

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

AUŠRA KUPINAITĖ-GRIŠKEVIČIENĖ
(ADMINISTRACINĖ TEISĖ)

TEISINĖ ŠEIMOS FORMA IR JOS RAIDOS TENDENCIJOS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. Eglė Venckienė

Vilnius, 2016

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	4
1. TEISINĖ ŠEIMOS FORMA IR JOS RAIDOS TENDENCIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE	11
1.1. Šeimos formos samprata teisės doktrinoje.....	11
1.2. Šeimos formos teisinis reglamentavimas.....	19
1.3. Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje.....	36
2. TEISINĖ ŠEIMOS FORMA IR JOS RAIDOS TENDENCIJOS SUOMIJOS RESPUBLIKOJE	40
2.1. Šeimos formos samprata teisės doktrinoje.....	40
2.2. Šeimos formos teisinis reglamentavimas.....	45
2.3. Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje.....	57
IŠVADOS	62
PASIŪLYMAI	64
LITERATŪRA	65
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	71
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	72
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)	73
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	74

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

1. CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios* 82, 0 (2000).
2. DLKŽ – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt/>.
3. EŽTT – Europos žmogaus teisių teismas (nuorodose į EŽTT bylas vartojama santrumpa ECtHR).
4. KONSTITUCIJA – Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės Žinios* 33, 1014 (1992).
5. KTS – Kalbos departamento žodynas (suom. *Kielitoimiston sanakirja*), t. y. Nacionalinių kalbų centro išleistas aiškinamasis suomių kalbos žodynas, kuriame pateikiami dabartinėje bendrinėje suomių kalboje vartojami žodžiai ir jų reikšmės. Prieiga per internetą: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>.
6. LKŽ – Lietuvių kalbos žodynas, prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/>.
7. SKP – Aiškinamasis suomių kalbos žodynas (suom. *Suomen kielen perussanakirja*), t. 1–3, Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2001.
8. SS – Tarptautinių žodžių žodynas (suom. *Sivistyssanakirja*), prieiga per internetą: <http://www.suomisanakirja.fi/>.
9. TEPA – Suomijos Respublikos terminų bankas (suom. *TEPA*), t. y. Suomijos žodynų centro ir kalbos departamento aprobuotas terminų bankas, kuriame šiuo metu yra apie 45 000 terminų suomių, švedų, anglų ir vokiečių kalbomis. Prieiga per internetą: <http://www.tsk.fi/tepa/>.
10. TERMINŲ BANKAS – Lietuvos Respublikos terminų bankas, prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search>.
11. TŽŽ – Tarptautinių žodžių žodynas, prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/>.

IVADAS

Šeima yra tokia socialinė, teisinė, religinė kategorija, kurios svarbą, vargu, ar kam pavyktų nuginčyti. Ne atsitiktinai ji vadinama visuomenės ir valstybės pagrindu. Kita vertus, nėra vieno unifikuoto šeimos sąvokos apibrėžimo: dažnai skirtinguose įstatymuose pateikiamos skirtingos šeimos, jos narių definicijos, bandant nusakyti skirtingus teisinius santykius.

Šeimos formų taip pat esama ne vienos. Vytauto Mizaro, Eglės Kavoliūnaitės-Ragauskienės, Kristinos Ambrazevičiūtės, Vytauto Gavelio ir Evaldo Visocko monografijoje „Socialinės, ekonominės ir teisinės priemonės siekiant šeimų stabilumo ir plėtros“¹ šeimų formų skirstymas pirmiausia paremtas formaliuoju ir neformaliuoju teisinių santykių atsiradimo pagrindu, t. y. santuokos pagrindu sukurta šeima ir šeima, kurios pagrindas – vadinamoji neregistruota santuoka. Šeima gali būti skirstoma ir pagal jos narių skaičių: šeima, kurios pagrindas – du suaugę asmenys (su vaikais arba be vaikų), taip pat tokia šeima, kuri sudaryta iš vieno suaugusio asmens (motinos arba tėvo, vieno auginančio vaikus). Dar vienas šeimų skirstymas yra paremtas lyties kategorija, t. y. šeimos, kurias sudaro skirtingos lyties asmenys, ir tos, kurias sudaro tos pačios lyties asmenys.

Nesant vieno aiškaus ir nekvestionuojamo šeimos apibrėžimo, tikslinga iširti, kokiomis formuluotėmis teisinė šeimos kategorija ir skirtingų šeimų formų sąvokos yra įtvirtinamos ne tik nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, bet ir žodynuose, terminų bankuose, taip pat teismų praktikoje. Kad šeimos formų ir jų apibrėžčių tyrimas neapsiribotų tik nacionalinės teisės lygmeniu, šiame darbe pasirinkta atlikti lyginamąjį tyrimą, t. y. kiek galima išsamiau panagrinėti teisinę šeimos formą ir jos raidos tendencijas Lietuvos ir Suomijos valstybėse, išanalizuoti abiejų valstybių teisės aktus ir teismų praktiką, kad būtų galima pristatyti išsamias išvadas, kuo panašios ir kuo skiriasi minėtų valstybių teisės aktuose pateiktos šeimos formų definicijos, kaip tektų keisti Lietuvos Respublikos teisinę bazę (taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstituciją), jeigu mūsų šalyje būtų pasirinkta „suomiškoji“ šeimos sąvokos koncepcija.

Tiriama problema. Šeimos sąvokos neapibrėžtumas ir skirtingas jos aiškinimas įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose bei teismų praktikos tendencijos skatina nagrinėti klausimus, kodėl minėta sąvoka negali būti apibrėžiama unifikuotai, kodėl tarptautiniame kontekste ji dažnai aiškinama plečiamai. Be to, vis dar nėra aiškios pozicijos dėl tokių šeimų, kuriose asmenys gyvena kartu nesudarę santuokos, tačiau save laiko šeimos nariais, kartu augina vaikus, gimusius šių asmenų šeimoje. Neginčijama, kad Lietuvoje tokia šeimos

¹ Vytautas Mizaras, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Kristina Ambrazevičiūtė, Vytautas Gavelis ir Evaldas Visockas, *Socialinės, ekonominės ir teisinės priemonės siekiant šeimų stabilumo ir plėtros. Monografija* (Vilnius: Justitia, 2014) 7–8.

forma egzistuoja, tačiau, visuomenės vertinimu, ji vis dar nėra lygiavertė tai šeimai, kurios pagrindas – santuoka. Jau nekalbant apie tas šeimas, kurias sudaro tos pačios lyties asmenys: Lietuvos Respublikoje joms nėra suteiktas joks teisinis statusas, skirtingai nei Suomijos Respublikoje, įteisinusioje tos pačios lyties asmenų registruotą partnerystę ir net galimybę tokioms šeimoms susilaukti vaikų, pasinaudojus dirbtinio apvaisinimo procedūromis. Kaip teigia Aušra Maslauskaitė, Lietuvoje, nors ir vykstant nedideliems šeimos kultūros pokyčiams, „normalios šeimos“ modelis tebėra atsparus socialinės kasdienybės kitimui².

Baigiamojo darbo aktualumas. Nesant vieningo šeimos apibrėžimo, aktualu išsiaiškinti, ar teisės aktuose vartojamų skirtingų šeimos sąvokų įvairovė yra suformuota tikslingai, ar tai tik pasekmė to, kad nėra laikomasi nuoseklaus reglamentavimo bandant atsakyti į klausimą, kas yra šeima. Šis darbas gali būti naudingas ir aktualus dėl kelių priežasčių:

1. Aiškiai įvardinus šeimos ir ne šeimos sąvokas, jų turinį, taptų suprantamesnės teisės aktų nuostatos, reguliuojančios tokio pobūdžio santykius. Teisės aktų taikymas taptų aiškesnis ir nuoseklesnis.

2. Nekiltų diskusijų, dažnai visuomenėje įnešančių sumaištį, nepasitenkinimo, kartais – net pasipiktinimo, dėl šeimos formų įvairovės, nes visos šeimos formos būtų konkrečiai apibrėžtos, kiekvienai jų būtų taikomas skirtingas teisinis reglamentavimas.

3. Esant unifikuotam šeimos sąvokos apibrėžimui, taptų suprantamesnis vaikų, gimusių po pagalbinio apvaisinimo ar surogacijos procedūrų, teisės pažinti savo biologinius tėvus užtikrinimas. Priklausomai nuo to, kaip teisės aktuose būtų apibrėžta šeimos sąvoka, kistų ir tokių vaikų ir juos auginančių asmenų (bet ne biologinių gimdytojų) santykio apibrėžimas.

4. Darbe atliekant lyginamąjį Lietuvos ir Suomijos teisinės bazės, susijusios su šeimos formų reglamentavimu, tyrimą, matyti, kad šios valstybės yra pasirinkusios skirtingus kelius, formuodamos šeimos politiką ir juridinėmis priemonėmis įtvirtindamos skirtingų šeimos formų institutus:

4.1. Suomijos teisės aktuose šeimos sąvoka yra aiškinama plačiau: tai ne tik santuokos pagrindu suformuotas vyro ir moters santykis, tačiau ir poros gyvenimas kartu nesudarius santuokos, taip pat tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė, kuri laikytina skirtingos lyties asmenų sudarytos santuokos analogu;

4.2. Lietuvos teisės aktuose vieningos šeimos sąvokos apibrėžties nėra, tačiau laikomasi pozicijos, kad šeima – tai vyro ir moters išskirtinai santuokos pagrindu sukurta sąjunga (su

² Aušra Maslauskaitė, „Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės“, *Filosofija. Sociologija* 21, 4 (2010): 316.

vaikais arba be vaikų). Palyginti su Suomijos teisine baze, Lietuvoje šeima apibrėžiama kur kas siauriau.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Būta darbų, kuriuose nagrinėti šeimos sąvokos klausimai, šeimos formų raidos tendencijos, tačiau šio darbo naujumo aspektas – tai sisteminė nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, kuriuose pateikiami šeimos, šeimos narių apibrėžimai, analizė. Darbe yra aptariami teisės aktuose ir teismų praktikoje rasti šeimos sąvokų apibrėžimai ir išaiškinimai, be to, atliktas lyginamasis dviejų valstybių teisinių bazių ir teismų praktikos tyrimas, kuriuo remiantis galima daryti išsamesnes ir platesnės aprėpties išvadas dėl teisinės šeimos formos raidos tendencijų, jeigu Lietuva (kaip ir Suomija), būdama Europos Sąjungos nare ir vadovaudamasi Europos Sąjungos reglamentais ir direktyvomis, taip pat paisydama EŽTT nutarimų, aiškindama šeimos sąvoką pasirinktų „suomiškąjį“ kelią.

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis. Klausimai, susiję su šeimos sąvokomis, teisiniu reglamentavimu ir problematika dėl šeimos sąvokų neapibrėžtumo, buvo kelti moksliniuose darbuose, pavyzdžiui, straipsniuose „Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams“³, „Šeimos narių sąvokos neapibrėžtumas Baudžiamajame procese: tos pačios lyties asmenų atvejo analizė“⁴, „Prigimtiniai ir teisiniai santuokos instituto aspektai“⁵, „Socialinių psichologinių ir teisinių veiksnių reikšmė šeimos

³ Kazimieras Meilius ir Marius Jonaitis, „Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams,“ *Jurisprudencija* 12, 102 (2007). Šiame straipsnyje nagrinėjamos temos, susijusios su santuoka, šeima, vaiko interesais, poligamija. Nurodoma, kad šeimos, t. y. vyro ir moters sąjungos, samprata kinta, tradicinis šeimos suvokimas tarytum griaunamas, todėl visiškai natūralu, kad kinta ir tėvo ir motinos tėvystės modelis. Anot straipsnio autorių, vis dažniau ignoruojami vaikų teisėti poreikiai pažinti abu savo tėvus ir būti jų užaugintiems.

⁴ Giedrė Tomkevičiūtė, „Šeimos narių sąvokos neapibrėžtumas Baudžiamajame procese: tos pačios lyties asmenų atvejo analizė,“ *Teisės apžvalga, Law Review* 1, 10 (2013). Kaip teigia straipsnio autorė, Lietuvoje tos pačios lyties asmenų santykiai nėra siejami su galiojančiomis šeimos teisės normomis, tačiau keliamas klausimas, ar santuokos ryšiu nesusieti tos pačios lyties asmenys, gyvenantys vadinamąjį šeimos gyvenimą, baudžiamojo proceso Lietuvos Respublikoje metu turi teisę būti laikomi šeimos nariais.

⁵ Vygantas Malinauskas, „Prigimtiniai ir teisiniai santuokos instituto aspektai,“ *Notariatas* 15 (2013). Straipsnio autorius mini, kad norint sutapatinti santuokos ir šeimos sąvokas, pirmiausia reikia išskirti esminius santuokos instituto bruožus, kurie yra: laisvai išreikšta valia sukurti šeimos santykius, tenkinimas tam tikrų privalomų kriterijų (pvz., amžius), visuomenės pripažinimas (asmenų, galinčių paliudyti santuokos sudarymo faktą, dalyvavimas). Pasak autoriaus, šeima visuomenėje normaliai funkcionuoti gali tik tuomet, kai ji yra visuomenės atpažįstama ir pripažįstama.

santykių transformacijai, sąlygojančiai tėvystės statuso sumenkinimą“⁶, „Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis“⁷, „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai“⁸, „Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos teisinio reglamentavimo problemos“⁹, monografijoje „Lietuvos šeima Europos kontekste“¹⁰ ir kt. Vis tik atliktas susistemintas darbas aptariama tema – vos vienas kitas. Šeimos sąvokų įvairovė, šeimos formų raida yra aptariama jau anksčiau minėtame veikalė „Socialinės, ekonominės ir teisinės priemonės siekiant šeimų stabilumo ir plėtros“, taip pat tyrimo „Pozityvų šeimos įvaizdį ir šeimos savivertę padedantys kurti veiksniai“¹¹ ataskaitoje.

⁶ Kazimieras Meilius ir Marius Jonaitis, „Socialinių psichologinių ir teisinių veiksnių reikšmė šeimos santykių transformacijai, sąlygojančiai tėvystės statuso sumenkinimą“, *SOTER* 21, 49 (2007), http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-7450.N_21_49.PG_121-152. Straipsnio autoriai apibendrintai tvirtina, kad nors šiandieninėje visuomenėje vyrauja santuokinės, kitaip sakant, branduolinės (vyro, moters, vaikų) arba išplėstinės (tėvai, vaikai, seneliai, dėdės, tetos) šeimos modelis, vis tik vertinant istoriškai, šeima atsiskleidžia kaip kintantis institutas. Straipsnyje pabrėžiama seksualinės revoliucijos įtaka šeimos santykiams, nagrinėjami šeimos nuvertinimo ir tėvystės vaidmenų persikirstymo klausimai.

⁷ Rusnė Juozapaitienė, „Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis“, *Kultūra ir visuomenė* 2, 3 (2011), http://culturesociety.vdu.lt/wp-content/uploads/2012/01/9.-R._Juozapaitiene_Baznytines_santuokos-registracija.pdf.

⁸ Vladislava Stankūnienė, Aiva Jonkarytė ir Alfonsas Algimantas Mitrikas, „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai“, *Filosofija. Sociologija* 2 (2003), <http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-51.pdf>. Straipsnio autoriai analizuoja, kad Lietuvos šeimos pokyčiai pirmiausia ėmė reikštis vedybų skaičiaus mažėjimu, o kohabitacijos plitimo pradžia sietina su karta, gimusia aštuntojo dešimtmečio pradžioje (1970–1975 m.).

⁹ Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, „Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos teisinio reglamentavimo problemos“, *Jurisprudencija* 4, 106 (2008).

¹⁰ Vida Kanopienė, Sarmitė Mikulionienė ir Vida Česnuitytė, *Lietuvos šeima Europos kontekste* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015), <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/lietuvos-eima-europos-kontekste>. Šioje monografijoje yra aptariami Lietuvos šeimos raidos tyrimai tarptautiniame kontekste, partnerystės, santuokos, gimstamumo, t. y. šeimos formavimo klausimai, pristatoma šeimos ir vertybių tema: gyventojų požiūriai į šeimą, partnerystę ir santuoką.

¹¹ Tyrimo „Pozityvų šeimos įvaizdį ir šeimos savivertę padedantys kurti veiksniai“ ataskaita, kurią parengė dr. Ramunė Jurkuvienė ir Kauno medicinos universiteto Slaugos fakulteto, Slaugos ir rūpybos katedros tyrėjų grupė (2008 m.), http://www.mususeima.lt/uploads/documents/pozityv_emos_vaizd_skatinantys_veiksniai.pdf. Ataskaitoje nagrinėjami klausimai, susiję su šeimos instituto sumenkimu Lietuvoje, nurodoma, kad tam įtakos turi demografinės, socialinės, ekonominės priežastys, be to, pasak tyrimo autorių, valstybės politika šeimos atžvilgiu šiuo metu yra chaotiška, nėra vieningos valstybinės šeimos politikos, žiniasklaidoje vis dar kuriamas neigiamas šeimos įvaizdis.

Šaltinių, kuriuose būtų nuosekliai nagrinėtos Suomijos Respublikos teisinės šeimos sąvokos ir jų raida, taip pat itin nedaug. Tema šiek tiek nagrinėta Johanna Lammi-Taskula, Minna Salmi, Sanna Parrukoski darbe „Työ, perhe ja tasa-arvo“¹², Liisa Hokkanen ir Maritta Sauvola darbe „Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä“¹³, Mari Antikainen daktaro disertacijoje „Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa (angl. *Social Worker's Expertise in the Service of Child Custody*)“¹⁴.

Baigiamojo darbo reikšmė. Darbas pirmiausia reikšmingas tuo, kad vienoje vietoje yra pateikiama šeimos sąvokų, kurios išrinktos iš Lietuvos Respublikos ir tarptautinių teisės aktų, teismų praktikos, įvairovė. Antra, išnagrinėti Suomijos Respublikos įstatymai, susiję su šeimos ir skirtingų jos formų reglamentavimu, pristatytos šios šalies teismų praktikos tendencijos, nagrinėjant šeimos, sutuoktinių, vaikų ir tėvų santykių bylas. Trečia, darbe taikytas lyginamasis metodas Lietuvos ir Suomijos šeimos formų raidai palyginti, kurio rezultatais galėtų būti pasinaudota ateityje keičiant ar iš naujo kuriant šeimos politikos gaires Lietuvoje. Lietuvai pasirinkus liberalųjį kelią, t. y. juridškai pritarus partnerių bendro gyvenimo kartu įregistravimui arba net tos pačios lyties asmenų partnerystei, šis darbas galėtų būti vienas iš šaltinių, nurodančių galimas šeimos formų kaitos tendencijas.

Baigiamojo darbo originalumas. Atliktas darbas yra originalus dėl keleto aspektų:

1. Susistemintai pateikiami šeimos sąvokų apibrėžimai, rasti skirtinguose šaltiniuose: žodynuose, nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose.

2. Šeimos sąvokos analizuotos ne tik Lietuvos Respublikos dokumentuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, bet ir Suomijos Respublikos teisinėje bazėje originalo kalba, siekiant geriau suprasti, kuria linkme vyksta teisinės šeimos formos raida.

3. Yra apžvelgiama Suomijos Respublikos teismų praktikos, susijusios su šeimos bylų nagrinėjimu, pavyzdžių (atlikta teismų nutarčių originalo kalba analizė), siekiant išsamiau atlikti lyginamąjį Lietuvos ir Suomijos šeimos sąvokų tyrimą.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti teisinę šeimos formą ir apžvelgti jos raidos tendencijas, lyginant Lietuvos Respublikos ir Suomijos Respublikos atvejus.

¹² Johanna Lammi-Taskula, Minna Salmi ir Sanna Parrukoski, *Työ, perhe ja tasa-arvo* (Helsinki, Suomi, 2009), <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112460/URN%3aNBN%3afi-fe201504226573.pdf>.

¹³ Liisa Hokkanen ir Maritta Sauvola, *Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä* (Oulu, Suomi, 2006), http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_22.pdf.

¹⁴ Mari Antikainen, „Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa (Social Worker's Expertise in the Service of Child Custody)“ (daktaro disertacija, Kuopio yliopisto, Suomi, 2007), http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0518-4/urn_isbn_978-951-27-0518-4.pdf.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant įgyvendinti darbe iškeltą tikslą, įvardijami tokie uždaviniai:

1. Aptarti šeimos sampratos problematiką, remiantis Lietuvos ir Suomijos mokslo darbais.

2. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos, Suomijos Respublikos ir tarptautinius teisės aktus, kuriuose pateikiamos šeimos ar šeimos narių sąvokos, taip pat tuos minėtų valstybių teisės aktus, kurie reglamentuoja skirtingas šeimos sudarymo formas, kurių pagrindas – santuoka, partnerystė, tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė.

3. Remiantis Lietuvos ir Suomijos teismų praktika, susijusia su šeimos bylų nagrinėjimu, apibendrinti šeimos formos raidos tendencijas.

Tyrimo metodika. Darbe naudojami mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų aprašomasis ir tiriamasis metodai. Analizuojami tarptautinės, Lietuvos Respublikos ir Suomijos Respublikos teisės šaltiniai, reguliuojantys ir įtvirtinantys šeimos, jos narių statusą. Taip pat taikytas lyginamasis metodas Lietuvos ir Suomijos situacijoms palyginti.

Tyrimo struktūra. Darbą sudaro dvi dėstomosios dalys apie Lietuvos ir Suomijos teisinės šeimos formą ir jos raidos tendencijas. Kiekviena iš šių dalių yra suskirstyta į skyrius, kuriuose aptariama: a) šeimos formos samprata, b) teisinis reglamentavimas ir c) šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje. Kiekviena darbo dalis baigiama išvadomis. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Ginamieji teiginiai. Atlikus Lietuvos ir Suomijos valstybių mokslo darbų, teisės aktų ir teismų praktikos analizę, keltini tokie ginamieji teiginiai:

1. Šeimos sąvoka kinta ir, analizuojant ją mokslo darbų, teisės aktų, teismų praktikos aspektais, suprantama vis plačiau, t. y. apimanti ne tik santuokoje gyvenančių vyro ir moters, ir jų bendrų vaikų ryšį, bet ir kitus asmenų šeiminio pobūdžio santykius: gyvenimą kartu nesusituokus.

2. Šiuo metu „kitų šeimos formų“ turinį įtvirtinta tik Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, todėl reikalingas detalus teisinis reglamentavimas, konkrečiai įvardijant galimas šeimos formas ir jų statusą santuokos pagrindu sudarytos šeimos atžvilgiu.

3. Analizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame akcentuojama šeimos kaip asmenų emocinio prierašumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos bendro vaikų auklėjimo ryšio svarba, įvertinus vienos iš Europos Sąjungos šalių teisinę bazę ir teismų praktiką, laikantis instrumentinio požiūrio į teisę, matyti tendencija šeimos sąvokoje atsisakyti lyties kategorijos. Lietuvai, Europos Sąjungos narei, teks (kaip tą atliko

Suomija) priimti atitinkamą teisinį reglamentavimą eliminuojant lyties sąvoką iš šeimos sampratos.

1. TEISINĖ ŠEIMOS FORMA IR JOS RAIDOS TENDENCIJOS LIETUVOS RESPUBLIKOJE

Pirmąją darbo dalį sudaro tokios potemės: šeimos formos samprata teisės doktrinoje, šeimos formos teisinis reglamentavimas ir šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje. Analizuojant šeimos sampratos klausimus, remiamasi Lietuvos Respublikos Seimo patvirtinta Valstybine šeimos politikos koncepcija, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriame nagrinėjama minėtos šeimos koncepcijos sąvokų atitiktis Konstitucijai, taip pat mokslininkų darbais, kitais šaltiniais, kuriuose nagrinėjamos šeimos, santuokos, poros santykių temos. Potemėje „Šeimos formos teisinis reglamentavimas“ pristatomos įvairiuose šaltiniuose (žodynuose, terminų banke) fiksuotos reikšmės žodžių, kuriais nusakomas poros ryšys ir pasirinkta šeimos forma, taip pat aptariamos šeimos, šeimos nario, partnerio sąvokų apibrėžtys nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Aptarus teisinį reglamentavimą, trečiojoje potemėje „Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje“ pristatoma bylų, susijusių su nagrinėjama tema, apžvalga. Pirmoji darbo dalis baigiama išvadomis, kuriose apibendrinamos visos Lietuvos Respublikoje pripažįstamos šeimos formos.

1.1. Šeimos formos samprata teisės doktrinoje

Valstybinės šeimos politikos koncepcijos, kuri patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tvirtinimo“ (toliau 1.1 skyriuje – Šeimos koncepcija)¹⁵, „Bendrosiose nuostatose“ įvardijama, kas yra laikytina *šeima*, taip pat nurodoma, kas yra *šeimos nariai*. Akcentuojama, kad tai yra visuomenės gėris, kuris kyla iš žmogaus prigimties ir kuris yra pagrįstas laisva valia prisiimtu vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti. Šis gėris užtikrina šeimos narių, t. y. vyro ir moters, vaikų ir visų kartų gerovę, visuomenės raidą, tautos ir valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Aiškinant šeimos sąvoką tokiu apibrėžimu, akivaizdu, kad šeima – kur kas labiau moralinė, bet ne juridinė kategorija. Šeima minėtame dokumente, visų pirma, suprantama kaip visuomenės gėris, t. y. vertybė, kuri turi būti saugoma, kurios integralumui „valstybės ir nevyriausybinės institucijos privalo užtikrinti palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę“. Šeimos koncepcijoje šeimos nariai – tai vyras, moteris (santuokiniai) ir vaikai. Šeimos koncepcijoje pabrėžiama lyties svarba. Yra tiesiogiai įvardijama, kad šeima, t. y. ta visuotinė vertybė ir gėris, galima tik tuomet, kai ją laisva

¹⁵ „Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tvirtinimo,“ *Valstybės žinios*, 69, 2624 (2008).

savo valia kuria vyras ir moteris, kartu susilaukia vaikų ir juos augina. Tiesa, Šeimos koncepcijos 1.6 papunktyje yra pateikiama daugiau sąvokų, kurios susijusios su šeimos, santuokos įvardijimu. 1.6 papunktyje yra nurodoma, kad santuoka – tai juridškai įformintas savanoriškas skirtingos lyties asmenų susitarimas sukurti šeiminius santykius. Nurodoma, kad šeima – tai sutuoktinis ir sutuoktinė, jų vaikai (įvaikiai), taip pat ji gali būti nepilna ar išplėstinė. Pažymima, kad Šeimos koncepcija remiasi Konstitucijos nuostatomis, CK, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Šiuose teisės aktuose šeima apibūdinama kaip visuomenės ir valstybės pagrindas, pagrindinė visuomenės ląstelė ir natūrali visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinka. Neginčytina, kad vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta šeima yra būtent tas socialinis institutas, tas objektas, kurį siekiama saugoti Šeimos koncepcijos nuostatomis, kuriam siekiama suteikti išskirtinės vertės. Pabrėžiama, kad šeima – tai ne tik visuomenės pagrindas, bet ir išlikimo garantas. Šeimos koncepcijoje nėra kalbama apie jokiais kitas galimas šeimos formas: dokumente įtvirtina šeimos sąvoka aiškintina tik kaip skirtingos lyties asmenų, kurie savanoriškai pasirenka būti susaistyti santuokiniais ryšiais, sąjungą ir tik tokia šeima gali būti vadinama „pilnateise“.

Kalbėdami apie šeimą, kuri sudaryta santuokos pagrindu, Šeimos koncepcijos kūrėjai taip pat pripažįsta, kad visuomenės nestabilumas, kylantis dėl socialinių ir ekonominių priežasčių, taip pat nepakankamas dėmesys darniai ir sveikai šeimai išryškino vis aštrėjančią šeimos instituto krizę. Kaip viena iš šeimos demografinių problemų yra vis didesnis skaičius porų, kurios gyvena kartu neįregistravusios santuokos. Šeimos koncepcijoje išryškėja takoskyra tarp šeimos ir „ne šeimos“: šeima nagrinėjamame dokumente suprantama tik kaip dviejų skirtingos lyties asmenų santuokos pagrindu sukurta „visuomenės ląstelė“, o gyvenimas kartu nesusituokus, net jei partneriai gyvena šeimos gyvenimą, susilaukia, augina vaikus, veda bendrą šeimos ūkį, rūpinasi vienas kito išlaikymu, šeimos kategorijai nepriskirtinas. Todėl ne veltui, anot Aušros Maslauskaitės, Lietuvos kultūroje kalbant apie šeimą, vis dar vadovaujamosi šeimos, sukurtos santuokos pagrindu, vadinamosios „normalios šeimos“, logika. „Pastaroji legitimuoja specifinį šeimos kūrimo būdą (santuoka kuriama šeima) ir šeimos formą (dviejų tėvų su vaikais), taip pat implikuoja specifines lyčių tapatybes“¹⁶.

Šeimos koncepcijoje pateiktų šeimos sąvokų – *darni šeima, išplėstinė šeima, nepilna šeima* – apibrėžimai tapo pagrindu Lietuvos Respublikos Seimo narių grupei kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą (toliau – LRKT), prašant išaiškinti, ar minėtos sąvokos neprieštarauja Konstitucijai ir konstituciniam teisinės valstybės principui. LRKT 2011 m.

¹⁶ Aušra Maslauskaitė, *supra* note 2, p. 311.

rugsėjo 28 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“¹⁷ konstatavo, kad Šeimos koncepcijos nuostatomis yra sudarytos prielaidos būsimam teisiniam šeimos santykių reguliavimui, tačiau, LRKT nuomone, Šeimos koncepcijoje yra apibrėžtos tik tam tikros teisės aktų leidybos, susijusios su šeimos santykių reguliavimu, gairės¹⁸. LRKT yra pripažįstama, kad Šeimos koncepcija – tai toks dokumentas, kuriuo teisėkūros subjektas išreiškia savo valią ir formuluoja šeimos politikos kryptis, tikslus, uždavinius, taip pat įtvirtinta tam tikras šeimos sąvokas. Šeimos koncepcijoje pateiktas *šeimos* sąvokos aiškinimas LRKT yra pripažįstamas kaip apibrėžimas šeimai, sudarytai išskirtinai santuokos pagrindu, įvardinti. LRKT teigia, jog vadovaujantis Šeimos koncepcijos nuostatomis, vyras ir moteris, gyvenantys kartu, tačiau neįregistravę santuokos, taip pat ir auginantys vaikus (įvaikius), nelaikytini šeima¹⁹.

LRKT, nagrinėdamas kituose Lietuvos Respublikos teisės aktuose pateiktus šeimos, šeimos nario apibrėžimus, nurodo, kad Šeimos koncepcijoje pateiktos minėtų sąvokų apibrėžtys yra siauresnės nei nagrinėtuose teisės aktuose, todėl sutinkama, kad Šeimos koncepcijoje pateikta šeimos sąvoka negali būti siejama vien tik su santuokos institutu. LRKT teigimu, konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama vien tik iš santuokos instituto, kuris yra įtvirtintas Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalyje. LRKT sutinka, kad ir santuokos, ir šeimos institutai yra įtvirtinti tame pačiame Konstitucijos 38 straipsnyje, vadinasi, šie institutai yra neabejotinai ir neginčijamai susiję, tačiau tai nereiškia, kad Konstitucija ir jos 38 straipsnio nuostatos nesaugo ir negina kitokios negu santuokos pagrindu sudarytos šeimos, t. y. savo santykių juridškai neįteisusių vyro ir moters bendro gyvenimo. Kaip aiškina LRKT, šis bendras vyro ir moters gyvenimas nesusituokus (lygiai taip pat kaip ir gyvenimas santuokoje) yra grindžiamas nuolatiniais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais, taip pat laisvu apsisprendimu prisiimti tam tikras

¹⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta159/content>.

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

teisės ir pareigas. Minėti ryšiai „yra konstitucinių motinystės, tėvystės ir vaikystės institutų pagrindas“²⁰.

LRKT šeimos sąvoką išplečia, jos turiniui priskirdamas ne tik vyro ir moters sąjungą, kuri sudaryta santuokos pagrindu, tačiau ir „kitokį“ asmenų ryšį. LRKT nutarime pažymima, kad pirmiausia kalbama apie vyro ir moters, kurie gyvena kartu neįregistravę savo santuokinių ryšių, bendrą gyvenimą, tačiau, kita vertus, „pastoviais emocinio prierašumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos bendro vaikų auklėjimo ir panašiais ryšiais“ gali būti grindžiamas ne tik sugyventinių, bet ir tos pačios lyties asmenų ryšys. Juolab, kad ir LRKT nutarime yra remiamasi EŽTT jurisprudencija, analizuojančia šeimos sampratą ir neapsiribojančia tik tradicinės, t. y. santuokinės šeimos pagrindu, sąvoka. EŽTT yra konstatavęs, kad ginami ir kiti bendro gyvenimo santykiai, pasižymintys asmenų tarpusavio ryšių pastovumu, prisiimtų įsipareigojimų pobūdžiu, bendrų vaikų turėjimu ir kt.²¹.

Remiantis EŽTT jurisprudencija, galima atidžiau panagrinėti keletą EŽTT bylų, susijusių su šeimos, santuokos, įvaikinimo klausimais, iš kurių matyti, jog minėtų institutų samprata neapsiriboja tik skirtingos lyties asmenų ryšiais ar tik tokiais ryšiais, kurie juridiskai įteisinti. EŽTT 2013 m. lapkričio 7 d. priėmė sprendimą byloje „Vallianatos ir kiti prieš Graikiją“ dėl teisės sudaryti civilines sąjungas nesuteikimo tos pačios lyties asmenims²². Pareiškėjai, remdamiesi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau 1.1 skyriuje – Konvencija) 14 straipsniu („Diskriminacijos draudimas“) ir 8 straipsniu („Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“), pareiškė nusiskundimą, kad tai, jog civilinės sąjungos yra skirtos tik skirtingos lyties poroms, pažeidė jų teisę į privatą ir šeimos gyvenimą, be to, tokiu teisiniu reglamentavimu šalyje yra skatinama tos pačios lyties porų diskriminacija.

EŽTT, nagrinėdamas šią bylą, nurodė, kad tos pačios lyties poros gali lygiai taip pat sukurti atsakingus santykius, kaip ir skirtingos lyties poros. Anot EŽTT, Konvencija turi būti interpretuojama vadovaujantis šiuolaikinėmis realijomis ir sąlygomis, todėl bet kuri valstybė, laikydama Konvencijos 8 straipsnio („Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“), turi įvertinti visuomenės vystymąsi ir tai, kad nėra tik vieno pasirinkimo kalbant apie šeimos ar privataus gyvenimo kūrimą. Pažymima, kad Europos Sąjungos valstybės narės nėra priėmusios

²⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *supra* note 17.

²¹ *Ibid.*

²² Case 29381/09 and 32684/09, *Vallianatos and others v. Greece*, ECtHR, judgment of 7 November 2013.

bendro sutarimo dėl to, ar reikalinga įtvirtinant galimybę sugyventiniams juridiskai registruoti savo santykius, išskirti sąlygą, jog tokius santykius gali registruoti ir tos pačios lyties asmenys. Vis tik EŽTT pabrėžia, kad kyla tendencija įtvirtinti tos pačios lyties porų teisinio pripažinimo formas, ir tik Lietuva ir Graikija buvo vienintelės iš Europos Sąjungos šalių narių, kurios sugyventinių santykių įregistravimą, prilyginamą santuokos įregistravimui, priskyrė išimtinai skirtingos lyties poroms²³.

Darytina išvada, kad šeimos sąvoka Europos Sąjungos teisėje ir vadovaujantis EŽTT sprendimais yra kur kas platesnė, nei ji aiškinama Lietuvos Respublikoje. Europos Sąjungos valstybės, kurios sukūrė teisinę bazę, reglamentuojančią šeimos sudarymą per santuoką ir partnerystės registravimą, įstatymų taikymo objektais pasirinko ne tik skirtingų lyčių sutuoktinius ir partnerius, bet ir tos pačios lyties asmenis. Teisinė šeimos forma šiuo atveju nebėra paremta išskirtinai lyties kategorija.

Kitose bylose 2014 m. birželio 26 d. „Labassee prieš Prancūziją“²⁴, „Mennesson prieš Prancūziją“²⁵ EŽTT sprendė klausimą dėl atsisakymo suteikti teisinį pripažinimą Prancūzijoje vaikų–tėvų santykiams, kurie buvo teisėtai sukurti Jungtinėse Valstijose tarp vaikų, gimusių po surogacijos procedūrų, ir porų, kurioms tos procedūros buvo taikomos. Pareiškėjams, t. y. poroms dėl jų žmonių nevaisingumo, Jungtinėse Valstijose buvo atliktos apvaisinimo procedūros, kuomet embrionai, sukurti naudojant tiek vieno, tiek kito pareiškėjo spermą, buvo implantuoti abiem atvejais į kitos moters – surogatinės motinos – gimdą. Prancūzijoje įtariant, kad buvo atliktos surogacijos procedūros, atsisakyta registruoti vaikų gimimo liudijimus valstybės registre, o tuo pačiu ir pripažinti, kad šie vaikai yra teisėti Prancūzijos piliečiai. Pareiškėjai kreipėsi į EŽTT dėl Konvencijos 8 straipsnio („Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“), garantuojančio teisę į šeimos ir privataus gyvenimą, pažeidimo. EŽTT nuomone, nors Konvencijos 8 straipsnis negarantuoja teisės gauti tam tikrą pilietybę, tačiau neabejojama, kad pilietybė – tai esminė asmens tapatumo dalis. Nors vaikų biologiniai tėvai buvo prancūzai, susidurta su susirūpinimą keliančiu netikrumu dėl galimybės gauti Prancūzijos pilietybę, o tai, kaip aiškina EŽTT, gali turėti neigiamų pasekmių vaikų tapatumo apibrėžimui. EŽTT priėjo išvadą, kad nepripažindama nacionalinėje teisėje tėvų ryšio su biologiniais vaikais, Prancūzija peržengė veikimo laisvės ribas: ji neatsižvelgė į vaikų interesų svarbą, t. y. nepaisė fakto, kad nepripažindama šių piliečių, ji kartu griauna saugumo jausmą pareiškėjų šeimose, verčia šeimos narius jaustis neužtikrintus dėl savo ateities, pažeidžia tėvų ir vaikų teisę į jų privataus gyvenimo

²³ Case 29381/09 and 32684/09, *supra* note 22.

²⁴ Case 65941/11, *Labassee v. France*, ECtHR, judgment of 26 June 2014 (final 26/09/2014).

²⁵ Case 65192/11, *Mennesson v. France*, ECtHR, judgment of 26 June 2014 (final 26/09/2014).

gerbimą²⁶. EŽTT konstatavo, kad tėvų ir vaikų ryšys privalo būti išlaikytas ir saugotinas. Antra vertus, keltinas klausimas, kokį vaidmenį šiose šeimose atliktų surogatinės motinos. Jeigu biologinis motinos ir vaiko ryšys visais atvejais yra laikytinas viena iš šeimos formų, o vaiko teisė pažinti savo tėvus – nekvestionuojama, tai tektų pripažinti, kad šeimos sąvoka, remiantis aptartu prancūzų šeimų atveju, „talpina“ ne tik tėvą, motiną ir vaikus, tačiau ir surogatinę motiną.

Dar viena EŽTT nagrinėta byla – tai byla „Genovese prieš Malta“, kurioje 2011 m. spalio 11 d. EŽTT nustatė, jog buvo pažeistas Konvencijos 14 straipsnis („Diskriminacijos draudimas“) taikant jį kartu su Konvencijos 8 straipsniu („Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą“)²⁷. Didžiosios Britanijos pilietis, kurio tėvas yra Maltos pilietis, EŽTT pateikė skundą dėl atsisakymo išduoti Maltos pilietybę pareiškėjui, grindžiant atmetimą tuo, kad pareiškėjas gimė ne santuokoje. EŽTT, nagrinėdamas šią bylą, pažymėjo, kad pilietybės nesuteikimas pareiškėjui pažeidė pareiškėjo teisės į privatą gyvenimą koncepciją, kuri yra pakankamai plati ir apima asmens socialinę identitetą. Akcentuota, kad problemos svarbą dėl vaikų, gimusių ne santuokoje, statuso parodo Europos Tarybos valstybių narių 1975 m. priimta Europos konvencija dėl vaikų, gimusių ne santuokoje, teisinio statuso, galiojanti daugiau nei dvidešimtyje valstybių narių. EŽTT neįtikino, kad vaikas, gimęs santuokoje, turi glaudesnius ryšius su šeima negu gimęs ne santuokoje, todėl priimtas sprendimas, kad nepaisant to, ar vaiko tėvai buvo įregistravę santuokinius ryšius, ar gyveno vadinamojoje neregistruotoje santuokoje, šeima buvo sukurta²⁸. Darytina išvada, kad teisinei šeimos formai kai kuriais atvejais nėra svarbūs juridiniai aspektai, t. y. juridinis santykių įregistravimas. Įregistruota santuoka ir sugyventinių bendras gyvenimas nesusituokus – tai šeimos formos, kurios, vadovaujantis EŽTT praktika, laikytinos lygiavertėmis.

Kad aiškinti šeimos sąvokas yra išties sudėtinga, kad tos sąvokos šiuolaikinėje visuomenėje atrodo painios ir skirtingai suprantamos, įrodo ir LRKT teisėjos Ramutės Ruškytės išsakyta atskiroji nuomonė dėl anksčiau darbe aptarto LRKT nutarimo²⁹. Teisėjos nuomone, negana to, kad LRKT pateikti samprotavimai – ne tik nėra konstituciškai pagrįstai argumentuoti,

²⁶ Case 65192/11, *supra* note 25.

²⁷ Case 53124/09, *Genovese v. Malta*, ECtHR, judgment of 11 October 2011 (final 11/01/2012).

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Ramutės Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstitucinės justicijos byloje Nr. 21/2008,“ prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-09-28_n_atask_nuomone.pdf.

bet kartais jie prieštaraujantys vienas kitam³⁰. Teisėjos keliamas klausimas – iš kokių konkrečių Konstitucijos normų ir principų kyla LRKT įvardinti emocinio prieraišumo ir kitų šeimą apibūdinančių požymių, būtinumas, nes LRKT savo nutarime to nepaaiškina. R. Ruškytė neneigia, kad Konstitucija nedraudžia egzistuoti ir kitoms šeimos formoms, tačiau autorė pažymi, jog Konstitucijoje apie kitokias nei santuokos pagrindu sudarytas šeimos formas nekalbama. R. Ruškytės teigimu, tas faktas, kad Konstitucija nesukuria draudžiančių normų egzistuoti ir kitoms šeimos formoms, apie kurias šiame teisės akte nėra kalbama, asmenims, turintiems teisę tuoktis, tačiau šia teise sąmoningai nutarusiems nepasinaudoti, „negali būti suteikta tokia pat (lygiavertė) apsauga, kokia numatyta Konstitucijoje iš santuokos kylančiai šeimai“³¹.

Panašios nuomonės dėl šeimos – vyro ir moters sąjungos, sudarytos santuokos pagrindu – sąvokos apibrėžimo laikosi ir prof. habil. dr. Alfonsas Vaišvila straipsnyje „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo“³². Profesoriaus nuomone, ieškodami atsakymo, kas laikytina konstitucine šeimos samprata, pirmiausia turėtume vadovautis Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalimi, kad šeima – tai visuomenės ir valstybės pagrindas. Svarstoma, kad visuomenės pagrindu gali būti laikomas tik toks vyro ir moters santykis, kuris „pajėgia užtikrinti visuomenės fizinį tęstinumą, gyvybingumą“³³, t. y. sugebantis atlikti visuomenės pagrindo funkciją. Be to, teisinės valstybės pagrindu negali būti laikomi neteisiniai, t. y. teisės aktais nereglamentuoti, šeimos santykiai, vadinasi, santuokos institutas šiuo atveju yra privalomas.

Apibendrinant galima teigti, kad skirtingai nei anksčiau aptartame LRKT nutarime, A. Vaišvilos yra akcentuojami šie dalykai: lyties kategorija (vyro ir moters sąjunga), juridinis santykių įteisinimas (santuokos pagrindu sukurta šeima), monogaminis santykis (laisva valia paremtas sutuoktinių ryšys, kuriame jie įsipareigoja gerbti vienas kitą ir neišduoti)³⁴. Anot A. Vaišvilos, šeima, kurią laikytume autentišką ir gyvastingą, neabejotinai yra ta, kurios

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Ramutės Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė, *supra* note 29.

³¹ *Ibid.*

³² Alfonsas Vaišvila, „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo,“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012).

³³ *Ibid.*, p. 955.

³⁴ *Ibid.*

pagrindas – skirtingų lyčių santykis, įgyvendinantis asmeninių ir visuomenės pratęsimo interesų vienovę, taip pat ta, kuri yra juridškai įteisinta³⁵.

Straipsnyje taip pat bandoma analizuoti LRKT nutarime pateiktas „kitokių šeimos formų“ sąvokas. A. Vaišvila jas įvardija kaip būtines filosofijos terminus, tačiau jokių būdu tai nėra teisinės kategorijos. Be to, jeigu pripažįstama, kad forma teisėje turi išskirtinę reikšmę, reikėtų laikyti, kad kitų šeimos formų, tol, kol jos nėra teisės aktais reglamentuotos (įteisintos), pripažinti negalima, jos negali būti laikomos objektu, kurį gina ir saugo Konstitucija³⁶. Kaip jau buvo minėta, svarbiausi požymiai, kurie leistų poros santykį laikyti šeima, yra: 1) lyčių skirtingumas; 2) įregistravimas; 3) monogamiškumas. A. Vaišvilos manymu, kad poros gyvenimas vadinamojoje nesantuokinėje šeimoje būtų laikomas tikrąja šeima, t. y. turėtų kitą, savarankišką, šalia santuokos instituto egzistuojantį teisinį pagrindą šeimai atsirasti, jis privalo garantuoti visuomenės ir valstybės išlikimą, būti jų tęstinumo pagrindu, taip pat turėti teisinio santykio statusą: turi būti juridškai įteisintas, tokio santykio nariai turi būti skirtingos lyties (heterogeneziškumas) ir laikytis monogamiškumo principo. Vadinamoji nesantuokinė šeima turi turėti požymius, „dėl kurių tokios šeimos faktas būtų prieinamas visuomenei ir jos pripažįstamas“³⁷.

Partnerystės santykių pripažinimą ir įteisinimą, t. y. faktą, kad partnerių bendrą gyvenimą kartu nesudarius santuokos, taip pat reikėtų laikyti šeima, bandyta įgyvendinti 2011 m. spalio 12 d. Lietuvos Respublikos Seimo narės Marijos Aušrinės Pavilionienės parengtu Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektu (toliau 1.1 skyriuje – Partnerystės įstatymo projektas)³⁸. Partnerystės įstatymo projekto 2 straipsnyje yra aiškinamos partnerystės ir partnerio sąvokos, įvardijama, kad tai yra asmenų bendras gyvenimas pateikus ir įregistravus bendrą pareiškimą dėl partnerystės šio įstatymo nustatyta tvarka ir ši bendro gyvenimo forma yra sukelianti teises pasekmes. Pažymėtina, kad minėtame dokumente šeima jau nebesiejama ne tik su santuokos institutu, bet ir su lyties kategorija. Išlaikomas tik vienas anksčiau aptartas šeimos požymis – monogamiškumas. Partnerystės įstatymo projekto 3 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad asmeniui, kuris yra sudaręs partnerystę ir nėra jos nutraukęs teisės aktų nustatyta tvarka, neleidžiama sudaryti kitos partnerystės.

³⁵ Alfonsas Vaišvila, *supra* note 32, p. 955.

³⁶ *Ibid.*, p. 957.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ „Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas,“ prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151.

Jeigu Partnerystės įstatymas būtų priimtas, tektų konstatuoti, kad Lietuvos Respublikoje šeimos sąvoka „apima“: a) vyro ir moters, kurie yra susaistyti santuokos ryšiais, santykį; b) partnerių – vyro ir moters – bendrą gyvenimą kartu nesudarius santuokos, tačiau sukuriantį teisinę pasekmę; c) tos pačios lyties partnerių bendrą gyvenimą nesudarius santuokos ir sukuriantį teisinę pasekmę. Partneriams būtų suteikiamas teisinis statusas, kuris laikytinas tokios pačios vertės, kaip ir santuokos įregistravimas.

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas, doc. dr. Vytautas Mizaras ir dr. Saulius Aviža 2008 m. balandžio 15 d. raštu „Dėl partnerystės teisinių santykių reguliavimo“³⁹ (toliau 1.1 skyriuje – raštas), skirtu Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai, nurodo, kad registruotos partnerystės institutas daugelyje Europos šalių pirmiausia yra skirtas bendram tos pačios lyties asmenų gyvenimui įteisinti. Valstybių, kuriose yra reglamentuota registruota partnerystė, praktikose remtasi lygybės ir nediskriminavimo argumentu, todėl santuokos ir partnerystės institutai tapo priartinti vienas prie kito. Kaip teigia rašto rengėjai, Europos valstybėse partnerystės institutu siekta apsaugoti emocinius santykius, todėl lyties kategorija buvo eliminuota. Apibendrinant teigtina, kad labai panašus siekis galėtų būti išvelgtas ir jau anksčiau tekste aptartame LRKT nutarime, kuriame itin akcentuojama emocinių santykių, prieraišumo, pagarbos vienas kitam ir supratimo svarba.

1.2. Šeimos formos teisinis reglamentavimas

1.2.1. Šeima

1.2.1.1. Reikšmė žodynuose

LKŽ. Pateikiamos tokios *šeimos* reikšmės: 1. „žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu (pvz., šeima – visuomenės ląstelė (maža socialinė grupė), svarbiausia asmeninės buities organizavimo forma, pagrįsta santuokos sąjunga ir giminystės ryšiais“; 2. (perkeltinė reikšmė) „žmonių grupė, kurią sieja bendra veikla, bendri interesai“ (pvz., lietuvių dailininkų šeima); 3. „gyvulių, paukščių grupė, susidedanti iš patino, vienos ar kelių patelių ir jauniklių“; 4. „vieno avilio, kelmo bitės“; 5. (biologijoje) „augalų ar gyvūnų sistematikos vienetas, jungiantis giminiškas gentis“ (*familia*); 6. (lingvistikoje) „bendros kilmės kalbų grupė“; 7. (specialioji reikšmė) „tos pačios rūšies daiktų, reiškinių grupė“.

TERMINŲ BANKAS. Fiksuojami 52 teiktini arba aprobuoti terminai, kurių viena komponentė yra *šeima*. Vertėtų išskirti šiuos Terminų banko terminus: 1. *jauna šeima* „šeima, kurios kiekvienas iš sutuoktinių arba vieną ar daugiau vaikų (įvaikių) vieni auginantys motina ar

³⁹ Vilniaus universiteto Teisės fakulteto 2008 m. balandžio 15 d. raštas „Dėl partnerystės teisinių santykių reguliavimo,“ prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/tyrimai/2011-03-31/Del_Partn_teisiniu_sant_reg.pdf.

tėvas yra ne vyresni kaip 35 metų“ (socialinės apsaugos, užimtumo ir darbo sąlygų sritis); 2. *šeima* „mažiausias visuomenės regeneracijos kolektyvas, kurį sieja ekonominės ir dvasinės veiklos bendrumas. Jos, kaip socialinės institucijos, pagrindiniai uždaviniai yra šie: 1) saugoti ir puoselėti šeimos narių ištikimybę ir darną; 2) sudaryti palankias vaikų vystymosi ir brendimo sąlygas; 3) stiprinti šeimos ūkį ir racionaliai tvarkyti jos ekonomiką; 4) rūpintis vaikų bendruoju ir profesiniu išsilavinimu, padėti mokyklai mokyti ir auklėti vaikus; 5) ugdyti vaikų pažiūras, dorovinį elgesį ir parengti juos gyvenimui ir darbui visuomenėje. Šeimos darna – pagrindinė sėkmingo vaikų ugdymo sąlyga. Ji sukuriama protingai tenkinant šeimos narių poreikius, sprendžiant prieštaravimus.“ (švietimo ir mokslo sritis); 3. *šeima* „žmonių grupė, kurią sudaro kartu gyvenantys tėvai ir vaikai“ (ekologijos ir aplinkotyros sritis); 4. *šeima* „sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai) iki 18 metų; susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai (įvaikiai), arba vienas iš tėvų ir jo vaikai (įvaikiai) iki 18 metų, įskaitant nedirbančius (taip pat savarankiškai nedirbančius) nesusituokusius ir savo vaikų (įvaikių) neauginančius pilnamečius vaikus (įvaikius) iki 24 metų, kurie mokosi pagal bendrojo lavinimo programą ar pagal formaliojo profesinio mokymo programą arba studijuoja aukštojoje mokykloje pagal dieninės, nuolatinės ar iššęstinės studijų formos programas (įskaitant akademinį atostogų dėl ligos ar nęštumo laikotarpį), bei dirbančius (taip pat savarankiškai dirbančius) nesusituokusius ir savo vaikų (įvaikių) neauginančius pilnamečius vaikus (įvaikius) iki 21 metų, kurie mokosi pagal bendrojo lavinimo programą ir (ar) pagal profesinio mokymo programą pirmajai kvalifikacijai įgyti, taip pat pilnamečius vaikus (įvaikius) nuo bendrojo lavinimo programos baigimo dienos iki tų pačių metų rugsęjo 1 dienos. Į globęjų ar rūpintojų šeimų sudęti vaikai (įvaikiai), kuriems įstatymo nustatyta tvarka yra nustatyta globa ar rūpyba, neįskaitomi. Globojamiems ar rūpinamiems vaikams (įvaikiams) pinigine socialine parama vadovaujantis šio įstatymo nuostatomis skiriama atskirai.“ (socialinės paramos sritis); 5. *šeima* „sutuoktiniai, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų ir jų vaikai iki 18 metų, įskaitant nedirbančius ir savarankiškos veiklos nevykdančius nesusituokusius ir savo vaikų (įvaikių) neauginančius pilnamečius vaikus (įvaikius) iki 24 metų, kurie mokosi bendrojo ugdymo mokyklose ir kitose formaliojo švietimo įstaigose pagal nuolatinės studijų formos programas (mokiniai ar studentai), taip pat bendrojo ugdymo mokyklą baigusius asmenis laikotarpiu nuo bendrojo ugdymo mokyklų baigimo dienos iki tų pačių metų rugsęjo 1 dienos, taip pat asmenis, teismo tvarka pripažintus šeimos nariais, arba asmenis, teismo pripažintus neveiksniais ir likusius gyventi su savo tėvais, jeigu jiems nustatyta globa. Šeimos nariais gali būti laikomi sutuoktinių ar asmens kartu gyvenantys tėvai (itėviai)“ (socialinės paramos sritis); 6. *šeima*

„sutuoktiniai, taip pat jų vaikai (įvaikiai), kuriuos jie turi pareigą auklėti ir išlaikyti, kaip tai nustatyta teisės aktuose“ (šeimos politikos sritis); 7. *vaikus globojanti šeima* „sutuoktiniai ar vienas gyvenantis asmuo, ne jaunesnis kaip (išskyrus vaiko artimąjį giminaitį) 21 metų, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka prižiūrintys ar globojantys likusius be tėvų globos, neįgalius ar socialinę riziką patiriančius vaikus arba jais besirūpinantys“ (vaikų ir jaunimo socialinės apsaugos sritis).

DLKŽ. Pateikiamos tokios *šėimos* reikšmės: 1. „žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminaičių), gyvenančių kartu“; 2. (perkeltinė reikšmė) „žmonių grupė, organizacija, turinti bendrus interesus“; 3. (biologijoje) „sistematikos vienetas, jungiantis artimas gentis (*familia*)“; 4. „vieno avilio, kelmo bitės“.

TŽŽ. Yra pateikiama tarptautinio žodžio *familija* reikšmė: (lot. *familia* „šeima“) „sen. Romoje – juridinis ūkinis šeimos vienetas (tėvui pavaldūs šeimos nariai, giminaičiai, vergai, klientai)“.

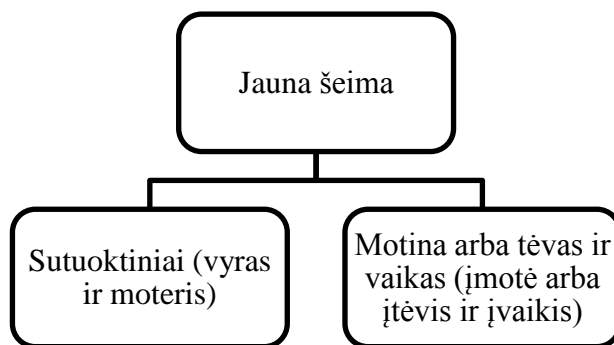
1.2.1.2. Apibrėžtis Lietuvos Respublikos teisės aktuose

KONSTITUCIJA. Šiame teisės akte šeimos apibrėžimo nėra pateikiama. Konstitucijos 38 straipsnyje nurodyta, kad „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“. Šis apibrėžimas – per daug abstraktus ir menkai tepasako, kokios rūšies ir kokio pobūdžio yra minėtas „pagrindas“. Akivaizdu yra tai, kad Konstitucijoje įtvirtinta šeimos samprata – aukščiausias gėris, konstitucinė vertybė, kurią privalu visokeriopai saugoti ir puoselėti.

CK. Pagrindinius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus įtvirtina CK 3.3 straipsnis. Jame numatyta, kad šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvoje grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais, o šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksmų įtakos. Remiantis CK nuostatomis, šeimos sąvokos turinį būtų galima sudaryti iš tokių komponentų: 1) vyras, moteris, vaikai (t. y. skirtingos lyties sutuoktiniai, auginantys vaikus); 2) laisva kiekvieno iš sutuoktinių valia sudaryta sąjunga; 3) tokia sutuoktinių sąjunga, kurioje kiekvienas narys turi lygias teises ir tokias jas pripažįsta turint kitą narį.

CK kaip prioritetiniai principai keliami vaikų teisių ir interesų apsauga ir gynimas.

PARAMOS BŪSTUI ĮSIGYTI AR IŠSINUOMOTI ĮSTATYMAS⁴⁰. Šio teisės akto 2 straipsnyje yra pateikiamas *jaunos šeimos* apibrėžimas. *Šeima* čia suprantama kaip šeima, kurioje kiekvienas iš sutuoktinių yra ne vyresnis kaip 35 metų, taip pat šeima, kurioje motina arba tėvas vieni augina vieną ar daugiau vaikų (įvaikių) ir yra ne vyresni kaip 35 metų. Analizuojant šį apibrėžimą, galima jį suskaidyti į dvi dalis ir išskirti tokius (jaunos) *šeimos* sąvokos komponentus. Pirmoji apibrėžimo dalis „šeima, kurioje kiekvienas iš sutuoktinių yra ne vyresnis kaip 35 metų“ suprantama tik kaip sutuoktinių sąjunga. Antroji aptariamo apibrėžimo dalis „šeima, kurioje motina arba tėvas vieni augina vieną ar daugiau vaikų (įvaikių) ir yra ne vyresni kaip 35 metų“, skiriasi nuo aptartų prieš tai, nes, visų pirma, šeima suvokiama kaip sąjunga, sukurta kraujo giminystės pagrindu, t. y. motina arba tėvas ir vaikas (vaikai), arba sąjunga, kylanti kaip įvaikinimo procedūrų rezultatas (įmotė arba įtėvis ir įvaikis (įvaikiai)). Struktūriškai Paramos būstui įsigyti ar išnuomoti įstatyme pateiktos sąvokos *jauna šeima* apibrėžimą gali pavaizduoti taip:

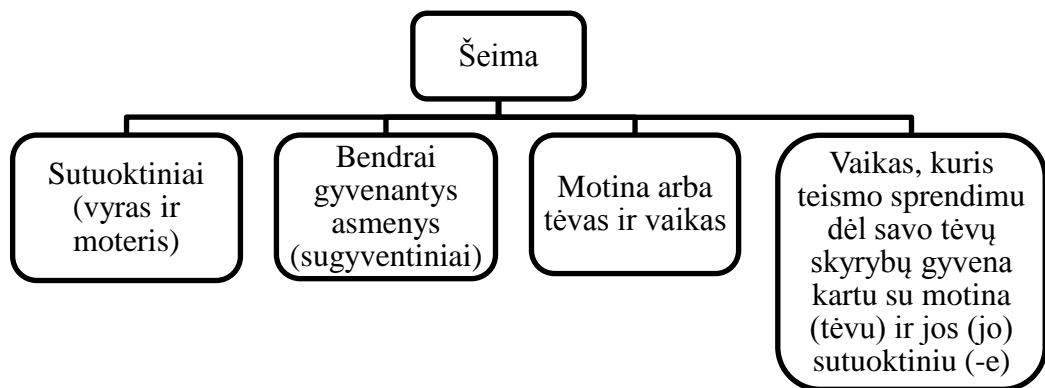
PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS NEPASITURINTIEMS GYVENTOJAMS ĮSTATYMAS⁴¹. Šio teisės akto 2 straipsnyje „Pagrindinės šio Įstatymo sąvokos“ yra pateikiami *artimųjų giminaičių* ir *bendrai gyvenančių asmenų* sąvokų apibrėžimai. Ankstesnėje teisės akto redakcijoje⁴² prie pagrindinių sąvokų buvo išskirtos ir *nedarnios šeimos*, *socialinės rizikos šeimos* sąvokos. *Šeima* buvo įvardinti sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys asmenys, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai ir įvaikiai iki 18 metų.

Struktūriškai šią šeimos sąvoką buvo galima pavaizduoti taip:

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas,“ *Teisės aktų registras*, 15180 (2014), prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e944ee00600111e4bad5c03f56793630>.

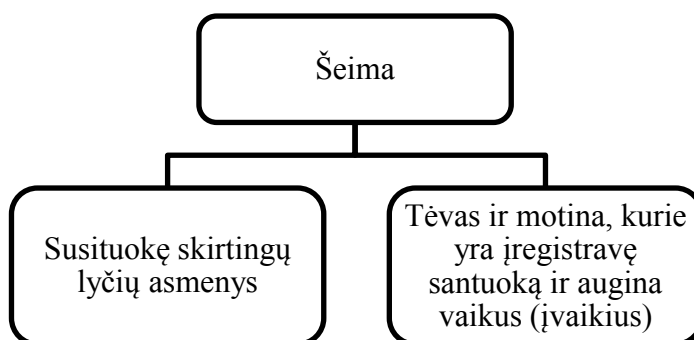
⁴¹ „Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas,“ *Valstybės žinios* 155, 7353 (2011).

⁴² „Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas,“ *Valstybės žinios* 73, 3352 (2003).

Naujojoje Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo redakcijoje *šeimos* sąvokos atsisakyta, tačiau pateikta sąvoka *bendrai gyvenantys asmenys*, kuri apima visus senosios redakcijos *šeimos* „bruožus“: a) sutuoktiniai ir jų vaikai; b) susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų nepilnamečiai vaikai (įvaikiai); c) vienas iš tėvų ir jo vaikai; c) neįregistruvę santuokos ir bendrą ūkį tvarkantys vyras ir moteris ir jų vaikai. Vadinasi, šeima gali būti sudaryta (arba bendrai gyvenantys asmenys tokiais laikomi tuomet), kai ji yra sukurta juridiniu santykių įteisinimu (santuoka) arba paremta bendru gyvenimu nesusituokus, t. y. vadinamosios neregistruotos santuokos pagrindu. Šiame teisės akte didesnis dėmesys skiriamas kraujo giminystei, t. y. tėvo ir (arba) motinos ir vaiko ryšiui.

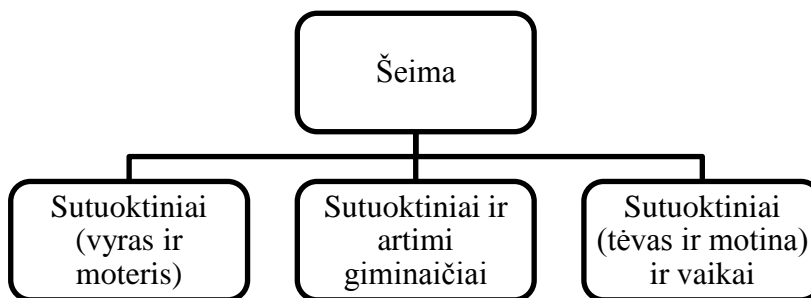
ŠEIMOS POLITIKOS PAGRINDŲ ĮSTATYMO PROJEKTAS⁴³. Šio įstatymo projekte *šeimos* sąvoka aiškinama kaip sutuoktiniai, taip pat jų vaikai (įvaikiai), kuriuos jie turi pareigą auklėti ir išlaikyti. Vadovaujantis tokiu *šeimos* sąvokos aiškinimu, šeimą turi teisę sudaryti tik sutuoktiniai, t. y. vyras ir žmona, kurie neturi vaikų, arba sutuoktiniai, kurie turi vaikų (įvaikių). Struktūriškai *šeimos* sąvokos aiškinimas atrodytų taip:

⁴³ „Lietuvos Respublikos šeimos politikos pagrindų įstatymo projektas,“ prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=80647.

VALSTYBINĖ ŠEIMOS POLITIKOS KONCEPCIJA⁴⁴. Dokumente kaip vienas iš pagrindinių tikslų nurodomas šeimos puoselėjimas ir skatinimas, taip pat pateikiamas *šeimos* sąvokos apibrėžimas. Šeima čia suprantama kaip esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimos narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų – gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą. Todėl valstybės ir nevyriausybinės institucijos privalo užtikrinti šeimos integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.

Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje yra išskiriama ir daugiau sąvokų, kuriomis siekiama apibūdinti susiklostančius asmenų šeiminius santykius. Analizuojant jas, pagrįstai kyla klausimas, ar kai kurios iš šių sąvokų nėra per daug abstrakčios, nepakankamai informatyvios ir nenusakančios skirtumų tarp šeimos ir „ne šeimos“. Pavyzdžiui, yra paaiškinta, kad *išplėstinė šeima* – tai sutuoktiniai, jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra, ir kartu gyvenantys artimieji giminaičiai. Struktūriškai toks apibūdinimas atrodytų taip:

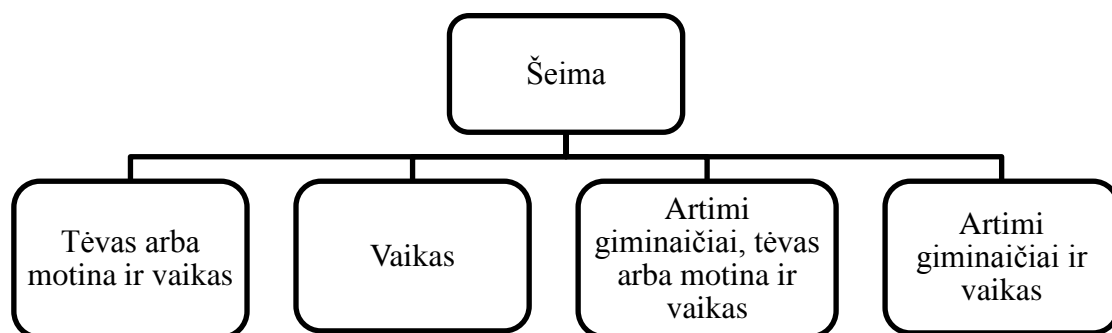

Paanalizavus *artimųjų giminaičių* sąvoką, matyti, kad čia priskirtini kraujo ryšiais tarpusavyje susiję asmenys: tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai, broliai ir seserys. Klausina, kas gi iš tiesų yra tėvai ir vaikai (prisimenant prieš tai pateiktus sąvokų išaiškinimus) – *šeima* ar *artimieji giminaičiai*, kuriuos sieja kraujo giminystė. Jeigu sutinkama, kad šeimą sudaro sutuoktiniai, kurie augina vaikus, tai visai netikslu šią asmenų grupę ir tokį tarp jų susiklosčiusį santykį priskirti *artimųjų giminaičių* grupei, nes tuomet neišvengiama dviprasmybės ir painumo: kas aš esu savo tėvams: artimas giminaitis ar šeimos narys?

Kaip jau buvo anksčiau šiame darbe aptarta, CK *šeimos* sąvokos turinį sudaro: 1) vyras, moteris, vaikai (t. y. skirtingos lyties sutuoktiniai, auginantys vaikus); 2) laisva kiekvieno iš sutuoktinių valia sudaryta sąjunga; 3) tokia sutuoktinių sąjunga, kurioje kiekvienas narys turi lygias teises. Vadinasi, nesant bent vieno iš šių sąvokos komponentų šeimos negalėtume laikyti šeima CK prasme, tačiau Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje, priešingai, įvedama nauja

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tvirtinimo,“ *supra* note 15.

sąvoka *nepilna šeima*, t. y. šeima, kurioje, santuokai pasibaigus, vaikai yra netekę vieno ar abiejų tėvų. *Šeimos* sąvokos turinys Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje būtų toks:

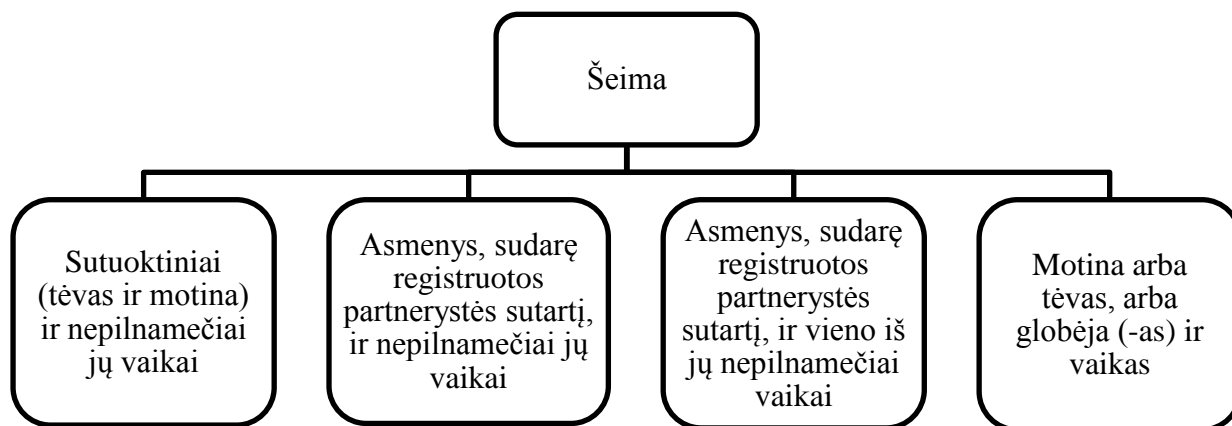

Visi šie *nepilnos šeimos* modeliai, taip pat ir jau aptarti *sutuoktinių* ir *artimųjų giminaičių* modeliai Valstybinės šeimos politikos koncepcijos prasme yra laikoma šeima, taigi, kiekvieno šio modelio integralumui palankią aplinką, kaip yra nurodyta Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tiksluose, privalo užtikrinti valstybės ir nevyriausybinės institucijos, plėtodamos ir tobulindamos jos teisinę ir socialinę bazę.

ĮSTATYMAS DĖL UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES⁴⁵. Šiame teisės akte neapibrėžiama *šeimos* sąvoka, tačiau įvardijama, kas migracijos kontekste yra laikomi *šeimos nariais*. Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 2 straipsnyje numatyta, kad prieglobsčio prašytojo šeimos nariai yra sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo prieglobsčio prašytojas yra sudaręs registruotos partnerystės sutartį, šių porų arba vieno iš jų nesusituokę nepilnamečiai vaikai (įvaikiai, nepaisant to, ar jie įvaikinti pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus), taip pat nesusituokusio nepilnamečio prieglobsčio prašytojo tėvas (įtėvis), motina (įmotė) ar globėjas (rūpintojas), jeigu šeiminiai santykiai jau buvo kilmės valstybėje ir prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu šeimos nariai yra Lietuvos Respublikos teritorijoje. Minėtame straipsnyje taip pat paaiškinama, kad *šeimos nariai* – sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečiai vaikai (įvaikiai), įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, nepilnamečius vaikus, jeigu jie nesusituokę ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienerius metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama.

Struktūriškai Įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties *šeimos* sąvokos apibrėžimas vaizduotinas taip:

⁴⁵ „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties,“ *Valstybės žinios* 73, 2539 (2004).

1.2.1.3. Reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA⁴⁶. Šio dokumento 12 straipsnyje „Teisė į santuoką“ yra nurodoma, kad vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą pagal valstybės įstatymus, kuriais reglamentuojamas naudojimas šia teise. Aptariamose konvencijos kontekste šeima suprantama kaip sukurta vyro ir moters, įregistravusių savo santuokinius ryšius.

VISUOTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ DEKLARACIJA⁴⁷. Deklaracijos 16 straipsnyje akcentuojama, kad šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės grupė, ir ji turi teisę būti visuomenės ir valstybės saugoma. Čia, kaip ir Konstitucijoje, šeima – ta konstitucinė vertybė, kuri turi būti saugoma ir puoselėjama visais laikais ir pasitelkiant geriausias priemones. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatos leidžia teigti, kad *šeima* – tai santuokos ryšiais susijusių ir, numanoma, skirtingos lyties asmenų sąjunga. Įregistruota partnerystė nėra tapatinama su santuoka, o kartu ir su šeimos sukūrimu. Aptariamoje deklaracijoje išskirtinai kalbama apie *sutuoktinių* laisvą valią, *sutuoktinių* lygias teises ir pan.

PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJA⁴⁸. Chartijos 9 straipsnyje „Teisė tuoktis ir kurti šeimą“ numatyta, kad ši teisė garantuojama pagal jos įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus, todėl darytina išvada, kad esminis šeimos „ramstis“ yra santuoka, kuri įregistruota taip, kaip tai numatyta nacionaliniuose teisės aktuose.

TARPTAUTINIS PILIETINIŲ IR POLITINIŲ TEISIŲ PAKTAS⁴⁹. Šio teisės akto 23 straipsnyje reglamentuojama, kad šeima yra natūrali ir pagrindinė visuomenės ląstelė ir ji turi teisę į visuomenės ir valstybės apsaugą.

⁴⁶ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).

⁴⁷ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija,“ *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

⁴⁸ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija,“ [2012] OL, C 326/02.

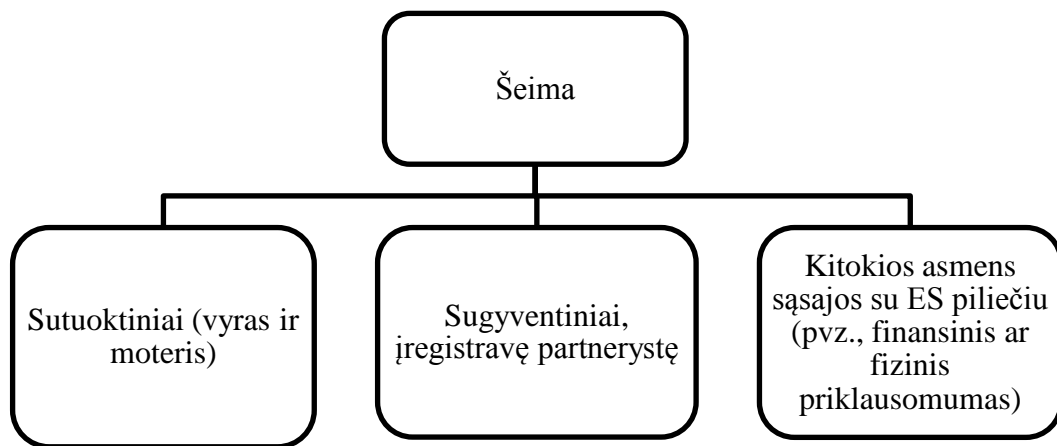
⁴⁹ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas,“ *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).

DIREKTYVA 2004/38/EB DĖL SAJUNGOS PILIEČIŲ IR JŲ ŠEIMOS NARIŲ TEISĖS LAISVAI JUDĖTI IR GYVENTI VALSTYBIŲ NARIŲ TERITORIJOJE⁵⁰. Direktyvoje nurodoma, kad visų Europos Sąjungos piliečių teisė laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje turėtų būti suteikiama ir jų šeimos nariams, neatsižvelgiant į pilietybę, jei ta teise naudojama pagal objektyvius laisvės ir orumo reikalavimus. Aptariamoje direktyvoje *šeimos narys* turėtų reikšti ir registruotą partnerį, jei priimančiosios valstybės narės teisė traktuoja registruotą partnerystę kaip santuokos analogą. Siekiant išlaikyti šeimos vienybę platesne prasme ir nepažeidžiant diskriminacijos pilietybės pagrindu draudimo, priimančioji valstybė narė asmenų, kurie neįtraukti į šeimos narių apibrėžimą pagal šią direktyvą ir todėl neturi automatinės įvažiavimo ir gyvenimo teisės, padėtį nagrinėja pagal savo teisės aktus ir nusprendžia, ar tokiems asmenims galėtų būti leista įvažiuoti ir gyventi šalyje, atsižvelgdama į jų santykį su Europos Sąjungos piliečiu ar bet kurias kitas aplinkybes, pvz., jų finansinį ar fizinį priklausomumą nuo Sąjungos piliečio.

Direktyvos dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje 2 straipsnyje yra pateiktas *šeimos nario* apibrėžimas. Šeimos narys yra suprantamas kaip: a) sutuoktinis; b) partneris, su kuriuo Sąjungos pilietis sudarė registruotą partnerystę, remiantis valstybės narės teisės aktais, jei priimančioji valstybė narė traktuoja registruotą partnerystę kaip lygiavertę santuokai ir laikantis atitinkamuose priimančiosios valstybės narės teisės aktuose nustatytų reikalavimų; c) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą tiesioginiai palikuonys, kuriems nėra suėję 21 metai, arba išlaikytiniai; d) piliečio ir sutuoktinio ar partnerio pagal b punkto apibrėžimą išlaikomi tiesioginiai giminaičiai, esantys aukščiau pagal giminystės liniją.

Direktyvoje dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje pateikta *šeimos* sąvoka struktūriškai atrodytų taip:

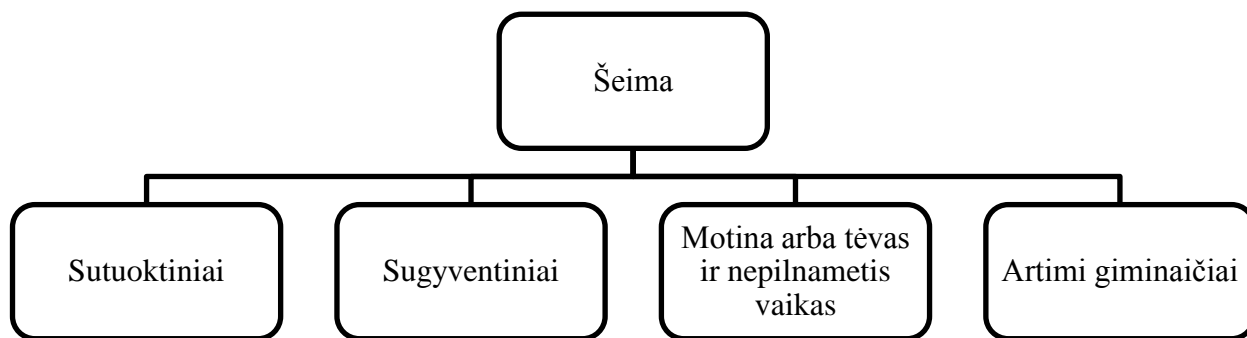
⁵⁰ „Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje,“ [2004] OL, L158/77.

DIREKTYVA 2011/95/ES DĖL TREČIŲJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ AR ASMENŲ BE PILIETYBĖS PRISKYRIMO PRIE TARPTAUTINĖS APSAUGOS GAVĖJŲ, VIENODO STATUSO PABĖGĖLIAMS ARBA PAPILDOMĄ APSAUGĄ GALINTIEMS GAUTI ASMENIMS IR SUTEIKIAMOS APSAUGOS POBŪDŽIO REIKALAVIMŲ⁵¹. Šio teisės akto 2 straipsnyje „Terminų apibrėžtys“ reglamentuojama, kas yra laikytini *šeimos nariais*: 1) tarptautinės apsaugos gavėjo sutuoktinis arba nesantuokinis partneris, su kuriuo sieja stabilūs santykiai, kai atsižvelgiant į atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką pagal trečiųjų šalių piliečiams taikomą jos teisę nesantuokinės poros prilyginamos santuokinėms poroms; 2) pirmame punkte nurodytų porų arba tarptautinės apsaugos gavėjo nepilnamečiai vaikai, jei jie nėra susituokę, nesvarbu, ar jie yra santuokiniai ar nesantuokiniai, ar įvaikinti, kaip apibrėžta nacionalinėje teisėje; 3) tėvas, motina ar kitas suaugęs asmuo, pagal atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką atsakingas už tarptautinės apsaugos gavėją, jei tas gavėjas yra nepilnametis ir nesusituokęs. Aptariamos direktyvos 23 straipsnyje „Šeimos vientisumo išsaugojimas“ numatyta, kad valstybės narės gali nuspręsti, kad šis straipsnis taip pat taikomas kitiems artimiems giminaičiams, kurie palikdami kilmės šalį gyvena kartu kaip šeimos nariai ir kurie tuo metu buvo visiškai ar daugiausia priklausomi nuo tarptautinės apsaugos gavėjo.

Darytina išvada, kad pagal aptariamos direktyvos nuostatas šeimos nariai yra ne tik sutuoktiniai (vyras ir moteris), ne tik asmenys, gyvenantys kartu neįregistravę santuokos (sugyventiniai), ne tik tėvas arba motina ir nepilnametis vaikas (tėvystės ryšiai), bet ir kiti giminaičiai, kurie laikytini artimi, t. y. gyvenę kartu kaip šeima:

⁵¹ „Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. gruodžio 13 d. direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų“, [2011] OL, L 337/9.

1.2.2. Santuoka (*sutuoktinis, -ė*)

1.2.2.1. Reikšmė žodynuose

LKŽ. Yra išskirta tokia *santuokos* sąvokos reikšmė: 1. „savanoriška vyro ir moters sąjunga, sukurianti šeimą, vedybos“ (pvz., civilinė santuoka. Santuoka iš abipusiško palinkimo. Faktinė santuoka. Monogaminė santuoka). Sąvokos *sutuoktinis, -ė* reikšmė paaiškinta kaip „sutuoktasis (vyras ar žmona)“.

TERMINŲ BANKAS. Kaip atskiras terminas yra pateikiama tik sąvoka *fiktyvi santuoka*. Šis terminas priskirtinas politikos, vykdomosios valdžios ir valstybės tarnybos, viešojo administravimo sričiai. Pateikta tokia apibrėžtis: „Lietuvos Respublikos piliečio arba teisėtai Lietuvos Respublikoje gyvenančio užsieniečio ir užsieniečio, kuris nėra Europos Sąjungos valstybės narės pilietis, santuoka, kai ji sudaroma siekiant gauti leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje ir nesiekiant sukurti Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytų kitų santuokos teisinių pasekmių“.

DLKŽ. Sąvoka *santuoka* aiškinama kaip „nustatyta tvarka sudaroma vyro ir moters šeimos sąjunga“ (pvz., civilinė santuoka).

1.2.2.2. Apibrėžtis Lietuvos Respublikos teisės aktuose

KONSTITUCIJA. Konstitucijos III skirsnio „Visuomenė ir valstybė“ 38 straipsnyje reglamentuojama, kad santuoka yra sudaroma savanorišku vyro ir moters sutarimu. Pabrėžtina, kad minėtame straipsnyje nurodyta, kad santuoka – registruotinas aktas, sukuriantis sutuoktiniams pareigas ir teises pasekmes („Valstybė registruoja santuoką, gimimą ir mirtį. Valstybė pripažįsta ir bažnytinę santuokos registraciją.“). Pažymima, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios.

CK. Šio teisės akto III knygos „Šeimos teisė“ 3.7 straipsnyje „Santuokos samprata“ nurodoma, kad *santuoka* yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius, o vyras ir moteris, kurie įstatymų nustatyta tvarka yra įregistravę santuoką, laikomi sutuoktiniais. 3.23 straipsnyje pažymima, kad sudaryta santuoka turi turėti įrodymų, nes tik tuomet ji galės būti laikoma sudaryta teisėtai. Santuokos

įrodymą, t. y. santuokos liudijimą, išduoda civilinės metrikacijos įstaiga („santuokos akto įrašas ir jo pagrindu išduotas santuokos liudijimas yra santuokos įrodymas“).

Konstitucijos nuostata apie sutuoktinių lygiateisiškumą yra detalizuota ir CK: jo 3.26 straipsnyje „Sutuoktinių lygiateisiškumas“ numatyta, kad sudarę santuoką, abu sutuoktiniai įgyja vienodas teises ir pareigas, jie taip pat turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais. Sutuoktiniai negali atsisakyti savo teisių ar panaikinti pareigų, tiesiog susitarę tarpusavyje, nes šios teisės ir pareigos yra įgyjamos pagal įstatymą kaip santuokos pasekmė.

ĮSTATYMAS DĖL UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES⁵². Šiame įstatyme nėra apibrėžiama *santuokos* ar *registruotos partnerystės* sąvokų turinio, tačiau analizuojant šio teisės akto nuostatas, matyti, kad užsienyje sudarytą santuoką ar kitoje valstybėje oficialiai įregistruotą partnerystę Lietuvos migracijos institucijos pripažįsta be papildomų procedūrų. Pažymėtina, kad poros gyvenimas kartu nesusituokus ir juridškai neįteisintus partnerystės ryšių pagal aptariamą teisės aktą nelaikytinas šeimos sukūrimu ir gyvenimu šeimoje, todėl netraukotinas kaip pagrindas atvykti į Lietuvą. Apibendrinant galima teigti, kad Įstatyme dėl užsieniečių teisinės padėties šeimos gyvenimą gali gyventi tik oficialiai savo santykius įregistravę asmenys.

1.2.2.3. Reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose

ŽMOGAUS TEISIŲ IR PAGRINDINIŲ LAISVIŲ APSAUGOS KONVENCIJA⁵³. Kaip jau buvo aptarta anksčiau, šio konvencijos 12 straipsnyje „Teisė į santuoką“ nurodoma, kad vyras ir moteris, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir kurti šeimą pagal valstybės įstatymus, kuriais reglamentuojamas naudojimasis šia teise.

VISUOTINĖ ŽMOGAUS TEISIŲ DEKLARACIJA⁵⁴. Dokumento 16 straipsnyje nurodoma, kad moterys ir vyrai, sulaukę pilnametystės, turi teisę be jokių apribojimų dėl rasės, pilietybės ar religijos tuoktis ir kurti šeimą. Sudarydami santuoką, gyvendami susituokę ir nutraukdami santuoką, jie turi lygias teises. Pabrėžiama, kad santuoka sudaroma tik laisva būsimų sutuoktinių valia ir visišku abiejų sutarimu. Darytina prielaida, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje *santuoka* – tai šeimos sukūrimo pagrindas, t. y. tik susituokę asmenys laikytini šeimos nariais. Aptariamame dokumente, nors ir nėra detalizuota, ar šeimos narių grupei yra priskiriamas vaikas, tikėtina, sutuoktinių auginami vaikai irgi laikomi gyvenantys šeimoje.

⁵² „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties,“ *supra* note 45.

⁵³ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *supra* note 46.

⁵⁴ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija,“ *supra* note 47.

PAGRINDINIŲ TEISIŲ CHARTIJA⁵⁵. Chartijos 9 straipsnyje „Teisė tuoktis ir kurti šeimą“ yra reglamentuota, kad teisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus. Laikantis šios nuostatos ir aptariant Lietuvos Respublikos šeimos sąvoką ir jos raidos tendencijas, galima daryti išvadą, kad Pagrindinių teisių chartija, kiek tai susiję su šeimos ir santuokos sudarymo teisės reglamentavimu, Lietuvos Respublikoje taikoma tik sutuoktinių santykiams reguliuoti. Registruotos partnerystės ar vadinamosios neregistruotos santuokos institutai nelaikytini šios chartijos taikymo sritimi Lietuvos Respublikoje.

TARPTAUTINIS PILIETINIŲ IR POLITINIŲ TEISIŲ PAKTAS⁵⁶. Šio dokumento 23 straipsnyje numatyta, kad vyrams ir moterims, sulaukusiems santuokinio amžiaus, pripažįstama teisė tuoktis ir kurti šeimą. Santuoka sudaroma tik laisvu ir visišku būsimųjų sutuoktinių sutikimu, o sutuoktinių teisių ir pareigų lygybę privalo užtikrinti valstybė. Kaip ir Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte santuokos įregistravimas prilyginamas šeimos sukūrimui.

REGLAMENTAS (ES) Nr. 1259/2010, KURIUO ĮGYVENDINAMAS TVIRTESNIS BENDRADARBIAVIMAS SANTUOKOS NUTRAUKIMUI IR GYVENIMUI SKYRIUM TAIKYTINOS TEISĖS SRITYJE⁵⁷. Atlikus šio dokumento analizę, darytina išvada, kad jo nuostatos yra taikytinos išskirtinai sutuoktiniams, nes nėra užsimenama dėl teisės akto taikymo asmenims, kurie gyvena neįregistravę savo santuokinių ryšių. Vadinamoji neregistruota santuoka nelaikytina turinti vienodą teisinę galią, kokią turi įregistruota santuoka. Reglamente nurodoma, jog reikalinga sukurti aiškią ir išsamią teisės sistemą, kuri reglamentuotų valstybėse narėse santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytiną teisę, taip pat užtikrintų numatomumo ir lankstumo principus, kad priimami sprendimai būtų teisingi, kad būtų užkirstas kelias atvejams, „kai vienas iš sutuoktinių (*bet ne partnerių – aut. pas.*) kreipiasi į teismą dėl santuokos nutraukimo anksčiau už kitą sutuoktinį siekdamas, kad byla būtų nagrinėjama pagal tam tikrą teisę, kuri, jo nuomone, geriau tenkina jo interesus.“⁵⁸

1.2.3. Partnerystė (*partneris, partnerė; sugyventinis, sugyventinė*)

1.2.3.1. Reikšmė žodynuose

⁵⁵ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *supra* note 48.

⁵⁶ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra* note 49.

⁵⁷ „Tarybos 2010 m. gruodžio 20 d. reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje“, [2010] OL, L 343/10.

⁵⁸ *Ibid.*

LKŽ. Pateikiamos tik sąvokos *partneris*, -ė reikšmės: 1. „žaidimo, lošimo bendrininkas, dalyvis“; 2. „draugas, bendrininkas, kompanionas“. *Sugyventinis*, -ė apibrėžiamas kaip: 1. „nesantuokinis vyras ar žmona“; 2. „nesantuokinis vaikas“.

TERMINŲ BANKAS. Pateikiamos sąvokos *partneris* apibrėžtys, kurios yra aprobuotos arba teiktinos ir susijusios su šiomis sritimis: žemės ūkiu, žuvininkyste ir maistu (ERA-NET projekto partneris, ūkininko partneris); Europos Sąjungos finansų politika (finansinis projekto partneris); buhalterine apskaita ir finansine atskaitomybe (jungtinės veiklos partneris, pagrindinis finansinių ataskaitų audito partneris); politika (Lietuvos partneris); politika (pagrindinis projekto partneris); kūno kultūra ir sportu (partneris „dviejų ar grupės sportininkų bendrų veiksmų pratybose ir varžybose dalyvis, bendrininkas“). Terminų banke aptariamos sąvokos reikšmės „asmuo (vyras ar moteris), nuolat gyvenantis kartu su priešingos lyties asmeniu, bet nesudaręs santuokos“ nėra pateikiama.

DLKŽ. Sąvoka *partnerystė* aiškinama kaip „buvimas kartu“ (pvz., santuokinė partnerystė). Sąvokos *partneris*, -ė pateikiamos tokios reikšmės: 1. „žaidimo, lošimo bendrininkas“; 2. „draugas, bendrininkas, kompanionas“. *Sugyventinis*, -ė – tai „nesantuokinis vyras ar žmona“.

TŽŽ. Sąvoka *partneris* (angl. *partner*) aiškinama kaip „dviejų arba grupės žmonių bendro darbo, veiksmo (žaidimo, šokio, dialogo, komercinės veiklos) dalyvis; bendrininkas, kompanionas“.

Pažymėtina, kad kasdieniniame gyvenime *partnerių* ir *sugyventinių*⁵⁹ terminai yra naudojami kaip sinonimai: bendras vyro ir moters gyvenimas neįregistravus santuokos⁶⁰.

1.2.3.2. Apibrėžtis Lietuvos Respublikos teisės aktuose

KONSTITUCIJA. Šiame teisės akte *partnerystės* sąvokos nėra ir, vargu, ar įstatymo leidėjas ją turėjo mintyje formuluodamas 38 straipsnį. Šiame straipsnyje nurodoma, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, o valstybė pripažįsta registruotą civilinę ir bažnytinę santuokas. Aišku viena, kad net jei ir prilygintume registruotas santuokas ir partnerystės, t. y. sugyventinių institutus, tai turėtume pripažinti, kad kaip ir santuoka, kuri, vadovaujantis Konstitucija, yra sudaroma vyro ir moters sutarimu, taip ir partnerystė galėtų būti įmanoma tik

⁵⁹ Sąvoka *sugyventinis*, -ė dažnai būna neigiamai konotuota, t. y. turinti neigiamą atspalvį (tikėtina, kad toks jis atsirado dėl pačios realijos interpretavimo, remiantis visuomenės moralės, tikėjimo normomis).

⁶⁰ Sigita Ražaitė, „Asmenų gyvenant nesusituokus įgyto turto teisinis režimas“ (magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2009), 9, http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090731_113304-99818/DS.005.0.01.ETD.

tuomet, jeigu ji sudaryta skirtingos lyties pilnametystės sulaukusių asmenų. Tos pačios lyties asmenų partnerystė, remiantis Konstitucija, yra absoliučiai neįmanoma.

CK. Teisės akto III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos“ 3.229 straipsnyje nurodoma, kad skyriaus normomis nustatomi turtiniai vyro ir moters, kurie, įregistravę savo nesantuokinį gyvenimą įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus ir kurie nėra įregistravę santuokos, turėdami tikslą sukurti šeimą, santykiai. *Partnerių, sugyventinių sąvokos apibrėžimą galima susidaryti ir iš kitų CK straipsnių. Pavyzdžiui, CK III knygos „Šeimos teisė“ VI dalies XV skyriaus 3.231 straipsnyje „Sugyventinių bendrai naudojamo turto teisinis režimas“ reglamentuojama, kad jeigu „nekilnojamieji daiktai ar teisės į jį įregistruoti vieno sugyventinio vardu, abu sugyventiniai bendru prašymu gali nurodyti atitinkamam viešam registruojamam įrašyti reikiamą įrašą apie tai, kad šiuos daiktus ar teises į juos abu sugyventiniai bendrai naudoja“. Sugyventiniai, vadovaujantis CK, turi teisę notarine tvarka sudaryti susitarimą, kuriame yra nustatomi bendrai įgyto ir naudojamo turto padalijimo klausimai, jeigu sugyventinių bendras gyvenimas pasibaigtų. 3.232 straipsnyje numatyta, kad visas turtas, kurį sugyventiniai įgijo bendrai gyvendami ar naudojo bendrai, gali būti padalytas vieno sugyventinio reikalavimu teismo tvarka, pasibaigus jų bendram gyvenimui arba vienam mirus, jeigu sugyventiniai nebuvo sudarę notarine tvarka patvirtintos sutarties dėl turto padalijimo. Apibendrintai galima teigti, kad CK išskiriami keturi sugyventinių statuso pripažinimui keliami reikalavimai: 1) sugyventiniai yra vyras ir moteris; 2) turi įregistruoti partnerystę įstatymų nustatyta tvarka; 3) partneriai turi gyventi kartu ne mažiau kaip vienerius metus; 4) partnerių tikslas gyvenant kartu – sukurti šeiminius santykius (sudaryti įregistruotą santuoką).*

Darytina išvada, kad sugyventinių bendrai įgytam ir naudojamam turtui, bendram turtui asmenų, kurie kartu gyvena, tačiau nėra įregistravę partnerystės, nėra taikomas specifinis šeimos turto teisinis režimas. Taigi, įregistruota partnerystė įstatymo leidėjo traktuotina panašiai, kaip ir įregistruota santuoka, nes tiek įregistruotos partnerystės turto teisiniam režimui, tiek įregistruotos santuokos turto teisiniam režimui taikomi panašūs valdymo, disponavimo šiuo turtu apribojimai⁶¹.

Vis tik detaliau paanalizavus sugyventinių šeiminius santykius matyti, kad jie yra gerokai platesni nei vien tik turtiniai santykiai. Partnerystė ir gyvenimas „turint“ sugyventinio statusą iš esmės daug kuo priartėja prie sutuoktinių santykių, nes sugyventiniai, jeigu jiems jau

⁶¹ Dalia Minkutė, „Šeimos turtas ir jo teisinis statusas“ (magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2008), 9, http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20110709_152128-71659/DS.005.1.01.ETD.

yra keliamas vienas iš reikalavimų – sukurti šeimą, tikėtina, siekia tų pačių tikslų, kaip ir sutuoktiniai. Jie siekia turėti ne tik turto, bet ir vaikų, rūpintis jais, auklėti ir išlaikyti juos. Valstybės pareiga – ginti nesantuokinės motinos teises, neleisti diskriminuoti vaikų, kurie gimė ar auga ne santuokoje, tačiau, kita vertus, esant pačių sugyventinių santykių neapibrėžtumui, jų tikslų nekonkretumui, valstybei sudėtinga suvienodinti sutuoktinių ir sugyventinių teisinę padėtį⁶².

PARTNERYSTĖS ĮSTATYMO PROJEKTAS⁶³. Partnerystės įstatymo projekto 2 straipsnyje pateikiamas šių sąvokų išaiškinimas: *partnerystė* – tai asmenų bendras gyvenimas pateikus ir įregistravus bendrą pareiškimą dėl partnerystės nustatyta tvarka, sukeltis teisinės pasekmes; *partneris* – tai asmuo, kuris yra įregistravęs partnerystę. Pažymėtina, kad kaip ir sudarytos santuokos, taip ir partnerystės sudarymo faktas turi būti įrodomas, t. y. privalomas partnerystės įregistravimas Vedybų sutarčių registre.

PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS NEPASITURINTIEMS GYVENTOJAMS ĮSTATYMAS⁶⁴. Šio įstatymo 2 straipsnyje „Pagrindinės šio Įstatymo sąvokos“ yra pateikiami *bendrai gyvenančių asmenų ir artimų giminaičių* apibrėžimai. Ankstesnėje aptariamo įstatymo redakcijoje⁶⁵ buvo nurodyta, kad *bendrai gyvenantys asmenys* – bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos vyresni kaip 18 metų asmenys. Akivaizdu, kad galiojęs apibrėžimas buvo per platus ir mažai informatyvus, nes vadovaujantis juo, būtų tekę sutikti, kad viename bute gyvenantys draugai (nebūtinai skirtingų lyčių, nebūtinai tik dviese) – tai irgi *sugyventiniai*, t. y. bendrai gyvenantys ir neįregistravę santuokos. Naujojoje šio teisės akto redakcijoje *bendrai gyvenančių asmenų sąvoka*, galima sakyti, atitinka *šimos* sąvokos apibrėžimą, t. y. apima ne tik asmenis, kurie gyvena kartu neįregistravę santykių, bet ir teisėtus sutuoktinius.

1.2.3.3. Reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose

EUROPOS PARLAMENTO IR TARYBOS DIREKTYVA 2011/95/ES DĖL TREČIŪJŲ ŠALIŲ PILIEČIŲ AR ASMENŲ BE PILIETYBĖS PRISKYRIMO PRIE TARPTAUTINĖS APSAUGOS GAVĖJŲ, VIENODO STATUSO PABĖGĖLIAMS ARBA PAPILDOMĄ APSAUGĄ GALINTIEMS GAUTI ASMENIMS IR SUTEIKIAMOS

⁶² Petras Algirdas Miškinis, „Sugyventinių teisių reglamentavimo problemos“, *Jurisprudencija* 37, 29, (2003): 70, https://www.mruni.eu/upload/iblock/7e9/008_miskinis.pdf.

⁶³ „Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas,“ *supra* note 38.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas,“ *supra* note 41.

⁶⁵ „Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas,“ *supra* note 42.

APSAUGOS POBŪDŽIO REIKALAVIMŲ⁶⁶. Šioje direktyvoje yra pateikiamas šeimos nario apibrėžimas: *šeimos narys* – tai asmuo, kuris yra sukūręs šeimą ir ji jau buvo egzistuojanti šio asmens kilmės šalyje. Be to, šeimos nariu taip pat laikomas tarptautinės apsaugos gavėjo sutuoktinis arba nesantuokinis partneris, su kuriuo sieja stabilūs santykiai, kai atsižvelgiant į atitinkamos valstybės narės teisę ar praktiką pagal trečiųjų šalių piliečiams taikomą jos teisę nesantuokinės poros prilyginamos santuokinėms poroms.

Detalesnei neregistruotos santuokos arba tos pačios lyties asmenų partnerystės institutų analizei atlikti naudotasi Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomone dėl pažeidžiamų grupių teisių darbo vietoje, ypač dėl problemų, susijusių su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos (nuomonė savo iniciatyva) (2012/C 351/03)⁶⁷. Šioje nuomonėje atkreipiamas dėmesys į tai, kad šeimos teisė priklauso nacionalinės teisės kompetencijai, t. y. skirtingos valstybės narės tos pačios lyties poroms taiko skirtingas taisykles. Dokumente pažymima, kad privalu įvertinti faktą, kad skirtingos šalys laikosi skirtingų tradicijų, todėl natūralu, kad jų požiūris į santuoką ir tos pačios lyties asmenų partnerystę yra skirtingas. Antra vertus, yra sutinkama, kad dėl šių požiūrio skirtumų tos pačios lyties poros susiduria su kliūtimis, norėdamos pasinaudoti laisvo judėjimo teise, nepaisant to, ar tie asmenys yra susituokę, įregistravę partnerystę ar užmezgę ilgalaikius tvirtus santykius.

Kitas šaltinis, kuriuo remtasi analizuojant *partnerystės* sąvokos apibrėžimą, yra Žalioji knyga dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą⁶⁸. Dokumente išskiriamos įvairios šeimos formos: sudarytos įregistruotos partnerystės (nurodoma, kad tai yra bendras dviejų porą sudariusių asmenų gyvenimas, kurie šią sąjungą yra įregistravę valstybės narės, kurioje jie gyvena, įstatymu įsteigtoje valdžios institucijoje), vadinamosios nesantuokinės sąjungos (gyvenimas kartu nesusituokus, t. y. dviem asmenims nuolat gyvenant kartu, tačiau neįregistruojant savo ryšių atitinkamoje institucijoje) pagrindu. Pažymima, kad visose valstybėse narėse vyrauja tendencija šeimas kurti neįregistruojant santuokos, todėl ši socialinį reiškinių

⁶⁶ „Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. gruodžio 13 d. direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų,“ [2011] OL, L 337/9.

⁶⁷ „Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl pažeidžiamų grupių teisių darbo vietoje – ypač dėl problemų, susijusių su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos (nuomonė savo iniciatyva) (2012/C 351/03),“ [2012] OL, C 351/12.

⁶⁸ „Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą,“ [2006] KOM(2006) 400.

privalu tinkamai įvertinti tiek sprendžiant nesusituokusių porų turtinių pasekmių, jiems išsiskyrus, klausimus, tiek tėvystės nustatymo ar kitus šeimos bylų aspektus⁶⁹.

1.3. Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje

Analizuojant šeimos sąvoką ir aspektus, kurie yra pripažįstami kaip esminiai šeimos požymiai, atkreiptinas dėmesys į Lietuvos Respublikos teismų formuojamą praktiką bylose, susijusiose su šeimos, šeimos narių statusu, jų turtiniais ir vaikų išlaikymo santykiais. Bylų, kuriose būtų sprendžiami partnerystės pripažinimo ar tos pačios lyties asmenų bendro gyvenimo kartu klausimai Lietuvos Respublikos teismų jurisprudencijoje nepasitaikė, tikėtina, dėl pačios realios naujumo ir teisinės bazės nebuvimo.

Dažniausiai teismams nagrinėjant šeimyninio pobūdžio bylas tenka pareiga nuspręsti, su kuriuo iš tėvų turėtų būti nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, taip pat kaip padalinti turtą, jeigu asmenys gyvena kartu, bet nėra įregistravę santuokos, arba priešingai – santuoka yra juridškai galiojanti, bet iš bylos aplinkybių matyti, kad šeimyninio gyvenimo sutuoktiniai jau seniai negyvena. Svarstyтина, ar vyras ir moteris, kartu auginantys vaikus, tačiau nebūdami susaistyti santuokiniais ryšiais, laikytini šeima. Taip pat tie sutuoktiniai, kurie atitinka šeimos, sukurtos santuokos pagrindu, formaliuosius kriterijus, tačiau ilgą laiką gyvena atskirai, gal net yra užmezgę santykius su kitais partneriais (partnerėmis), ar vis dar išlaiko šeimos statusą?

Civilinėje byloje Nr. 2-1819-904/2015⁷⁰ Klaipėdos rajono apylinkės teismas sprendė klausimą dėl biologinės tėvystės nustatymo. Ieškovė iškėlė reikalavimą nustatyti, kad atsakovas nėra ieškovės sūnaus biologinis tėvas. Savo ieškinyje ji nurodė, kad 2007-09-15 ieškovė ir atsakovas įregistravo santuoką, tačiau šalys kartu nebegyvena nuo 2010 m. 2013-02-18 ieškovei ir trečiajam asmeniui gimė sūnus, jo tėvu įrašytas ieškovės sutuoktinis, tai yra atsakovas. Ieškinyje pažymima, kad atsakovas nėra ir negali būti sūnaus biologinis tėvas. Trečiasis asmuo, t. y. ieškovės partneris, su kuriuo gyvenama neįregistravus santykių, rūpinasi sūnumi nuo pat jo gimimo, jį auklėja, pripažįsta savo sūnumi, o pastarasis ieškovės partnerį vadina tėvu.

Klaipėdos rajono apylinkės teismas šioje byloje nurodė, kad kiekvienas vaikas turi teisę žinoti savo tėvus (CK 3.161 straipsnio 2 dalis). CK 3.140 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tėvystės prezumpcija, kad vaiko tėvas gimimo įrašė įrašomas vaiko motinos sutuoktinis, jei vaiką pagimdė motina, kuri yra susituokusi. CK 3.150 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad tėvystę

⁶⁹ „Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą,“ *supra* note 68.

⁷⁰ „Klaipėdos rajono apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-1819-904/2015,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesaspresnimupaiska/tekstas.aspx?id=12893e16-615b-46c3-84de-efd6f982c2c8>.

ginčyti, kai vaikas gimė susituokusiems tėvams, galima tik įrodžius, kad asmuo negali būti vaiko tėvas: įrodymai gali būti ne tik moksliniai (ekspertizės išvados, paneigiančios giminystės ryšį), bet ir kitos įtikinamos faktinės bylos aplinkybės. Teismas atsižvelgė ir į tarptautines teises normas, kuriose įtvirtintas prioritetas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija), reiškiantis, kad priimant teisės aktus ar juos taikant, pirmiausia bet kokį sprendimą būtina įvertinti vaiko interesų požiūriu. Bet kokiomis priemonėmis turi būti stengiamasi šių interesų nepažeisti. Anot Klaipėdos rajono apylinkės teismo, tėvystė yra teisinis tėvo ryšys su vaiku, kuris reiškia socialinį ir teisinį vaiko ir tėvo ryšio pripažinimą, todėl nagrinėjant klausimą dėl tėvystės nugincijimo kiekvienu atveju yra svarbu nustatyti, kokie yra susiklostę santykiai tarp vaiko ir tėvo. Teismas, įvertinęs faktą, kad ieškovė ir atsakovas kartu negyvena jau kelerius metus, tai, kad atsakovas sūnaus nepripažino biologiniu vaiku, o trečiasis asmuo, t. y. vaiko motinos partneris, vaiką pripažįsta ir vadina sūnumi, priėjo prie išvados, kad yra pakankamas pagrindas motinos partnerį pripažinti biologiniu vaiko tėvu. Taigi, kaip matyti iš teismo priimto sprendimo, šeima gali būti pripažįstama kaip motinos, tėvo ir jų bendro vaiko santykis, nepaisant fakto, kad motina santuokos ryšiu tebėra susaistyta su sutuoktiniu, nors jie ir negyvena kartu.

Civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2015⁷¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) sprendė klausimą dėl asmens iškeldinimo iš kitam asmeniui asmeninės nuosavybės teise priklausančio gyvenamojo namo, nesuteikiant kitos gyvenamosios vietos, taip pat dėl nuostolių priteisimo. Ieškovas kreipėsi į teismą ir nurodė, kad 2007 m., šalys žodžiu buvo sutariusios, kad atsakovė padės butyje, o ieškovas jai atsilygins suteikdamas teisę gyventi name ir mokės atlyginimą už suteiktas paslaugas (namų tvarkymą, židinio priežiūrą, skalbimą, valgio gaminimą ir pan.). Pasak ieškovo, jis su atsakove bendrą ateities planą ir šeiminių santykių nekūrė, susituokti neketino, bendro gyvenimo nevedė. 2011 m. šalių santykiams pašlijus, ieškovas nusprendė atšaukti atsakovei duotą leidimą gyventi name. Atsakovė nesutiko su ieškovo pozicija ir nurodė, kad jie kartu kūrė bendrą gyvenimą ir visus turtinius reikalus tvarkė bendru sutarimu. Nors oficialiai jie nesusituokė, tačiau *de facto* gyveno santuokinį gyvenimą apie 12 metų, iki tol, kol ieškovas prieš ją pavartojo fizinį smurtą.

LAT, įvertinęs šalių paaiškinimus, kitus įrodymus, konstatavo, kad nors ieškovas ir atsakovė nebuvo susituokę, tačiau jų santykiai buvo artimi šeiminiams: kartu keitė gyvenamąją vietą, rūpinosi bendra buitimi ir poilsiu, vienas kito sveikata bei turto įsigijimu, jo priežiūra ir

⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2015,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=0a2e9e8d-ce11-4924-9bc5-bf80cc489588>.

išlaikymu, aplinkiniams demonstravo artimą emocinį ryšį ir leido suprasti juos esant pora. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškovas ir atsakovė 2000–2012 m. gyveno kartu, įgijo bendro turto, LAT konstatavo, kad šalys gyveno kaip faktiniai sutuoktiniai (sugyventiniai).

Darytina išvada, kad bendras gyvenimas kartu, neįregistravus santuokos, tam tikrais atvejais teismo gali būti pripažįstamas kaip faktinis sutuoktinių gyvenimas, vadinasi, sugyventiniai gali į turtą, naudojamą bendro gyvenimo, bendro ūkio ar verslo, vaikų auginimo tikslu, įgyti tokias pat teises kaip ir asmenys, juridškai įteisinę savo santykius.

LAT nagrinėta civilinė byla Nr. 3K-3-518/2009⁷², kurioje kilo ginčas dėl materialinės teisės normų, reglamentuojančių pergyvenusio sutuoktinio teisės paveldėti pagal įstatymą praradimą, aiškinimo ir taikymo. Ieškovė kreipėsi į teismą, prašydama pripažinti atsakovą netekusiu teisės paveldėti pagal įstatymą palikėjos, t. y. savo sutuoktinės, kuri mirė, turto dalį. Ji nurodė, kad atsakovas siekia kartu su ieškove, kuri yra palikėjos motina, paveldėti minėtą turtą, tačiau, ieškovės nuomone, atsakovas neturi teisės paveldėti, remiantis CK 5.7 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktų nuostatomis, nes jis sutuoktine nesirūpino, buvo jai neištikimas. Nors atsakovas ir dabar jau mirusi jo sutuoktinė buvo pateikę pareiškimą nutraukti santuoką bendru sutarimu, tačiau ieškovė teigia, kad iš tiesų atsakovo ir jo sutuoktinės santuoka iširo dėl atsakovo kaltės, be to, jie daug metų kartu negyveno, t. y. nepalaikė šeiminių santykių. Atsakovo teigimu, jis laikytinas turintis teisę pagal įstatymą paveldėti mirusios sutuoktinės turtą, nes santuoka taip ir nebuvo nutraukta teismo.

LAT nutartyje pripažįstama, kad nors atsakovas pagal įstatymą turi teisę paveldėti mirusios sutuoktinės turtą, tačiau sutuoktiniai ilgą laiką gyveno atskirai, santuoka faktiškai buvo iširusi, atsakovas neatliko savo kaip sutuoktinio pareigų, todėl formalus CK penktosios knygos nuostatų taikymas neatitinka teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų. LAT įvertino aplinkybę, kad atsakovas daugiau kaip dvejus metus iki sutuoktinės mirties kartu su ja negyveno, buvo neištikimas, neprisidėjo prie buvusios sutuoktinės laidojimo išlaidų, o tai reiškia, kad atsakovas nelaikytinas sutuoktiniu.

Apibendrinant teigtina, kad LAT laikosi praktikos, jog šeimos nario statusas nėra automatiškai įgijimas kartu su santuokos institutu. Net ir preziumuojant, kad šeimos pagrindas yra santuokiniai ryšiai, t. y. vyro ir moters gyvenimas kartu įregistravus šį katą, tokie ryšiai turi egzistuoti ne tik *de jure*, bet ir būti „aktyvūs“, tai yra, kaip formuluojama Valstybinės šeimos

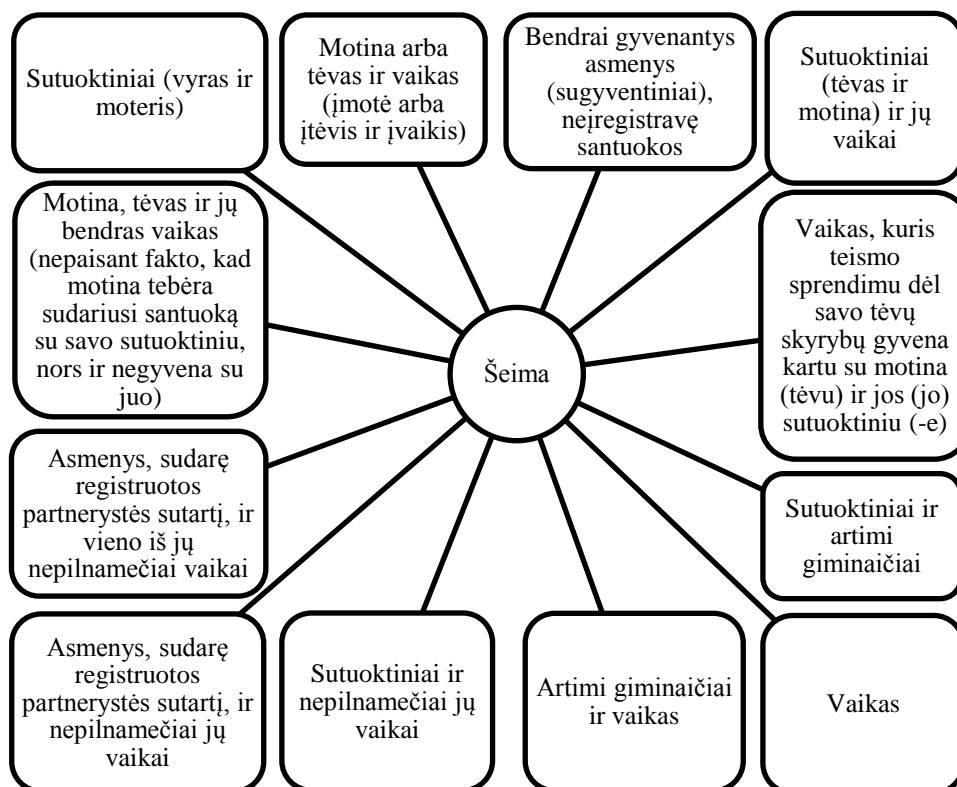
⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2009,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=847c8c03-67a8-47de-9bf8-9b76daed631d>.

politikos koncepcijoje, pagrįsti nuolatiniais emocinio prierašumo, vienas kito supratimo, pagarbos ir atsakomybės ryšiais.

1.4. Išvados

Apibendrinant šią darbo dalį, darytos tokios išvados:

1. Nėra tokio *šeim*os sąvokos apibrėžimo, kuris būtų pagrindas aiškinant šeimos nario, sutuoktinio, partnerio sąvokas. Nagrinėtuose Lietuvos Respublikos, tarptautiniuose teisės aktuose ir kituose dokumentuose, analizuotoje Lietuvos teismų ir EŽTT bylų, susijusių su šeimos klausimais, praktikoje rastos šios *šeim*os sąvokos apibrėžtys:

2. *Šeim*os sąvokai apimant ne tik vyro ir moters ryšius, kurie yra juridškai įregistruoti, taigi, ir visuomenės pripažįstami, bet ir tokius ryšius, kurie susiklosto tarp asmenų, ilgą laiką gyvenančių kartu, bet neįteisinusių savo santykių, pripažintina, kad teisinė šeimos forma kinta: juridinis santykių įteisinimas jau nebėra laikomas vienu iš šeimos sukūrimo faktų. Vadinamoji nesantuokinė šeima teisės aktuose ir teismų praktikoje dažnai prilyginama įregistruotos santuokos pagrindu sukurtai šeimai, jeigu yra įrodoma, kad poros santykiai truko ilgą laiką ir buvo panašūs į sutuoktinių santykius.

2. TEISINĖ ŠEIMOS FORMA IR JOS RAIDOS TENDENCIJOS SUOMIJOS RESPUBLIKOJE

Antrosios darbo dalies struktūra yra tokia pati kaip ir pirmosios, t. y. ją sudaro tokios pačios potemės: „Šeimos formos samprata teisės doktrinoje“, „Šeimos formos teisinis reglamentavimas“ ir „Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje“. Analizuojant šeimos sampratos klausimus, remtasi Suomijos mokslininkų, magistro darbais, kitais šaltiniais, kuriuose nagrinėjamos šeimos, santuokos, poros santykių temos. Potemėje apie teisinį reglamentavimą yra pristatomos įvairiuose šaltiniuose (žodynuose, terminų banke) fiksuotos reikšmės žodžių, kuriais nusakomas poros ryšys ir kiekviena šeimos forma. Taip pat yra aptariami šie Suomijos Respublikos įstatymai: Santuokos įstatymas, Tikėjimo laisvės įstatymas, Tėvystės įstatymas, Pagalbinio apvaisinimo įstatymas, Partnerystės įstatymas, Asmenų, gyvenančių kartu, bet neįregistravusių santuokos, bendro namų ūkio atskyrimo įstatymas. Kiekvienas iš jų nagrinėjamas pagal schemą: „Reglamentuojami santykiai“ ir „Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai“. Aptarus šeimos formos teisinį reglamentavimą, trečiojoje potemėje yra pristatoma Suomijos teismų bylų apžvalga. Antrosios darbo dalies pabaigoje pateikiamos išvados, apibendrinančios visas Suomijoje pripažįstamas šeimos formas, struktūriškai pavaizduojami visi galimi *šeimos* sąvokos apibrėžimai.

2.1. Šeimos formos samprata teisės doktrinoje

Modernioji visuomenė, kurioje ima vyrauti naujos laisvės ir naujos leistinumoneleistinumo ribos, susiduria su iššūkiais, susijusiais su artimiausiais žmonių santykiais, t. y. šeimos kūrimu. Pripažįstama, kad poros tarpusavio ryšys tarsi „priėjo liepto galą“ ir nebėra toks, koks kažkada buvo, nebeliko poreikio porai būti susaistytai santuokos ryšiais. Ilgą laiką šeima buvo suprantama kaip vyro ir moters sąjunga, kuri juridiskai įteisinta, t. y. poros ryšys išsiskyrė savybe „iki mirtis mus išskirs“. Šeimos narių poreikių patenkinimas buvo svarbiausia, ką gali atlikti sutuoktiniai dėl vienas kito.

Formuojasi individualistinis šeimos modelis, ypač pabrėžiantis individo – unikalios asmenybės – poreikius ir individualumo svarbą. Tipinės modernios šeimos struktūrinis bruožas yra žmogiškųjų resursų trūkumas, reiškiantis, kad asmenys, gyvenantys bendrą gyvenimą, tampa labiau orientuoti į save ir savo individualių poreikių tenkinimą ir svajonių siekimą.

Nepaisant to, Suomijos Respublikoje šeimos statusas nėra sumenkęs – šeima vis dar reikšminga visuomenėje. Šių dienų šeima, anot Sirpos Andersson⁷³, galėtų būti pavadinta „senkančia“, t. y. pamažu prarandančia savo statuso svarbą, vertybes ir moralinį pagrindą, nes tai

⁷³ Sirpa Anderson, *Kahdestaan kotona: tutkimus vanhoista pariskunnista* (Helsinki: Stakes, 2007), 12.

nebėra vien tik vyro ir moters sąjunga. Formuojasi kitokios šeimos formos: tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė, gyvenimas kartu nesusituokus. Visa tai tradiciniu laikytą šeimos modelį silpnina, nors kitos – „naujos“ – šeimos formos anaipol nelaikytinos naujomis. Mokslo darbuose rastas gana platus *šeimos* sąvokos aiškinimas – šeima suprantama ne tik heteroseksualių sutuoktinių ir jų bendrų vaikų, bet ir senelių (tėvo tėvų arba motinos tėvų) gyvenimas kartu⁷⁴.

Svarbu paminėti, kad šeimos ir asmenų santykiai, kurie šiuo metu patiria pokyčių, nebūtinai turi būti suprantami kaip negrįžtami ir paneigiantys senąsias šeimos sudarymo tradicijas. Visiška pasirinko laisvė, kuri šiuo metu kaip niekad akivaizdi, gali prisidėti prie to, kad asmuo ima ilgėtis praeities, atsigręžia į šeimą ir į tvirtus „laiko patikrintus“ santykius. Tradicijos galia skatina asmenį rinktis tokią šeimos formą, kuri yra „patikrinta“, t. y. sudaryta vyro ir moters įregistruojant santuoką⁷⁵.

Suomijos mokslininkai, tyrinėję sumenkusį santuokos instituto statusą šalyje, pastebėjo, kad Suomijos visuomenėje santuokos reikšmingumas ėmė blėsti nuo 1980 m. (bent jau vertinant teisiniu aspektu), tačiau kartu pabrėžiama, kad vieningos nuomonės klausimu, ar sumenkus santuokos institutui, sumenko ir šeimos bei poros santykių reikšmė, nėra⁷⁶. Pripažįstama, kad poros santykis ir šeima daugiau jau nebėra tapačios sąvokos, todėl poros santykius pasirinkus tyrimo objektu, jau nebesiekama išnagrinėti šeimos klausimų. Priešingai, poros santykiai pastaruoju metu yra nagrinėjami atskirai, t. y. neapimanti šeimos sąvokos aiškinimo. Kita vertus, mokslo darbuose sutinkama, kad šeimos ir poros santykių takoskyra – itin siaura. Anot Jaanos Maksimainen, nors šeima, santuoka ir meilė tarsi persipina su poros santykių sąvoka, o visų šių reiškinių aiškinimai dažnai pateikiami kartu kaip vienas, tačiau poros santykiai nuo 20 amžiaus pabaigos tapo reguliuojami atskiru teisės aktu, kuriame nėra aiškinama nei šeimos, nei santuokos sąvokos, juo labiau nėra kalbama apie meilę⁷⁷.

Pastebima, kad gyvenančių kartu, bet nesusituokusių asmenų santykis – tai labiau socialinis kompromisas, bet ne romantinės meilės jausmas, kada vyras ir moteris yra besąlygiškai pasiryžę savo noru ir laisva valia su sutuoktiniu nugyventi visą likusį gyvenimą. Vadinamąją neregistruotą santuoką pasirinkti skatina asmens individualybė ir suvokimas, kad

⁷⁴ Anna Maria Kaivosoja, „Tää on nyt meidän elämä. Aviopuolisosta omaishoitajaksi“ (magistro darbas, Helsinki yliopisto, Suomi, 2014), 15, <http://www.omaishoitajat.fi/sites/omaishoitaja.asiakas.fi/files/akprogradu.pdf>.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 18.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 39.

⁷⁷ Jaana Maksimainen, „Parisuhde ja ero Sosiologinen analyysi terapeutisesta ymmärryksestä“ (daktaro disertacija, Helsinki yliopisto, Suomi, 2010), 8, <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23528/parisuhd.pdf>.

reikalui esant „aš visada galiu atsitraukti“, t. y. iš anksto įvertinant visas teigiamas ir neigiamas pasekmes ir jaučiantis ne tokiam suvaržytam. Romantinė meilė dar vis yra stiprus veiksnys šalies kultūroje apskritai, taip pat tai priežastis sudaryti šeimą ir santuoką, tačiau, antra vertus, poros santykis šią meilę kiek nustūmė į paribius, taigi, ir patį santuokos institutą⁷⁸.

Pasirinkus gyvenimą kartu neįregistravus santuokos, asmenims tenka susitaikyti ir su faktu, kad gali kilti kai kurių teisinių sunkumų, kurių būtų išvengta pasirinkus „tradicinį“ šeimos sudarymo būdą – santuoką. Porai nutarus gyventi neregistruotoje santuokoje, daugumą sprendimų dėl turtinių ir kitų klausimų kiekvienas poros narys turi priimti asmeniškai, nes teisinė bazė šių dalykų beveik nereguliuoja. Sugyventinis negali kreiptis į teismą su prašymu nutraukti tokį ryšį, kaip kad būtų gyvenant santuokoje, negali tikėtis ar reikalauti teisinių institucijų kokio nors sprendimo dėl bendro gyvenimo nutraukimo. Sugyventinis neturi reikalavimo teisės į būstą, kuriame iki tol gyveno su savo antrąja puse, jeigu būstas – antrojo sugyventinio nuosavybė. Keblumų kyla tuomet, kai vienas iš sugyventinių antrojo atžvilgiu smurtauja, o teisingumą vykdančios institucijos negali įpareigoti smurtautojo, kuriam nuosavybės teise priklauso gyvenamasis būstas, išsikelti, net ir tada, kai kartu auginamas bendras vaikas. Porai gyvenant įregistravus santuokinius ryšius, tokių problemų nekiltų⁷⁹. Be to, sugyventiniams nekyla pareiga rūpintis vienas kito išlaikymu: nei vienas iš jų negali reikalauti, kad būtų prisidedama prie bendro šeimos ūkio, kad būtų dalinamasi turimais finansiniais įsiskolinimais. Sprendimą, koku būdu prisidėti prie sugyventinio išlaikymo, antrasis sugyventinis priima savo laisva valia ir tik asmeniškai: jokios teisinės priemonės šiuo atveju nėra įpareigojančios. Išskyrus atvejus, kuomet sugyventiniai sudaro vedybų sutartį atitinkantį susitarimą ir jame numato visas sąlygas, kiekvieno iš partnerių teises ir pareigas jiems gyvenant neregistruotoje santuokoje⁸⁰.

Nors Suomijoje poros gyvenimas kartu neįregistravus santykių – kone įprastas reiškinys, santuokos ryšys vis dar užima išskirtinę vietą kitų santykių kontekste. Santuokos institutas yra išskirtinis, o šis išskirtinumas pabrėžiamas tuo, kad vienas ryšys, atsakant į klausimą, kas yra šeima, vis tik yra „aukštesnis“ už visus kitus, ir būtent toks yra santuokos ryšys. Įžvelgiamas ir paradoksas: nors asmenys santuokos ryšį iškelia į aukščiausią poziciją ir sutinka, kad jis – reikšmingesnis už visus kitus, tačiau kalbėdami apie tarpusavio santykius jie vartoja tokius terminus kaip „asmenų santykis“, „poros santykis“ arba „svarbiausias asmenų santykis“, bet ne „santuoktinių (santuokos) santykis“. Nepaisant to, santuokos institutas Suomijoje

⁷⁸ Jaana Maksimainen, *supra* note 77, p. 15.

⁷⁹ Marjukka Parikainen, „Säännellysti sääntelemätön avoliitto. Avopuolisoiden omistussuhteet ja ennakoiva sopiminen“ (magistro darbas, Lapin yliopisto, Suomi, 2013), 42, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201306201225>.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 51.

savo reikšmės nėra praradęs, o asmenys, pasirinkdami sudaryti santuoką, savo pasirinkimą aiškina kaip „savaiame suprantamą dalyką“⁸¹, kuris tokiu pradėtas laikyti 20 amžiaus pabaigoje visuomenei atsigręžus į savo tradicijas ir kultūrą.

Sociologų teigimu, šiais laikais kalbant apie šeimą ir santuoką, reikėtų suprasti, kad asmuo tampa vis labiau nepriklausomas nuo moralinių ir tikėjimo normų, tampa vis didesnis individualistas, todėl jam šeimos ar lyties tapatumo klausimai nebėra esminiai. Šiuolaikinis žmogus renkasi būti nepriklausomas visose srityse, todėl nenori arba sąmoningai siekia nebūti susaistytas santuokos ryšiais. Tokio asmens manymu, pasirinkus santuoką, tektų atsisakyti savojo „aš“, t. y. savo individualumo. Suomijos tyrėjų keliamas klausimas – ar iš tiesų individualizmas turi įtakos renkantis poros santykius ir jų teisinės formas? Gal turėtume sutikti, kad santuoka, kaip institutas ir kaip sąvoka, yra neabejotinai pasikeitusi arba priešingai – visuomenė, kaip asmenybių, kurioms svarbus individualizmo pradas, visuma, visiškai pasikeitė? Atsakymas į minėtus klausimus galėtų skambėti taip: nors šeimos formos ir pasikeitė (pripažįstant tos pačios lyties asmenų šeimas ir neregistruotoje partnerystėje gyvenančias poras), tačiau šie pokyčiai vyksta netolygiai ir tarp jų vis dar galima išvelgti tęstinumą⁸².

Teisinėje literatūroje pripažįstama, kad visuomenei nederėtų kištis ir reguliuoti asmenų pasirinkimo, kokius ryšius sudaryti (santuokos, registruotos partnerystės, vadinamosios neregistruotos santuokos), tačiau visuomenė, priimdama teisės aktus ir aiškiai reglamentuodama skirtingus šeimos santykius, padėtų asmenims lengviau apsispręsti, koks šeimos modelis jiems yra priimtinausias. Esant aiškiai teisinei bazei, sugyventinių bendras gyvenimas, jo sąvoka, turinys ir iš tokio santykio kylančios teisės, pareigos ir pasekmės taip pat taptų kur kas suprantamesni ir nekeliantys diskusijų.

Panagrinėjus kai kuriuos sociologijos, teisės mokslo darbus, matyti, kad Suomijos visuomenėje, kad ir kaip atrodytų keista (įvertinus tai, kad šalyje įteisintos tos pačios lyties asmenų registruotos partnerystės, gyvenimas kartu nesusituokus, o bažnyčios įtaka visuomenės gyvenime kur kas menkesnė nei krikščioniškose šalyse), vis dar yra įprasta šeimas skirstyti į *normalias* ir *nenormalias*. Už normalios šeimos sąvokos ribų paliekamos viso kitos šeimos formos, t. y. tokios, kurių nariai yra tik vienas tėvas ir jo vaikas arba tos pačios lyties asmenys. Nuo normalios šeimos apibrėžimo vis dar neatskiriamos tėvų skaičiaus ir lyties kategorijos, nors bandoma teigti, kad šiais laikais į šeimos apibrėžimą būtina žvelgti plačiau, būtina įvertinti, kad visuomenė keičiasi, o šeimos formų daugėja. Vis tik pastebima, kad santuokos pagrindu sukurta

⁸¹ Johanna Lammi-Taskula, Minna Salmi ir Sanna Parrukoski, *supra* note 12, p. 45.

⁸² Mari Antikainen, *supra* note 14, p. 56.

vyro ir moters šeima yra laikoma ta „teisingąja“ šeimos forma, kurią reikia skatinti ir remti⁸³. Santuokos iškėlimas aukščiau už visas kitas šeimos formas paremtas tuo, kad santuoka – tai juridinis, viešas susitarimas gyventi „iki mirtis mus išskirs“. Mokslo darbuose, kuriuose nagrinėjami vaiko auginimo, jo gerovės ir psichologinio stabilumo užtikrinimo klausimai, pažymima, kad vaikams vienas iš svarbiausių jų vystymosi aplinkos veiksnių būtent ir yra ilgalaikiai asmenų santykiai. Šeimos forma, kuri sukurta santuokinių ryšių pagrindu, laikytina priimtinausia ir psichologiškai stabiliausia aplinka vaikams augti. Tuo ji pranašesnė už vadinamąją neregistruotą santuoką ar tos pačios lyties asmenų partnerystę, kuriose psichologinis stabilumas vaikams nėra užtikrinamas. Santuoka – tai institutas, kuris automatiškai tėvams suteikia teisių ir pareigų rūpintis savo vaikais. Nors registruota tos pačios lyties asmenų partnerystė tarsi galėtų pretenduoti į tokią šeimos formą, kuri teisiškai mažai kuo skiriasi nuo *normalios šeimos* (asmenų ryšiai yra juridiškai įteisinti, yra sukurta teisinė bazė tokiems santykiams reguliuoti), tačiau atsigręžiama į moralės normas ir vėl prieinama prie santuokos – šeimos sudarymo formos, kuri yra natūrali, *normali*, pavyzdinė ir „moraliskai teisinga“⁸⁴.

Atlikti tyrimai, kurių metu buvo apklausiami asmenys, gyvenantys lesbiečių mamų šeimose, atskleidė, kad daugeliu atvejų tokios šeimos nėra laikomos *normaliomis* šeimomis. Dviejų lesbiečių šeima, t. y. dvi mamos, aplinkiniams dažnai atrodo kaip seserys, draugės, kartais – mama ir dukra. Suomijos (tikėtina, kad ne vien jos) visuomenėje sunkiai pripažįstamas faktas, kad šeima – ne vien vyro ir moters sąjunga. Lyties kategorija vis dar išlieka ypač reikšminga, kalbant apie šeimos, santuokos institutus. Aplinkiniai nenoriai pripažįsta, kad dvi moterys, kurias abi vaikas kviečia mamomis, gali būti laikoma lygiaverte šeima su ta, kurios pagrindas – sutuoktinio ir sutuoktinės, taip pat bendrų jų vaikų ryšys⁸⁵.

Kita vertus, Suomijoje priėmus įstatymus, leidžiančius įregistruoti tos pačios lyties asmenų partnerystę, taip pat tokioms poroms naudotis pagalbinio apvaisinimo procedūromis, negali būti kvestionuojama tai, kad tokių porų ryšiai yra „iš kosmoso“. Šeimos sąvoka Suomijos teisės aktuose yra tapusi kaip niekad plati. Kai kuriuose mokslo darbuose⁸⁶ svarstoma, kad

⁸³ Mari Voutilainen, „Hyvä, suomalainen perhe. Perheen kategorian rakentuminen poliittisessa retoriikassa“ (magistro darbas, Tampere yliopisto Suomi, 2008), 20, <http://docplayer.fi/8477012-Hyva-suomalainen-perhe.html>.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 46.

⁸⁵ Noora Bruum, „Ärsyttävän perinteinen perhe. Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriivivojen uudelleenahmottelua“ (magistro darbas, Itä-Suomen yliopisto, Suomi, 2011), 15, http://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110045/urn_nbn_fi_uef-20110045.pdf.

⁸⁶ Juulia Jyränki, Jenny Kangasvuo, Helena Jokila, Antu Sorainen, „Intiimiyden uudet normit: Monisuhteisuus haastaa uuskunniallisuuden,“ *Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 01, 07 (2007), <http://ojs.tsv.fi/index.php/sqs/article/view/53679/16801>.

įregistruota tos pačios lyties asmenų partnerystė savo esme iš tiesų priartėja prie heteroseksualių porų santuokos pagrindu sukurtos šeimos modelio, nes tiek viena, tiek kita šeimos forma pasižymi anksčiau darbe aptartais požymiais: santykių įregistravimu ir monogamiškumu.

2.2. Šeimos formos teisinis reglamentavimas

2.2.1. Šeima (suom. *perhe*), santuoka (suom. *avioliitto*)

2.2.1.1. Reikšmė žodynuose

KTS. Yra pateikiamos tokios *perhe* reikšmės: 1. „kartu gyvenančių asmenų grupė, kurią paprastai sudaro du asmenys, tarpusavyje susiję santuokos arba partnerystės, arba registruotos partnerystės ryšiais, ir jų bendri vaikai, arba vienas globėjas ir jo vaikas (vaikai), arba pora, neturinti vaikų“ (keturių asmenų šeima, šeima, auginanti du vaikus. Šeimos tėvas, motina); 2. zoologijoje: „vieno lizdo (vienos šeimos) vaikai (jaunikliai)“; 3. „tokių reiškinių, dalykų visuma, kuriuos sieja bendros savybės arba kurie yra tos pačios prigimties“ (tautų šeima, kalbų šeima).

SS. Pateikiamos šios *perhe* reikšmės: 1. „kartu gyvenančių asmenų grupė, kurią paprastai sudaro du asmenys, tarpusavyje susiję santuokos arba partnerystės ryšiais, ir jų bendri vaikai arba vienas globėjas ir jo vaikas (vaikai), arba pora, neturinti vaikų“ (keturių asmenų šeima, šeima, auginanti du vaikus. Jauniausias šeimos vaikas. Šeimos maitintojas); 2. zoologijoje: „vieno lizdo (vienos šeimos) vaikai (jaunikliai)“; 3. „tokių reiškinių, dalykų visuma, kuriuos sieja bendros savybės arba kurie yra tos pačios prigimties“ (tautų šeima, kalbų šeima).

SKP. Suomių kalbos *avio* atitikmenų yra kai kuriose Baltijos finų kalbose, tik vienoje (pvz., ingrų) jis turi poetinį atspalvį (*aivoi-*: *aivoinaire* „žmona“), kitose (estų, lyvių) vartojamas įprastiems dūriniam pasidaryti (estų k.: *abi-*: *abielu* „santuoka“, lyvių k: *a'b-*: *a'b- jelami* „santuoka“). Suomių kalbos tarmėse *avio* gali turėti ir kitą specifinę reikšmę „viešas“ (plg. suomių bendrinės kalbos *avo-*, *avoin*). Pasak SSA autorių, tai leistų spėti, kad *avio* priklauso platesniam žodžio *ava-* „atviras“ lizdui.

KTS. Sąvoka aiškinama kaip dviejų asmenų civilinėmis teisėmis ir pareigomis grįsta bendro gyvenimo forma (krikščioniška santuoka. Civilinė santuoka. Sudaryti santuoką. Nutraukti santuoką. Ji turi tris vaikus iš pirmos santuokos).

SS. Pateikiamos reikšmės: 1. „vyro ir moters civilinėmis teisėmis ir pareigomis grįsta bendro gyvenimo forma“ (krikščioniška santuoka. Civilinė santuoka. Sudaryti santuoką. Nutraukti santuoką); 2. „bažnyčios arba valstybės įteisintas poros santykis, pripažįstamas kaip vyro ir moters bendro gyvenimo forma, kurią reglamentuojantys įstatymai ir teisės normos sukuria sutuoktiniams teisių ir pareigų; taip pat kai kurių bažnyčių sakramentas“.

Sutuoktinis, -ė (suom. puoliso⁸⁷)

Puoliso „sutuoktinis, -ė“ yra antrasis dūrinių dėmuo: *aviopuoliso* „sutuoktinis, -ė“, *avopuoliso* „neregistruotoje santuokoje gyvenantis vaikinasis arba mergina, sugyventinis, -ė“.

2.2.1.2. Apibrėžtis Suomijos Respublikos teisės aktuose:

2.2.1.2.1. SANTUOKOS ĮSTATYMAS⁸⁸, suom. *Avioliittolaki* (toliau šioje 2.2.1.2.1 dalyje – Įstatymas). Įsigaliojo 1929-06-13.

a) Reglamentuojami santykiai

Įstatyme yra apibrėžiama, kas gali sudaryti santuoką, nurodoma, kad ją gali sudaryti asmenys, kurie yra tarpusavyje priėmę susitarimą sudaryti santuoką, ir kurie yra davę įžadus (šis straipsnio pakeitimas įsigalios nuo 2017-03-01. Šiuo metu straipsnio formuluotė tokia: santuoką gali sudaryti moteris ir vyras, kurie yra tarpusavyje priėmę susitarimą sudaryti santuoką, ir kurie yra davę įžadus.). Santuoka yra sudaroma dalyvaujant santuokos ceremonijoje. Prieš santuokos ceremoniją privalo būti išsiaiškinta, kad santuokai sudaryti nėra jokių kliūčių. Įstatyme numatyta, kad sutuoktinių teisės ir pareigos yra lygios. Sudarę santuoką sutuoktiniai abu lygiomis dalimis prisideda prie šeimos gerovės kūrimo. Kiekvienas sutuoktinis yra laisvas pasirinkti dirbti, dalyvauti visuomeninėje ar kitoje veikloje.

Įstatyme įtvirtintos kliūtys santuokai sudaryti: santuoką leidžiama sudaryti ne jaunesniems nei 18 metų amžiaus asmenims, tačiau Teisingumo ministerija, esant svarbioms priežastims, gali suteikti leidimą tuoktis jaunesniems nei 18 metų amžiaus asmenims. Asmuo negali sudaryti santuokos ir tada, jeigu ankstesnė jo santuoka yra galiojanti. Santuokos negali sudaryti ir asmuo, kurio registruota tos pačios lyties asmenų partnerystė yra galiojanti.

Įstatymo nuostatomis įtvirtinta, kad šeimoje kylantys nesutarimai ir ginčai dėl pareigų ir teisių pirmiausia sprendžiami tarpusavyje derybų būdu, ieškant priimtinausio sprendimo abiem sutuoktiniams. Šeimos santykių specialistai suteikia pagalbą ir paramą tuomet, kai šeimoje sutuoktiniams nepavyksta taikiai susitarti. Šeimos santykių specialistai suteikia pagalbą ir pramatą taip pat tuomet, kai šeimoje sutuoktiniams nepavyksta taikiai susitarti dėl vaiko priežiūros ir teisės matytis su vaiku.

Bendro gyvenimo pabaiga ir santuokos nutraukimas, vadovaujantis Įstatymu, yra sprendžiama teismo, kuris, nagrinėdamas santuokos nutraukimo arba bendro gyvenimo pabaigos klausimus, gali priimti sprendimą, kad tas sutuoktinis, kuriam labiau reikalingas būstas, gali likti gyventi bendrame sutuoktinių būste; įpareigoti sutuoktinį išsikelti iš bendro būsto; suteikti teisę

⁸⁷ Žodžiu *puoliso* vadinami abiejų lyčių sutuoktiniai. Tai yra susiję su suomių kalbos gramatinės sandaros ypatybe (giminės kategorija morfologiškai nereiškia).

⁸⁸ „Avioliittolaki“, prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>.

sutuoktiniui naudoti tokią antrajam sutuoktiniui priklausančio turto dalį, kuri bendrai priklauso abiem sutuoktiniams, kai ši turto dalis yra sutuoktinio darbo įrankis arba skirta sutuoktinio arba vaiko asmeniniams poreikiams tenkinti.

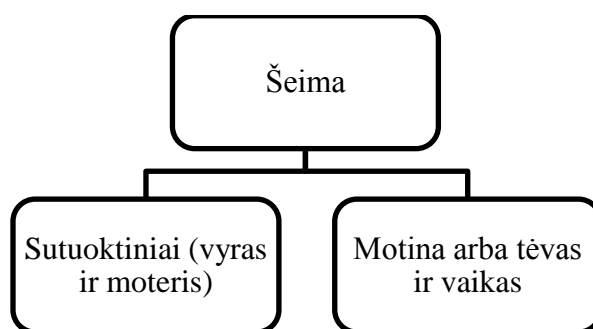
Įstatymu įtvirtinta, kad sutuoktiniai turi teisę nutraukti santuoką praėjus apsvaistymo laikotarpiui. Jie turi teisę nutraukti santuoką nepaėjus apsvaistymo laikotarpiui, jeigu sutuoktiniai gyvena atskirai paskutinius dvejus metus. Apvaistymo laikotarpis prasideda nuo to momento, kai sutuoktinių bendras santuokos nutraukimo prašymas yra įteikiamas teismui arba jo kancleriui, arba kai su sutuoktinio prašymu yra supažindinamas antrasis sutuoktinis. Kai apvaistymo laikotarpis yra užtrukęs ne mažiau kaip du mėnesius, sutuoktinių santuoka yra nutraukiama, jeigu jie abu kartu šito reikalauja, arba vienas iš sutuoktinių to reikalauja. Reikalavimas nutraukti santuoką turi būti pateiktas ne anksčiau nei praėjus metams nuo apvaistymo laikotarpio pradžios.

Įstatyme taip pat aptariami sutuoktinių turimos nuosavybės, bendro turto, išlaikymo, sutuoktinių įsiskolinimų klausimai. Įstatymu reglamentuojami santuokos, kurią sudaro Suomijos Respublikos ir užsienio šalies pilietis, taip pat užsienių šalių piliečių santuokos įregistravimo Suomijos Respublikoje aspektai.

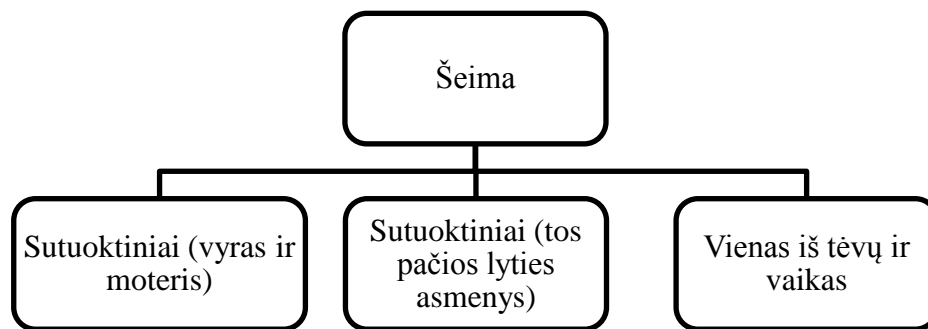
b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

Vadovaujantis Įstatymu, darytina išvada, kad juo reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai, kuriuose pagrindiniai subjektai yra vyras ir moteris. Į Įstatymo nuostatas, kuriose aptariami vaiko išlaikymo klausimai, įvedamas trečiasis subjektas – sutuoktinių vaikas.

Pagal Įstatymą šeimos sąvoka struktūriškai galėtų būti pavaizduota taip:

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nuo 2017-03-01 Įstatymo nuostatos iš dalies keisis, t. y. keisis pamatinė santuokos ir sutuoktinių – taip pat ir šeimos – sąvoka. Nuo minėtos datos Įstatyme sutuoktiniai nebeskiriami pagal lytį, t. y. sutuoktinė moteris ir sutuoktinis vyras. Įvedamas apibrėžimas – du asmenys. Atsižvelgiant į Įstatymo keitimus, santuokos – taip pat ir šeimos – sąvoka struktūriškai atrodytų taip:

2.2.1.2.2. TIKĖJIMO LAISVĖS ĮSTATYMAS⁸⁹, suom. *Uskonnonvapauslaki* (toliau šioje 2.2.1.2.2 dalyje – Įstatymas), įsigaliojo 2010-01-01.

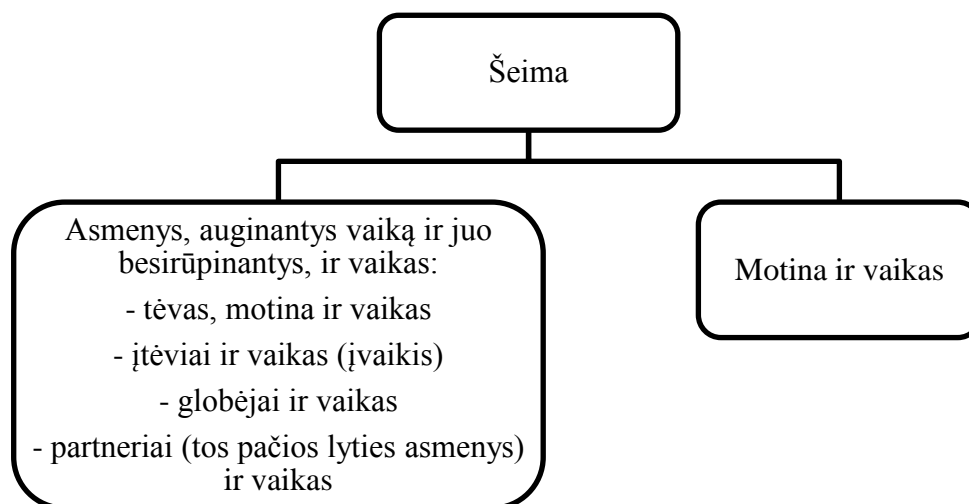
a) Reglamentuojami santykiai

Įstatymo paskirtis – garantuoti galimybę asmenims pasinaudoti Konstitucijoje įvirtinta tikėjimo laisvės nuostata. Įstatymu taip pat reglamentuojamas registruotų tikėjimo bendruomenių įsisteigimas ir veikimo pagrindai. Nurodoma, kad kiekvienas asmuo yra laisvas pasirinkti priklausyti tokiai tikėjimo bendruomenei, kuri priima asmenį kaip bendruomenės narį. Dėl vaiko priklausymo kuriai nors tikėjimo bendruomenei sprendimą priima abu vaiko globėjai, t. y. asmenys, kurie augina vaiką ir juo rūpinasi. Jeigu vaiko globėjai, gimus vaikui, vis tik nepriima sprendimo dėl vaiko priklausymo tam tikrai tikėjimo bendruomenei, tai vaiko motina arba globėja, kuriai suteiktas motinos statusas, praėjus metams nuo vaiko gimimo, turi teisę viena nuspręsti dėl vaiko priklausymo tam tikrai tikėjimo bendruomenei.

b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

Šiuo Įstatymu tiesiogiai nėra reglamentuojami šeimos santykiai, tačiau tam tikros nuostatos pateikia nuorodas, kaip turėtume aiškinti šeimos sąvoką. Įstatyme minima, kad dėl vaiko priklausymo tam tikrai tikėjimo bendruomenei sprendimą turi priimti abu vaiko globėjai, t. y. tie asmenys, kurie augina vaiką, rūpinasi juo ir jo gerove. Neiškiriama, kad tai yra tėvas ir motina. Tiesa, Įstatyme reglamentuojama, kad asmenims, kurie augina vaiką, nepriėmus sprendimo dėl vaiko tikėjimo, šį sprendimą turi teisę priimti išskirtinai vaiko motina (arba globėja, kuriai suteiktas motinos statusas). Darytina išvada, kad Įstatyme šeimos sąvoka, viena vertus, yra pakankamai plati ir nekonkreči, kita vertus, – ypač siaura ir vienareikšmė:

⁸⁹ „Uskonnonvapauslaki,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>.

2.2.1.2.3. TĖVYSTĖS ĮSTATYMAS⁹⁰, suom. *Isyyslaki* (toliau šioje 2.2.1.2.3 dalyje – Įstatymas), įsigaliojo 2016-01-01.

a) Reglamentuojami santykiai

Įstatymu reglamentuojami tėvystės pripažinimo ir patvirtinimo, taip pat tėvystės panaikinimo klausimai. Tėvystės statusas įgyjamas esant keletui pagrindų: santuokai ir kitiems pagrindams. Įstatyme nurodoma, kad sutuoktinis vyras yra laikytinas vaiko tėvu, kai vaikas gimsta esant sudarytai santuokai. Jeigu santuoka, mirus sutuoktiniam vyrui, nutrūko prieš gimstant vaikui, sutuoktinis vyras yra vaiko tėvas, jeigu vaikas gimė tokiu metu, kai jis buvo pradėtas prieš sutuoktinio vyro mirtį. Tačiau jeigu motina, iki gimstant vaikui, sudarė naują santuoką, naujasis sutuoktinis vyras yra vaiko tėvas. Tėvystė, esant kitiems pagrindams: jeigu tėvystė nėra pripažįstama vadovaujantis Įstatymu, ji patvirtinama civilinėje registravimo institucijoje arba teismo sprendimu. Įstatyme pateikiama nuostata, kad vaiko tėvas pripažįstamas tas, kuris pradėjo vaiką vyro ir moters sueities būdu; kurio sperma yra panaudota apvaisinti motinos kiaušialąstėms kitu būdu, po kurio vaikas gimė.

Jeigu vaiko motinai buvo taikytas pagalbinio apvaisinimo gydymas, vadovaujantis Pagalbinio apvaisinimo įstatymu, po kurio gimė vaikas, tai vaiko tėvas yra vyras, kuris bendru sutarimu su vaiko motina davė sutikimą pradėti gydymą. Jeigu gydymas taikytas moteriai vienai, vaiko tėvas yra vyras, kurio sperma panaudota pagalbinio apvaisinimo procedūrai, jeigu vyras prieš pradėdamas taikyti gydymą arba bendru sutarimu su vaiko motina po taikyto gydymo sutiko patvirtinti tėvystę, vadovaudamasis šio Įstatymo nuostatomis.

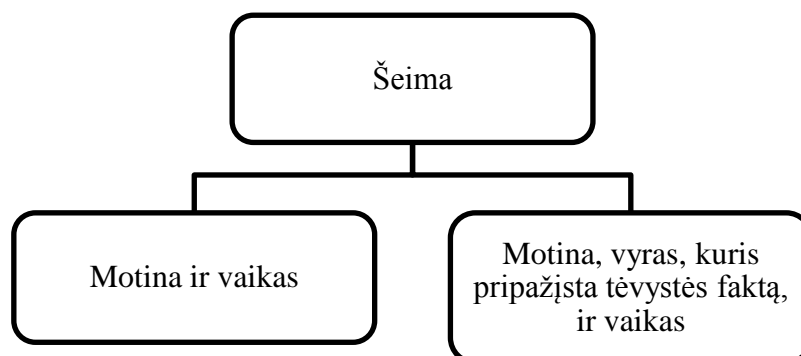
Įstatymu yra reglamentuojamas ir tėvystės išaiškinimo mechanizmas. Pabrėžiama, kad tėvystės išaiškinimo tikslas yra surinkti tokius faktus, kuriais remiantis būtų galima tėvystę

⁹⁰ „Isyyslaki“, prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150011>.

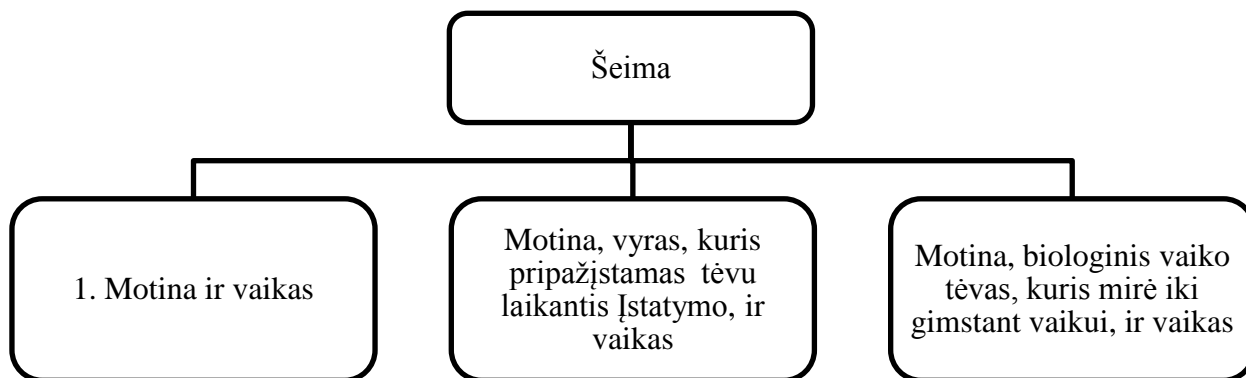
nustatyti ir patvirtinti. Vadovaujantis Įstatymu, tėvystės fakto nustatymui reikalingas išvadas turi teisę pateikti vaiko teisių specialistai, kurie aiškinasi tėvystę, kai gauna informacijos apie jaunesnį nei 18 metų amžiaus vaiką, dėl kurio tėvystė nebuvo nustatyta; kai vyras pareiškia pageidavimą pripažinti tėvystę, jeigu ji nebuvo pripažinta; taip pat kai vaiko motina ir vyras, kurio tėvystė yra pripažinta pagal šio Įstatymo nuostatas, kartu kreipiasi į vaikų teisių atstovus dėl tėvystės pripažinimo iki to laiko, kol sueina šeši mėnesiai nuo vaiko gimimo; kai vaiko motina ir vyras, kurio tėvystė yra pripažinta pagal šio Įstatymo nuostatas, patvirtina, kad tėvystės faktas yra nustatytas kitam vyrui.

b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

Šiuo Įstatymu reglamentuojami tėvystės nustatymo ir pripažinimo pagrindai, kiti su tėvystės nustatymu susiję teisiniai klausimai. Šeimos sąvoka šiame teisės akte – labiau išvestinė, nes konkretaus apibrėžimo nėra pateikiama. Pažymėtina, kad Įstatymas vis tik reguliuoja vaiko ir jo tėvų, t. y. vaiko, motinos ir vyro, kurio tėvystė nustatoma ir pripažįstama (nepripažįstama), teisinius santykius. Šeima, vadovaujantis minėtu teisės aktu, gali būti suprantama kaip: 1) vaiko ir motinos santykis; 2) vaiko, motinos ir vyro, kuris pripažįsta savo tėvystę, t. y. vaiko tėvo, santykis. Struktūriškai šeimos sąvokos apibrėžimus galima pavaizduoti taip:

Įdomu paanalizuoti Įstatymo I skyriaus 2 punktą, kuriuo nustatoma, kad jeigu motina iki gimstant vaikui sudarė naują santuoką (*mirus pirmajam sutuoktiniui*), naujasis sutuoktinis vyras yra vaiko tėvas. Ši Įstatymo nuostata šeimos sąvoką dar labiau išplečia: moteriai, kuri ėmė lauktis vaiko kartu su sutuoktiniu, kuris vėliau mirė, sudarius santuoką su kitu vyru, šis automatiškai tampa moters vaiko tėvu, net jeigu biologinio tėvo tėvystę genetiškai galima būtų patvirtinti. Laikantis nuostatos, kad vaikui privalo būti suteikta galimybė pažinti savo tėvus, šeimos sampratą tenka koreguoti ir į jos subjektų ratą įtraukti ne tik vaiką, jo biologinius motiną ir tėvą, bet ir motinos sutuoktinį, kuriam pagal Įstatymo nuostatas kyla teisės ir pareigos, susijusios su sutuoktinės, o tuo pačiu ir savo vaiko auginimu ir priežiūra. Šiuos ryšius struktūriškai galima pavaizduoti tokia tvarka:

2.2.1.2.4. PAGALBINIO APVAISINIMO ĮSTATYMAS⁹¹, suom. *Laki hedelmöityshoidoista* (toliau šioje 2.2.1.2.4 dalyje – Įstatymas), įsigaliojo 2006-12-22.

a) Reglamentuojami santykiai

Šis Įstatymas yra taikomas: 1) poroms (moters ir vyro), kurios gyvena kartu įregistravusios santuoką arba kitą santuoką atitinkantį santykį; 2) gydymą gaunančioms poroms arba moterims, kurios nėra įregistravusios santuokos arba kito santuoką atitinkančio santykio; 3) lytinių ląstelių donorams, kurie savo spermą arba kiaušialąstes sutinka leisti panaudoti kitiems, jas užšaldžius; 4) lytinių ląstelių donorams, kurie sutinka tokiais tapti; 5) pagalbinio apvaisinimo paslaugas teikiantiems gydymo įstaigų gydytojams.

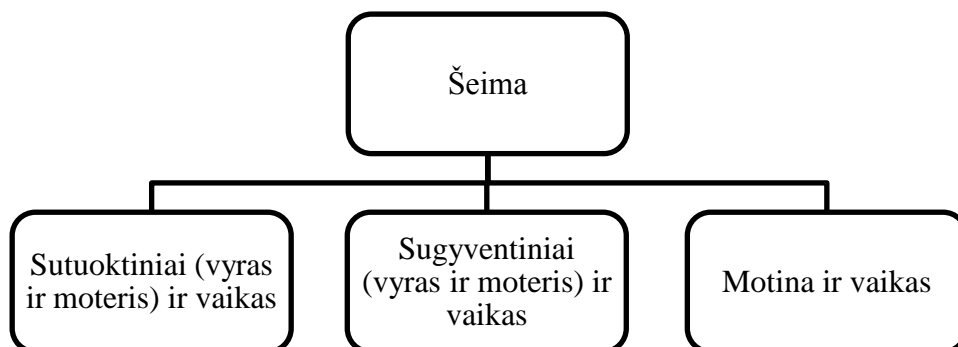
Įstatymu yra nustatyta ir iš donoro lytinės ląstelės arba iš mėgintuvėlyje pradėto embriono gimusio asmens teisė į informacijos gavimą, t. y. asmuo, kuris gimė po pagalbinio apvaisinimo procedūros (panaudojus donoro lytines ląsteles), nepaisant informacijos apie donorus paslapties neatskleidimo taisyklės, turi teisę, sulaukęs 18 metų amžiaus, iš pagalbinio apvaisinimo paslaugos teikėjo gauti informaciją apie lytinių ląstelių donorą, t. y. identifikacinį jo numerį lytinių ląstelių donorų registravimo sistemoje ir asmens identifikavimo duomenis. Pažymėtina ir tai, kad jeigu lytinių ląstelių donoras yra nurodęs, kad sutinka pripažinti po pagalbinio apvaisinimo gimusio vaiko tėvystę, tai vaiko motina ir vaikas turi teisę iš pagalbinio apvaisinimo paslaugos teikėjo gauti informaciją apie lytinių ląstelių donorą, t. y. identifikacinį jo numerį lytinių ląstelių donorų registravimo sistemoje ir asmens identifikavimo duomenis.

b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

Įstatymo nuostatomis yra reguliuojami pagalbinio apvaisinimo procedūros, taip pat gimusio vaiko ir jo tėvų teisiniai santykiai. Keltinas klausimas, kas šiuo atveju laikytina šeima, nes, viena vertus, Įstatymas taikomas sutuoktiniams – moteriai ir vyrui – arba santuokos neįregistravusiems, bet gyvenantiems kartu asmenims – sugyventinei ir sugyventiniui, antra

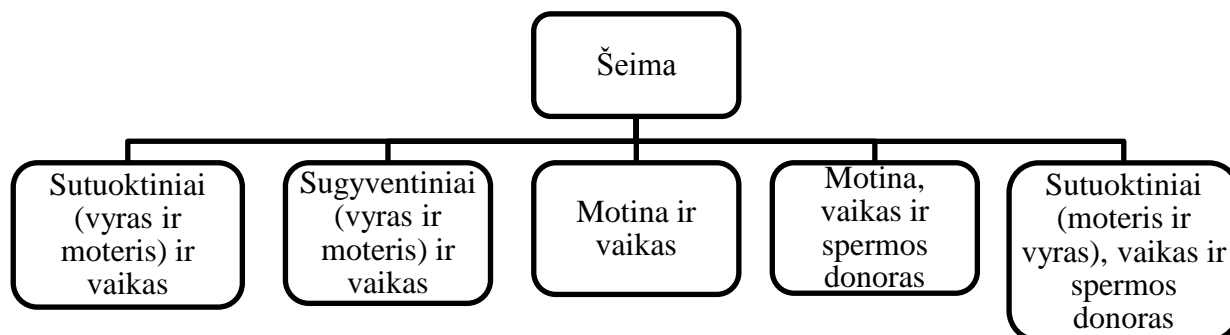
⁹¹ „Laki hedelmöityshoidoista,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>.

vertus, Įstatymas yra taikomas ir moterims, kurios nėra susijusios jokiais santuokos ar neregistruotos partnerystės ryšiais, tačiau norinčioms susilaukti vaikų. Darytina išvada, kad šeimos sąvoka, vadovaujantis Įstatymu, apima ne tik sutuoktinius ir vaiką, bet ir motinos ir vaiko santykį. Struktūriškai tai galima būtų pavaizduoti taip:

Įstatymo 23 punktas šeimos sampratą dar labiau išplečia ta prasme, kad šios sąvokos turinys yra papildomas dar vienu subjektu – lytinių ląstelių donoru, t. y. vyru, kurio lytinės ląstelės panaudotos pagalbinio apvaisinimo procedūroje, kurios „rezultatas“ – gimęs vaikas. Tenka visiškai pritarti Kazimierui Meiliui ir Mariui Jonaičiui, kurie savo straipsnyje „Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai“⁹² konstatuoja, kad taikant pagalbinio apvaisinimo procedūras, yra sukuriamos naujos šeimos asimetrijos, kurios tiesiogiai susijusios su tėvystės ir motinystės subjektų skaičiaus pasikeitimu, t. y. jo didėjimu⁹³.

Įstatymas po pagalbinio apvaisinimo gimusiems vaikams, kai šie sulaukia pilnametystės, suteikia teisę susisiekti su lytinių ląstelių donorais. Pagrįstai K. Meilius ir M. Jonaitis kelia klausimą, kas tokiu atveju yra šie vyrai: ar tai tik spermos donoriai, o gal tėvai, kuriems suteikta teisė žinoti, kas yra jų vaikai. Tėvystės – taip pat ir šeimos sąvokos – transformacija yra akivaizdi, struktūriškai ji atrodytų taip:

2.2.2. Partnerystė (suom. *avoliitto*)

⁹² Kazimieras Meilius ir Marius Jonaitis, „Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai“, *Jurisprudencija* 2, 104 (2008).

⁹³ *Ibid.*, p. 13.

2.2.2.1. Reikšmė žodynuose

KTS. Pateikiama ši *avoliitto* reikšmė: (nelaikoma aprobuotu terminu) „juridiškai neįteisinta vyro ir moters arba homoseksualių asmenų gyvenimo forma, primenanti santuoką“.

SS. Pateikiama tokia *avoliitto* reikšmė: (nelaikoma aprobuotu terminu) „juridiškai neįteisinta vyro ir moters arba homoseksualių asmenų gyvenimo forma, primenanti santuoką“.

Poros ryšys (suom. *parisuhde*)

KTS. *Parisuhde* reikšmė yra „prisirišimu ir seksualumu grindžiamas dviejų asmenų ryšys (santykis)“. Išskirtinė reikšmė: „registruota partnerystė (įstatymais reguliuojama dviejų tos pačios lyties asmenų bendro gyvenimo forma)“.

SS. Pateikiama ši *parisuhde* reikšmė: „prisirišimu ir seksualumu grindžiamas dviejų asmenų ryšys (santykis)“.

TEPA. Tai aprobuotas terminas, kuriuo įvardijamas dviejų asmenų santykis, kai abu poros nariai gyvena bendrą gyvenimą kartu jį įteisinę arba ne. Atkreiptinas dėmesys, kad juridiškai Suomijoje įteisinta bendro gyvenimo kartu forma yra santuoka ir registruota partnerystė. Juridiškai neįteisinta bendro gyvenimo kartu forma vadinama partneryste, kai abu poros nariai veda bendrą ūkį, o jų santykiai primena santuokos pagrindu sudarytos šeimos santykius.

2.2.2.2. Apibrėžtis Suomijos Respublikos teisės aktuose:

2.2.2.2.1. PARTNERYSTĖS ĮSTATYMAS⁹⁴, suom. *Laki rekisteröidystä parisuhteesta* (toliau šioje 2.2.2.2.1 dalyje – Įstatymas), įsigaliojo 2002-03-01.

a) Reglamentuojami santykiai

Įstatyme yra įtvirtinama, kad dviejų tos pačios lyties asmenų, ne jaunesnių nei 18 metų amžiaus, partnerystė registruojama šio Įstatymo nustatyta tvarka, taip pat pateikiamos sąlygos, kurioms esant, partnerystė negali būti įregistruojama. Pirmoji sąlyga – vienas iš partnerių jau yra įregistravęs partnerystę arba sudaręs santuoką, antroji – partneriai tarpusavyje yra susiję tokiais giminystės ryšiais, kuriems esant pagal Santuokos įstatymą draudžiama sudaryti santuoką. Įstatyme nurodoma, kad Suomijos Respublikos teisingumo ministerija gali suteikti leidimą įregistruoti partnerystę, nepaisydama partnerystės įregistravimo kliūties dėl giminystės ryšio, remdamasi Santuokos įstatymo nuostatomis kaip analogija. Įregistruojant partnerystę, civilinėje įregistravimo įstaigoje yra tikrinama, ar partnerystei įregistruoti nėra kliūčių, išvardintų Įstatyme.

⁹⁴ „Laki rekisteröidystä parisuhteesta,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950>.

Vadovaujantis Įstatymu, partnerystė įregistruojama, kai abu partneriai, atėję registruoti partnerystės į civilinę įregistravimo įstaigą, joje dirbančio valstybės tarnautojo akivaizdoje pasirašo į specialią registravimo knygą, o valstybės tarnautojas šį faktą patvirtina savo parašu. Partnerystės įregistravimas neturi juridinės galios, jeigu jis nebuvo atliktas laikantis tvarkos, numatytos Įstatyme. Suomijos Respublikos Prezidentas, esant ypač svarbioms ar išskirtinėms sąlygoms, gali priimti sprendimą, kad partnerystės įregistravimas, kuris laikytinas neturintis juridinės galios, yra juridškai galiojantis. Prašymą Prezidentui gali pateikti bet kuris iš partnerių arba, jeigu kuris nors iš partnerių yra miręs, mirusiojo partnerio palikuonys.

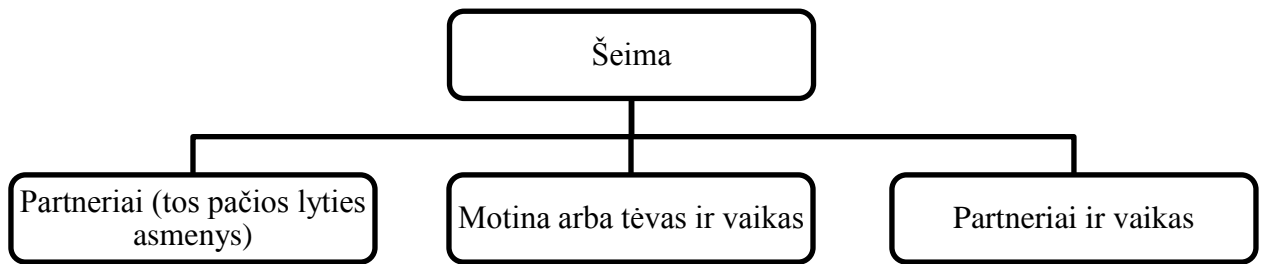
Įstatyme yra išskiriami partnerystės įregistravimo teisiniai aspektai. Pirmiausia – partnerystės įregistravimas sukuria tokius pačius teisinius santykius tarp partnerių kaip ir Santuokos įstatymas tarp sutuoktinių. Partnerystės įregistravimo nutraukimas sukuria tokias pačias teisines pasekmes partneriams kaip ir Santuokos įstatymas sutuoktiniams, o nuostatos, kurios taikomos santuokos įregistravimui ir nutraukimui, taikomos ir įregistruotai partnerystei, jeigu kitais teisės aktais nėra nustatoma kitaip.

Pažymėtina, kad Įstatyme apibrėžiama, jog įregistruotai partnerystei nėra taikomos Tėvystės įstatymo nuostatos, susijusios su tėvystės pripažinimu, sudarius santuoką, ir kitos nuostatos, kurios susijusios su sutuoktiniu išskirtinai dėl jo lyties. Įregistruotai partnerystei, vadovaujantis Įstatymu, nėra taikomos ir Pavardžių įstatymo nuostatos, reglamentuojančios pavardžių keitimą sudarius santuoką, taip pat nėra taikomos Įvaikinimo įstatymo nuostatos, kurios susijusios su sutuoktinio teise įsivaikinti vaiką. Tačiau įregistruotos partnerystės partneris gali įsivaikinti antrojo partnerio vaiką. Pažymėtina ir taip, kad įregistruotos partnerystės partneriui, kuris įregistruotos partnerystės laikotarpiu vienas yra įsivaikinęs antrojo partnerio vaiką, netaikomos Tikėjimo laisvės įstatymo nuostatos dėl motinos apibrėžimo, taip pat netaikomos Gyvenamosios vietos įstatymo nuostatos dėl motinos ir tėvo apibrėžimo.

Įstatyme aiškiai įvardijama, kad dviejų tos pačios lyties asmenų įregistruota partnerystė, kuri įregistruota užsienio šalyje, yra pripažįstama Suomijos Respublikoje, jeigu įregistruotos partnerystės institutas yra pripažįstamas ir turintis juridinę galią toje užsienio šalyje.

b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

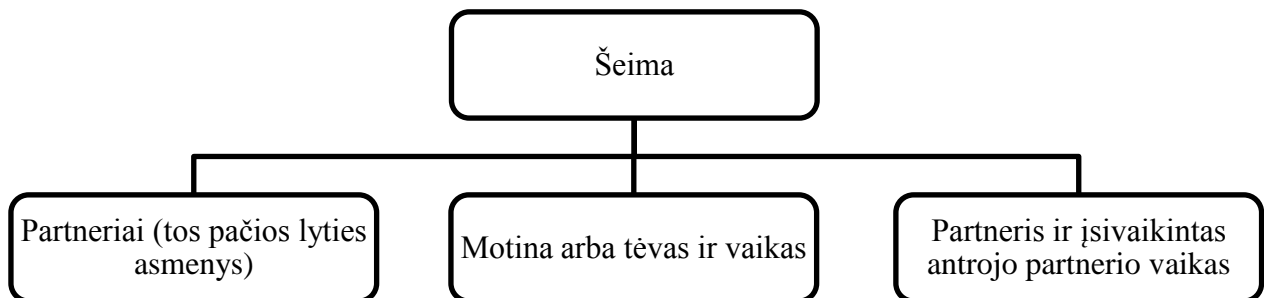
Įstatymo nuostatos apibrėžia, kad įregistruota partnerystė ir partneriai daugeliu atveju prilyginami įregistruotai santuokai ir sutuoktiniams, todėl darytina išvada, kad šiuo Įstatymu apibrėžiami subjektų santykiai yra šeimos santykiai. Struktūriškai šiuos santykius galima pavaizduoti taip:

Įstatymu šeimos sąvoka yra išplečiama, nes, viena vertus, reglamentuojami santykiai tarp tos pačios lyties asmenų, t. y. partnerių, kita vertus, – išskiriami atvejai, kada partneris gali įsivaikinti vaiką, tuo pačiu nurodant, kad vienas iš partnerių turi auginti savo vaiką, t. y. būti jam tėvu arba motina.

Įdomu pastebėti, kad šiuo Įstatymu Suomijos Respublikos Prezidentui yra suteikiama teisė nuspręsti pripažinti partnerystę (esant išskirtinėms ir ypač svarbioms sąlygoms) arba ne. Vadinasi, aukščiausią valdymo galią turintis šalies asmuo gali lemti, ar partneriai bus laikomi šeimos nariais net ir tuo atveju, kai partnerystės įregistravimas pagal šį Įstatymą yra negalimas.

Prašymą Prezidentui, kad partnerystė būtų juridškai galiojanti, gali pateikti ne tik bet kuris iš partnerių, bet ir partnerio palikuonys, jeigu partneris miręs. Įstatyme nėra detaliau paaiškina, ką apima sąvoka „palikuonys“. Ar tai yra biologiniai partnerio vaikai, t. y. vaikai, kuriems asmuo buvo tėvas arba motina, ar tai vaikai, kuriuos asmuo įsivaikino, t. y. antrojo partnerio sūnus arba dukra? Šiuo atveju šeimos sąvoka tampa dar platesnė, t. y. apimanti dar daugiau subjektų:

2.2.2.2.2. ASMENŲ, GYVENANČIŲ KARTU, BET NEĮREGISTRAVUSIŲ SANTUOKOS, BENDRO NAMŲ ŪKIO ATSKYRIMO ĮSTATYMAS⁹⁵, t. y. asmenų, kurie gyvena kartu, bet nėra įregistravę santuokos, sąjunga (toliau šie asmenys šioje dalyje – sugyventiniai) yra mažiausiai reglamentuota teisės aktais. Vis dėl to, sugyventiniams, kurie yra pragyvenę kartu ir vykdę bendrą namų ūkį ne mažiau kaip 5 metus, arba tiems, kurie augina

⁹⁵ „Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110026>.

bendrą vaiką, taikomas Asmenų, gyvenančių kartu, bet neįregistravusių santuokos, bendro namų ūkio atskyrimo įstatymas. Suom. *Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta* (toliau šioje 2.2.2.2.2 dalyje – Įstatymas), įsigaliojo 2011-04-01.

a) Reglamentuojami santykiai

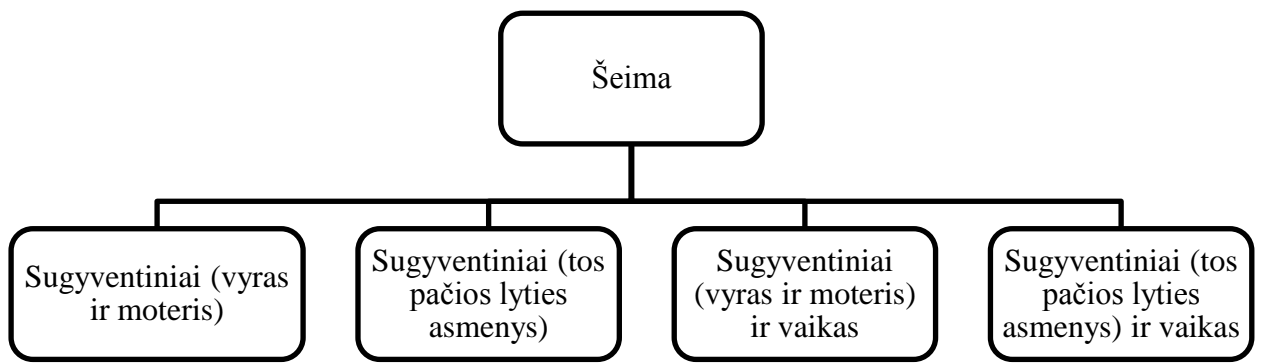
Šis Įstatymas taikomas sugyventinių bendro namų ūkio atskyrimo teisiniams klausimams spręsti, kai sugyventinių bendras gyvenimas kartu nutrūksta. Iš Įstatyme pateiktų sugyventinio ir bendro gyvenimo kartu apibrėžimų matyti, kad sugyventiniai – tai asmenys, kurie vykdo bendrą poros namų ūkį, yra neįregistravę santuokos, bet gyvena kartu ne mažiau kaip 5 metus, arba kurie augina ar augino bendrą arba bendrai globojamą vaiką. Sugyventiniu pagal šį Įstatymą nėra laikomas asmuo, kuris yra įregistravęs santuoką.

Įstatymas taip pat reglamentuoja sugyventinių nuosavybės atskyrimą. Nurodoma, kad sugyventiniui arba mirusio sugyventinio palikuonims reikalaujant, nutrūkus bendram gyvenimui kartu, sugyventinių nuosavybė yra atskiriama. Atskiriant nuosavybę, kiekvienam sugyventiniui paliekama tik savo nuosavybės valdymo teisė. Jeigu sugyventiniai yra įgiję bendros nuosavybės, ji privalo būti padalinta kiekvienam sugyventiniui.

b) Ar reglamentuojami santykiai yra šeimos santykiai

Įstatymas reglamentuoja santykius asmenų, kurie nėra įregistravę santuokos, tačiau gyvena kartu ir augina vaikus, todėl darytina išvada, kad šie santykiai, t. y. poros gyvenimas kartu nesusituokus, prilyginami šeimos santykiams (bendras namų ūkis, bendras vaikas, nuosavybės padalijimas, kai tokie santykiai nutraukiami). Šiuo atveju, nėra griežto atskyrimo, kuo asmenys, įregistravę santuoką, yra pranašesni už sugyventinius. Tiek santuokos, tiek sugyventinių institutui tarsi suteikiamos vienodos reikšmės – abi sąvokos savyje slepia informaciją: du asmenys ir jų bendras vaikas. Pabrėžtina, kad Įstatyme nėra nurodoma, jog sugyventiniai yra skirtingų lyčių asmenys, sugyventinių apibrėžimas apima tiek vyro ir moters, tiek tos pačios lyties asmenų santykius. Galima teigti, kad Įstatymas yra neutralus lyties prasme⁹⁶. Vadinasi, ir šeimos (jeigu priimame sprendimą tokius poros santykius laikyti analogiškus santuokai, o tai reiškia – ir šeimai) sąvoka Įstatyme – išplėsta, struktūriškai atrodanti taip:

⁹⁶ Marjukka Parikainen, *supra* note 79, p. 47.

Įstatymas asmenims, kurie gyvena kartu neįregistravę santuokos, suteikia galimybę pasirinkti partnerio pavardę. Taigi, šis teisės aktas keičia ne tik šeimos sąvokos apibrėžimą, bet ir pavardžių reglamentavimą. Įstatyme numatyta, kad asmenys, gyvenantys kartu neįregistravę santuokos, ir kartu auginantys bendrą vaiką, gali kreiptis su prašymu dėl pavardės keitimo, t. y. turi teisę pasirinkti sugyventinio ar sugyventinės pavardę⁹⁷.

2.3. Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje

Aptarus teisinį reglamentavimą, vertėtų apžvelgti keletą Suomijos Respublikos teismuose nagrinėtų bylų, susijusių su šeimos, šeimos nario, neregistruotos šeimos sąvokų aiškinimu.

Byloje 21.5.1996/1513 KHO:1996-B-526⁹⁸ Suomijos Respublikos Aukščiausiasis Teismas (toliau – SRAT) sprendė klausimą dėl sugyventinių, kurie nėra įregistravę santuokos, tačiau gyvena kartu. SRAT konstatavo, kad dviejų asmenų, kurie pagal galiojusį teisinį reglamentavimą priskirtini sugyventiniams, t. y. asmenims, kurie nėra įregistravę santuokos, tačiau gyvena kartu, paimtos paskolos jų gyvenamo būsto remontui yra abiejų sugyventinių finansinis įsipareigojimas, nepaisant to, kad nebuvo įregistruotos santuokos. Sugyventinių būstas buvo pastato, kuris nuosavybės teise priklausė sugyventinio, t. y. vyro tėvams, dalis: sugyventiniai gyveno vienoje, tėvai – kitoje pastato pusėje. Remiantis tėvų liudijimu, sugyventiniai turėjo teisę gyventi namo dalyje bent jau dvidešimt metų, t. y. iki 2005 m. Turėtas išlaidas pastatui remontuoti ir tvarkyti, sugyventiniai kartu su tėvais dalijosi pusiau. SRAT, įvertinęs aplinkybes, sprendė, kad sugyventiniams, nepriklausomai nuo to, kad jie nebuvo įregistravę santuokos, taip pat to, kad pastatas nuosavybės teise priklausė vieno iš sugyventinių, t. y. vyro, tėvams, yra teisėtas pagrindas sumažinti gyvenamo būsto remontui ir tvarkymui

⁹⁷ Marjukka Parikainen, *supra* note 79, p. 47.

⁹⁸ „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1996 m. gegužės 21 d. nutartis byloje 21.5.1996/1513 KHO:1996-B-526,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/1996/199601513?searchBtype%5D=pika&search%5Bpika%5D=avopuolisoiden>.

paimtų paskolų palūkanas hipotekos palūkanų įmokomis. Atlikus bylos analizę priimtas sprendimas, kad sugyventiniai, nors ir nėra įregistravę santuokos, taip pat nėra įregistravę partnerystės, tačiau pagal turimas teises ir pareigas atitinka sutuoktinių statusą. SRAT nutartimi, sugyventiniai tam tikrais atvejais gali būti traktuotini kaip sutuoktiniai, t. y. kaip asmenys, juridiskai įteisinę savo šeimos santykius.

SRAT yra nagrinėjęs bylą 3.2.2009/219 KHO:2009:15⁹⁹ dėl sutuoktinio sutikimo, pamatinių žmogaus teisių, Suomijos Respublikos Konstitucijos principų, lyties keitimo pripažinimo. Bylos esmė – Magistratas nepakeitė vyro, pakeitusio lytį, asmens kodo į moters asmens kodą, taip pat kitos informacijos, susijusios su šiuo vyru, valstybiniuose registruose, nes pareiškėjo sutuoktinis Magistratui nedavė sutikimo to daryti. Pareiškėjas dėl to pateikė ieškinį Helsinkio administraciniam teismui (toliau – Helsinkio teismas), kuris nagrinėjo bylą ir rėmėsi tuo metu galiojusiais Suomijos teisės aktais. Helsinkio teismas pasisakė, kad Suomijoje galiojantis teisinis reglamentavimas dėl pakeitusio lytį asmens tapatybės pripažinimo numato, kad, jeigu šis asmuo yra įregistravęs santuoką arba tos pačios lyties asmenų partnerystę, tai sutuoktinis arba antrasis įregistruotos partnerystės partneris pakeitusio lytį asmens tapatybę leidžia pripažinti ir keisti su tuo susijusius asmens duomenis duodamas sutikimą. Tačiau pažymėtina, kad teisės aktais neįteisinama tos pačios lyties asmenų santuoka, o tik registruota partnerystė.

Aptariamoje byloje Helsinkio teismas svarstė, kad šalies teisinėje bazėje, susijusioje su santuokos ar partnerystės reglamentavimu, asmuo išskiriamas pagal tai, kokia yra jo lytinė orientacija ir kaip jis save identifikuoja gyvendamas šeimoje. Helsinkio teismas nurodė, kad pareiškėjas buvo sudaręs santuoką, t. y. sąjungą, kuri buvo priimtinausia jo sutuoktinei ir geriausiai atitiko dukros interesus. Tačiau Helsinkio teismas pažymėjo ir tai, kad santuoka, nors ir atitiko šeimos sąvoką, bet nebuvo tai, kuo save identifikavo pareiškėjas Helsinkio teismas sutiko, kad pakeitusio lytį asmens identiteto klausimas yra kertinis, todėl svarstė, kad įvertinus teisinį reglamentavimą ir tai, kad minėtas identiteto klausimas yra ypač svarbus asmenybei, sutuoktiniai gali, jei tik pareiškia pageidavimą, gyvenimą santuokoje pakeisti į gyvenimą registruotoje partnerystėje su tikslu pripažinti pakeitusio lytį asmens tapatybę, tačiau vadovaujantis Santuokos įstatymu, išlaikyti santuokos, kurios nariais, šiuo atveju, būtų dvi moterys, neleidžiama. Pareiškėjas argumentavo, kad šalies įstatymų leidžiamoji valdžia, leisdamą tokius teisės aktus, tiesiog ignoruoja pakeitusio lytį asmens identitetą, todėl Suomijos

⁹⁹ „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 3 d. nutartis byloje 3.2.2009/219 KHO:2009:15,“ prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2009/200900219?searchBtype%5D=pika&search%5Bpika%5D=aviopuoliso>.

vyriausiajam administraciniam teismui pateikė apeliacinį skundą, nurodydamas šiam teismui kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo teismą prejudicinio sprendimo nagrinėjamoje byloje.

SRAT, įvertinęs visas bylos aplinkybes, konstatavo, kad nėra pagrindo keisti Helsinkio teismo nutarimo, nes byla išnagrinėta tinkamai. SRAT atmetė pareiškėjo reikalavimą kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo teismą prejudicinio sprendimo, taip pat nusprendė pareiškėjo apeliacinį skundą atmesti, palikti galioti Helsinkio administracinio teismo nutarimą, kuris yra galutinis ir neskundžiamas.

Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT. Tiek pareiškėjas, pakeitęs lytį ir jau esantis moterimi, tiek jos žmona nori likti susituokusios, kadangi skyrybos priešarautų jų religiniams įsitikinimams ir jos mano, kad civilinė partnerystė joms ir jų vaikui nesuteiktų tokios pačios apsaugos kaip santuoka. Anot pareiškėjos, buvo pažeista teisė į jos privatų šeimos gyvenimą, kurią įtvirtina Konvencijos 8 straipsnis, nes sudarydama sąlygas pasikeisti lytį, taip pat išreikšdama pareiškėjos naujosios lyties pripažinimą ir sudarydama sąlygas jai gyventi kaip moteriai Suomija iki galo neišsprendė klausimo dėl santuokos instituto koregavimo: nenumatė sąlygų, kaip galėtų būti išlaikyta santuoka tarp tos pačios lyties asmenų. Vis tik EŽTT konstatavo, kad pareiškėja ir jos žmona neprarastų jokių teisių, jei jų santuoka būtų paversta į registruotą partnerystę. Be to, lyties pakeitimas taip pat neturėjo jokių teisinių pasekmių atsakomybei už rūpinimąsi vaiku, jo globai ar išlaikymui, kadangi Suomijoje šios pareigos buvo susijusios su tėvyste, nepaisant lyties ar partnerystės formos¹⁰⁰.

Apibendrinant tai, kas buvo aptarta, darytina išvada, jog įregistruoti santuoką teisės aktais leidžiama tik skirtingos lyties asmenims – vyrui ir moteriai. Tos pačios lyties asmenys santuokos įregistruoti neturi teisės, tačiau gali įregistruoti partnerystę. Vis tik šeimos sąvokos apibrėžimo SRAT ar EŽTT nepateikia. Darytina išvada, kad dvi teisinės sąvokos – santuoka ir registruota tos pačios lyties asmenų partnerystė – yra beveik identiškos. Lyties kategorija sudarant šeimą neturi įtakos, o tai reiškia, kad šeima, kaip pastebėjo ir LRKT, gali būti sukurta ne tik santuokos pagrindu.

SRAT nagrinėjo bylą 24.8.2015/2230 KHO:2015:121¹⁰¹ dėl sutuoktinių bendro turto ir gyvenamosios vietos. Bylos esmė – mokesčių mokėtojas vietovėje, kurioje dirbo, buvo išsinuomojęs būstą ir Gyventojų informacinėje sistemoje (toliau – GIS) šį adresą buvo nurodęs kaip nuolatinės gyvenamosios vietos adresą. Mokesčių mokėtojo sutuoktinė gyveno kitoje

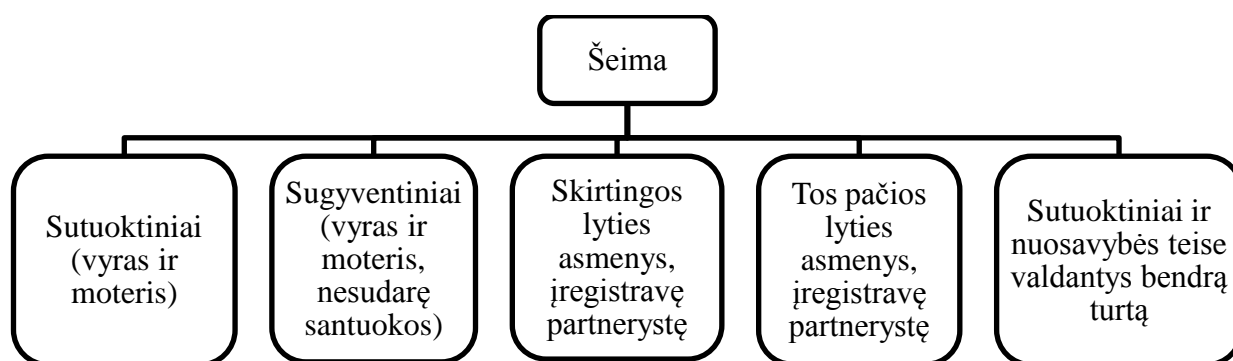
¹⁰⁰ Case 37359/09, *Hämäläinen v. Finland*, ECtHR, judgment of 16 July 2014.

¹⁰¹ „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis byloje 24.8.2015/2230 KHO:2015:121,“ prieiga per internetą: http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2015/201502230?search_Btype=D=pika&search%5Bpika%5D=aviopuoliso.

gyvenamojoje vietovėje, kurioje nuosavybės teise abiem sutuoktiniams priklausė gyvenamasis būstas. Įvertinęs mokesčių mokėtojo paaiškinimą ir priežastis, dėl kurių jis nuomojamo būsto adresą GIS buvo nurodęs kaip nuolatinės gyvenamosios vietos adresą, taip pat Mokesčių įstatymo nuostatas SRAT konstatavo, kad nepaisant fakto, kurį adresą mokesčių mokėtojas yra nurodęs GIS kaip nuolatinės gyvenamosios vietos adresą, mokestiniai įpareigojimai mokesčių mokėtojui turi būti skaičiuojami pagal to gyvenamojo būsto adresą, kuriame gyvena mokesčių mokėtojo sutuoktinė.

Darytina išvada, kad asmenims, kurie yra įregistravę santuoką, yra taikomas Santuokos įstatymas ir jo nuostatos dėl bendro sutuoktinių turto. Aptariamoje byloje teismas kreipė dėmesį į mokesčių mokėtojo sutuoktinės gyvenamą vietą ir į tai, kad būstas priklausė abiem sutuoktiniams nuosavybės teise. Bylos analizė leidžia priimti sprendimą, kad šeimos sąvoka papildytina požymiu „bendros nuosavybės turėjimas“.

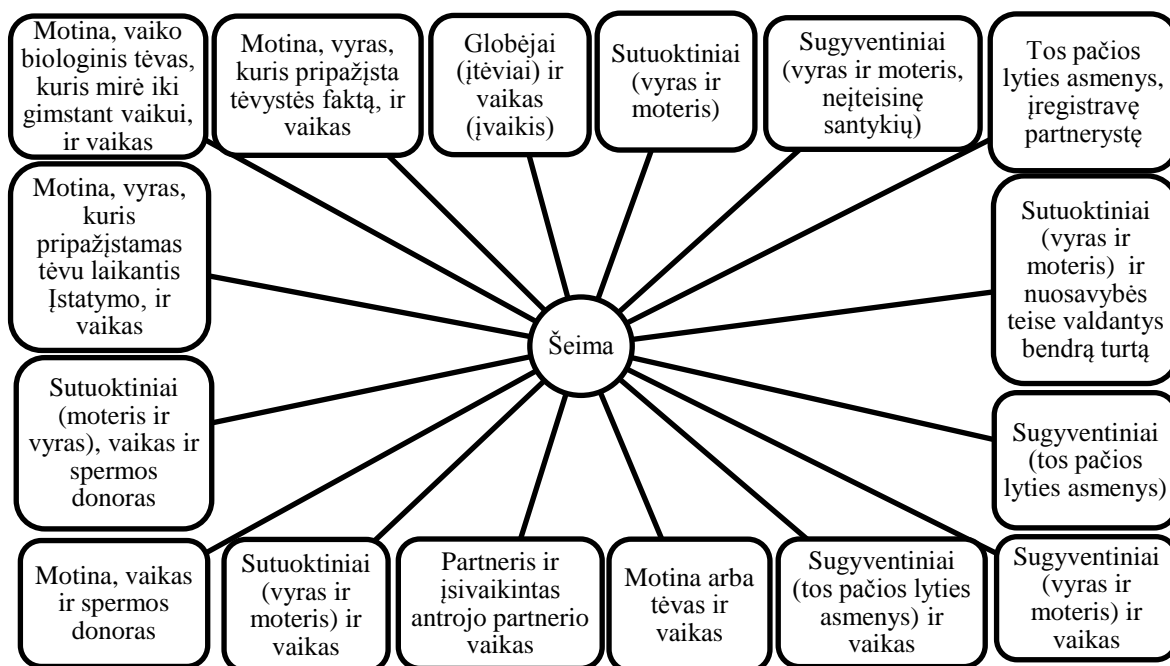
Apibendrinant Suomijos Respublikos teismų praktiką dėl šeimos, santuokos, šeimos nario statuso aiškinimo, darytina išvada, kad Suomijos Respublikos teismai šeimos sąvokai priskiria ne tik vyro ir moters sąjungą, kuri įteisinta santuokos sudarymo faktu, bet ir asmenų, nepaisant jų lyties, ryšius, be to, nuosavybės teise valdomas bendras sutuoktinių turtas laikytinas vienas iš šeimos sąvokos požymių:

2.4. Išvados

Apibendrinant antrąją darbo dalį, darytos tokios išvados:

1. Suomijos Respublikos teisės aktuose šeimos sąvoka aiškinama kur kas plačiau, negu Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Pažymėtina, kad aiškinant šeimos nario, sutuoktinio, partnerio sąvokas Suomijos Respublikos teisės aktuose eliminuota asmens lyties kategorija. Šeima suprantama kaip dviejų skirtingos arba tos pačios lyties asmenų sąjunga (įregistruota arba ne). Nagrinėtuose Suomijos Respublikos teisės aktuose, analizuotoje Suomijos teismų ir EŽTT praktikoje nagrinėjant bylas, susijusias su šeimos klausimais, buvo išskirtos šios šeimos sąvokos apibrėžtys:

2. Suomijoje šeimos sąvoka apima ne tik vyro ir moters ryšius, kurie yra juridškai įregistruoti, bet ir tokius ryšius, kurie susiklosto tarp asmenų (skirtingos arba tos pačios lyties), ilgą laiką gyvenančių kartu, bet neįteisintų savo santykių, taip pat santykius tarp tos pačios lyties asmenų, todėl pripažintina, kad teisinių šeimos formų yra ne viena. Asmenys savo laisva valia turi teisę įregistruoti santuoką arba tos pačios lyties asmenų registruotą partnerystę, t. y. pasirinkti tokią šeimos formą, kurios požymiai – teisinis įregistravimas ir visuomenės pripažinimas. Antra vertus, gyvenimas kartu nesusituokus taip pat laikytinas teisine šeimos forma, nes Suomijos Respublikoje yra sukurta teisinė bazė šiems santykiams reglamentuoti. Tokią šeimos formą ypač pamėgusi jaunimo karta, tačiau pripažįstama, kad net ir esant teisei bazei, reglamentuojančiai šiuos poros santykius, neregistruotoje santuokoje gyvenantiems asmenims dėl teisės aktų nekonkretumo nėra užtikrinamas pakankamas teisinis saugumas ir stabilumas. Kita vertus, patiems sugyventiniams paliekama teisė sudaryti vedybinę sutartį atitinkančią susitarimą, kuriame leidžiama numatyti visas kiekvieno poros nario teises ir pareigas, turtinius, išlaikymo ar vaiko priežiūros klausimus. Anot Marjukkos Parikainen, visuomenei nereikėtų kištis į asmenų pasirinkimą, kokią šeimos formą sudaryti. Kiekvieno individualus apsisprendimas turėtų būti gerbiamas, tačiau sutinkama, kad vis dar laikomasi nuostatos, jog tik santuokos pagrindu sudaryta šeima yra *normali*, o lyties kategorija negali būti visiškai eliminuota aiškinant šeimos sąvoką¹⁰².

¹⁰² Marjukka Parikainen, *supra* note 79, p. 25.

IŠVADOS

1. Kadangi šeima visuomenėje yra laikoma viena didžiausių vertybių, ji yra saugoma teisės ir, visų pirma, įvardijama kaip visuomenės pagrindas ir išlikimo garantas. Teisės doktrinoje nėra pateikiama vienintelio šeimos sąvokos apibrėžimo, todėl neretai tai kelia diskusijų ieškant atsakymo, kas yra šeima ir šeimos nariai.

1.1. Teisės darbuose šeimos sampratų yra ne viena: a) *vyro ir moters sąjunga, kuri sudaryta santuokos pagrindu*, kuri priimtinausia ir psichologiškai stabiliausia aplinka vaikams augti (šis aiškinimas yra tradicinis ir priimtinausias tiek Lietuvoje, tiek Suomijoje); b) *asmenys, gyvenantys kartu, bet savo santykių neįregistravę* (tokia teisinė šeimos forma laikytina įprasta Suomijoje); c) *tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė* (tik Suomijoje¹⁰³).

1.2. Siekiant atsakyti, kada asmenų santykiai jau gali būti vadinami šeimos santykiais, išskirtini šie šeimos požymiai: a) lyčių skirtingumas; b) santykių įregistravimas; c) monogamiškumas. Kita vertus, teisės doktrinoje kaip svarbiausias požymis, kuris asmenų santykius leistų laikyti šeiminiiais, neretai yra išskiriamas abstraktus emocinio prieraišumo, tarpusavio sutarimo, pagarbos, atsakomybės jausmas.

1.3. Asmenų tarpusavio santykiai laikytini teisine šeimos forma tuomet, kai šie santykiai yra: a) sukurti santuokos pagrindu (taip pat registruotos tos pačios lyties asmenų partnerystės pagrindu); b) vadinamoji neregistruota santuoka; c) tėvystės ryšiai (santuokiniai, auginantys vaikus, taip pat vieniša motina (tėvas), auginanti vaikus).

Darnios vaiko aplinkos formavimą laikant aukščiausio prioriteto valstybės uždaviniu, pažymėtina, kad šeimos politika turėtų būti nukreipta į santuokos instituto išsaugojimą, jo reikšmės išskyrimą ir skatinimą rinktis tokią teisinę šeimos formą, kurios pagrindas – santuoka.

2. Atlikus Suomijos teisės aktų analizę, buvo išskirta 16 šeimos sąvokos aiškinimų, o išanalizavus Lietuvos ir tarptautinius teisės aktus – 12 šeimos sąvokos apibrėžimų.

2.1. Pagrindiniai šeimos sąvokos aiškinimai yra šie: a) *skirtingos lyties asmenų sąjunga, kuri yra teisiškai įregistruota* (t. y. šeima santuokos pagrindu), *su vaikais arba be vaikų* (pripažįstama Lietuvoje ir Suomijoje); b) *skirtingos lyties asmenų gyvenimas kartu nesusituokus (su vaikais arba be vaikų)* (pripažįstama Lietuvoje ir Suomijoje); c) *vieniša motina (vienišas tėvas) ir vaikas* (tėvystės ryšiai) (pripažįstama Lietuvoje ir Suomijoje); d) *juridiškai įteisinta tos pačios lyties asmenų partnerystė* (pripažįstama tik Suomijoje).

¹⁰³ Suomijos mokslo darbuose sutinkama, kad nors šalyje yra juridškai leidžiamos vadinamosios neregistruotos santuokos ar tos pačios lyties asmenų registruotos partnerystės, tačiau šios teisinės šeimos formos nepajėgios vaikams užtikrinti psichologinio stabilumo.

2.2. Minėtus šeimos sąvokos aiškinimus galima išskirti pagal tai, ar juose yra svarbi asmens lyties kategorija: a) Suomijos teisės aktuose, kuriais reglamentuojami šeimos sukūrimo būdai, yra eliminuota lyties kategorija, nes teisinės šeimos formos raida krypsta ta linkme, kad šeimą kuria du asmenys (neįvardijant jų lyties), auginantys vaikus arba jų neauginantys; b) Lietuvos teisės aktuose lyties kategorija yra išlaikoma, ir bent kol kas siūlymai įteisinti tos pačios lyties asmenų partnerystę sulaukia daugiau visuomenės kritikos ir pasipriešinimo nei pritarimo.

3. Šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje:

3.1. Lietuvoje laikomasi praktikos, jog juridinis santuokos įteisinimas nėra vienintelis šeimos sudarymo būdas, todėl pripažįstama, kad šeimos nariai – tai: a) *sutuoktiniai, kurių santykiai yra juridiskai įregistruoti*; b) *sugyventiniai*, jeigu įrodoma, kad bendras gyvenimas kartu atitiko šeiminius santykius ir sutuoktinių gyvenimą. Darytina išvada, kad bylos, susijusios su šeimos, kurios pagrindas – bendras gyvenimas nesusituokus, institutu, nagrinėjamos pritaikius analogiją teisės normų, reguliuojančių santuokos pagrindu sukurtos šeimos kūrimą, jos narių teises ir pareigas.

3.2. Suomijos Respublikoje galiojant skirtingiems teisės aktams, reglamentuojantiems santuokos, partnerystės ar registruotos tos pačios lyties asmenų partnerystės institutus, teismai netaiko analogijos principo: šeimos (sukurtos įvairiais pagrindais) bylos nagrinėjamos vadovaujantis galiojančia teisine baze.

PASIŪLYMAI

Palyginus Lietuvos ir Suomijos teisinės šeimos formas, matyti, kad Suomijoje šeimos sąvoka aiškinama plačiau, o kiekvienos šeimos formos santykiams reglamentuoti yra priimtas atskiras įstatymas (Santuokos įstatymas, Registruotos partnerystės įstatymas, Asmenų gyvenančių kartu, bet neįregistravusių santuokos, bendro namų ūkio atskyrimo įstatymas). Siekiant Lietuvos teisinės bazės, kuria reglamentuojamos skirtingos šeimos formos, nuoseklumo, siūlytina:

1. aiškiai išskirti ir apibrėžti Lietuvoje galimas šeimos formas (įvardinant kiekvienos iš jų požymius) ir kiekvieną šeimos formą įtvirtinti atskiru teisės aktu (kaip tai yra Suomijos Respublikoje);

2. priėmus sprendimą, kad Lietuvoje teisinė šeimos forma yra ne vien santuokos pagrindu sudaryta vyro ir moters sąjunga, t. y. kaip atskiras teisinės šeimos formas pripažinus sugyventinių ir tos pačios lyties asmenų gyvenimą kartu, turėtų būti keičiama Lietuvos Respublikos Konstitucija. Jos 38 straipsnio formuluotė keistina taip, kad būtų eliminuota šeimą kuriančių asmenų lyties kategorija ir santuokos institutas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 82, 0 (2000).
2. „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties.“ *Valstybės žinios* 73, 2539 (2004).
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės Žinios* 33, 1014 (1992).
4. „Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas.“ *Teisės aktų registras*, 15180 (2014), prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e_944ee00600111e4bad5c03f56793630.
5. „Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas.“ Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151.
6. „Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas.“ *Valstybės žinios* 73, 3352 (2003).
7. „Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas.“ *Valstybės žinios* 155, 7353 (2011).
8. „Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos tvirtinimo.“ *Valstybės žinios*, 69, 2624 (2008).
9. „Lietuvos Respublikos šeimos politikos pagrindų įstatymo projektas.“ Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=80647.

Suomijos Respublikos teisės aktai

1. „Avioliittolaki.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>.
2. „Isyyslaki.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150011>.
3. „Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110026>.
4. „Laki hedelmöityshoidoista.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20061237>.
5. „Laki rekisteröidystä parisuhteesta.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010950>.
6. „Uskonnonvapauslaki.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030453>.

Europos Sąjungos teisės aktai ir kiti tarptautiniai dokumentai

1. „Europos Bendrijų Komisijos Žalioji knyga dėl teisės normų, reglamentuojančių sutuoktinių turto režimą, kolizijos, įskaitant jurisdikcijos ir tarpusavio pripažinimo klausimą.“ [2006] KOM(2006) 400.
2. „Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl pažeidžiamų grupių teisių darbo vietoje – ypač dėl problemų, susijusių su diskriminacija dėl seksualinės orientacijos (nuomonė savo iniciatyva) (2012/C 351/03).“ [2012] OL, C 351/12.
3. „Europos Parlamento ir Tarybos 2004 m. balandžio 29 d. direktyva 2004/38/EB dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje.“ [2004] OL, L158/77.
4. „Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. gruodžio 13 d. direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų.“ [2011] OL, L 337/9.
5. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.“ [2012] OL, C 326/02.
6. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.“ *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
7. „Tarybos 2010 m. gruodžio 20 d. reglamentas (ES) Nr. 1259/2010, kuriuo įgyvendinamas tvirtesnis bendradarbiavimas santuokos nutraukimui ir gyvenimui skyrium taikytinos teisės srityje.“ [2010] OL, L 343/10.
8. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas.“ *Valstybės žinios* 77, 3288 (2002).
9. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija.“ *Valstybės žinios* 68, 2497 (2006).

Specialioji literatūra

1. Anderson, Sirpa. *Kahdestaan kotona: tutkimus vanhoista pariskunnista*. Helsinki: Stakes, 2007.
2. Antikainen, Mari. „Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa (Social Worker’s Expertise in the Service of Child Custody).“ Daktaro disertacija, Kuopio yliopisto, Suomi, 2007. http://publications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-951-27-0518-4/urn_isbn_978-951-27-0518-4.pdf.
3. Bruum, Noora. „Ärsyttävän perinteinen perhe. Sateenkaarevaa perheen ja äidin ääriivivojen uudelleenahmottelua.“ Magistro darbas, Itä-Suomen yliopisto, Suomi, 2011. http://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110045/urn_nbn_fi_uef-20110045.pdf.

4. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt/>.
5. Hokkanen, Liisa ir Maritta Sauvola. *Puhumattomat paikat. Puheenvuoroja perheestä*. Oulu, Suomi, 2006. http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaistu_22.pdf.
6. Jyränki, Juulia, Jenny Kangasvuo, Helena Jokila ir Antu Sorainen. „Intiimiyden uudet normit: Monisuhteisuus haastaa uuskunniallisuuden.“ *Suomen Queer-tutkimuksen Seuran lehti* 01, 07 (2007): 62–77. <http://ojs.tsv.fi/index.php/sqs/article/view/53679/16801>.
7. Juozapaitienė, Rusnė. „Bažnytinės santuokos registracija Lietuvoje: istorija ir dabartis.“ *Kultūra ir visuomenė* 2, 3 (2011): 101–123. http://culturesociety.vdu.lt/wp-content/uploads/2012/01/9.-R_Juozapaitiene_Baznytines-santuokos-registracija.pdf.
8. Kaivosoja, Anna Maria. „Tää on nyt meidän elämää. Aviopuolisosta omaishoitajaksi.“ *Magistro darbas*, Helsinki yliopisto, Suomi, 2014. <http://www.omaishoitajat.fi/sites/omaishoitaja.asiakas.fi/files/akprogradu.pdf>.
9. Kanopienė, Vida, Sarmitė Mikulionienė ir Vida Česnuitytė. *Lietuvos šeima Europos kontekste*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015. <http://ebooks.mruni.eu/pdfreader/lietuvos-eima-europos-kontekste>.
10. Kielitoimiston sanakirja. Prieiga per internetą: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>.
11. Kudinavičiūtė-Michailovienė, Inga. „Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos teisinio reglamentavimo problemos.“ *Jurisprudencija* 4, 106 (2008): 27–35.
12. Lammi-Taskula, Johanna, Minna Salmi ir Sanna Parrukoski. *Työ, perhe ja tasa-arvo*. Helsinki, Suomi, 2009. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112460/URN%3a_NBN%3afi-fe201504226573.pdf.
13. Lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/>.
14. Lietuvos Respublikos terminų bankas. Prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.search>.
15. Maksimainen, Jaana. „Parisuhde ja ero Sosiologinen analyysi terapeutisesta ymmärryksestä.“ *Daktaro disertacija*, Helsinki yliopisto, Suomi, 2010. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23528/parisuhd.pdf>.
16. Malinauskas, Vygantas. „Prigimtiniai ir teisiniai santuokos instituto aspektai.“ *Notariatas* 15 (2013): 38–41.
17. Maslauskaitė, Aušra. „Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės.“ *Filosofija. Sociologija* 21, 4 (2010): 310–319.
18. Meilius, Kazimieras ir Marius Jonaitis. „Alternatyvūs šeimos kūrimo modeliai, dirbtinis apvaisinimas bei vaiko teisės ir interesai.“ *Jurisprudencija* 2, 104 (2008): 7–17.

19. Meilius, Kazimieras ir Marius Jonaitis. „Socialinių psichologinių ir teisinių veiksmų reikšmė šeimos santykių transformacijai, sąlygojančiai tėvystės statuso sumenkinimą.“ *SOTER* 21, 49 (2007): 121–152. http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:J.04~2007~ISSN_1392-7450.N_21_49.PG_121-152.
20. Meilius, Kazimieras ir Marius Jonaitis. „Šeimos struktūros ir tėvystės sampratos pokyčiai, turintys įtakos vaiko teisėms ir interesams.“ *Jurisprudencija* 12, 102 (2007): 7–15.
21. Minkutė, Dalia. „Šeimos turtas ir jo teisinis statusas.“ Magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2008. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2008~D_20110709_152128-71659/DS.005.1.01.ETD.
22. Miškinis, Petras Algirdas. „Sugyventinių teisių reglamentavimo problemos.“ *Jurisprudencija* 37, 29, (2003): 66–72. https://www.mruni.eu/upload/iblock/7e9/008_miskinis.pdf.
23. Mizaras, Vytautas, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Kristina Ambrazevičiūtė, Vytautas Gavelis ir Evaldas Visockas. *Socialinės, ekonominės ir teisinės priemonės siekiant šeimų stabilumo ir plėtros. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2014.
24. Parikainen, Marjukka. „Säännellysti sääntelemätön avoliitto. Avopuolisoiden omistussuhteet ja ennakoiva sopiminen.“ Magistro darbas, Lapin yliopisto, Suomi, 2013. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201306201225>.
25. Ražaitė, Sigita. „Asmenų gyvenant nesusituokus įgyto turto teisinis režimas.“ Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2009. http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090731_113304-99818/DS.005.0.01.ETD.
26. Sagatys, Gediminas, Vytautas, et al. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. http://ebooks.mruni.eu/product/lietuvos-respublikos-civilinis-kodeksas-pirmieji-deimt-galiojimomet#sthash.uUPNLTG_u.dpuf.
27. Sivistyssanakirja. Prieiga per internetą: <http://www.suomisanakirja.fi/>.
28. Stankūnienė, Vladislava, Aiva Jonkarytė ir Alfonsas Algimantas Mitrikas. „Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai.“ *Filosofija. Sociologija* 2 (2003): 51–58. <http://elibrary.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-51.pdf>.
29. Suomen kielen perussanakirja, t. 1–3, Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2001.
30. Tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/>.
31. TEPA. Prieiga per internetą: <http://www.tsk.fi/tepa/>.

32. Tyrimo „Pozityvų šeimos įvaizdį ir šeimos savivertę padedantys kurti veiksniai“ ataskaita, kurią parengė dr. Ramunė Jurkuvienė ir Kauno medicinos universiteto Slaugos fakulteto, Slaugos ir rūpybos katedros tyrėjų grupė (2008 m.). http://www.mususeima.lt/uploads/documents/pozityv_eimos_vaizd_skatinantys_veiksniai.pdf.

33. Tomkevičiūtė, Giedrė. „Šeimos narių sąvokos neapibrėžtumas Baudžiamajame procese: tos pačios lyties asmenų atvejo analizė.“ *Teisės apžvalga, Law Review* 1, 10 (2013): 86–135.

34. Vaišvila, Alfonsas. „Kitos šeimos formos“, arba bandymas priderinti šeimos sąvoką prie atskiro asmens subjektyvumo.“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 3 (2012): 953–972.

35. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto 2008 m. balandžio 15 d. raštas „Dėl partnerystės teisinių santykių reguliavimo.“ Prieiga per internetą: http://www.tm.lt/dok/tyrimai/2011-03-31/Del_Partn_teisiniu_sant_reg.pdf.

36. Voutilainen, Mari. „Hyvä, suomalainen perhe. Perheen kategorian rakentuminen poliittisessa retoriikassa.“ Magistro darbas, Tampere yliopisto Suomi, 2008. <http://docplayer.fi/8477012-Hyva-suomalainen-perhe.html>.

Lietuvos teismų praktika

1. „Klaipėdos rajono apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 16 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2-1819-904/2015.“ Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=12893e16-615b-46c3-84de-efd6f982c2c8>.

2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2009.“ Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=847c8c03-67a8-47de-9bf8-9b76daed631d>.

3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2015.“ Prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=0a2e9e8d-ce11-4924-9bc5-bf80cc489588>.

4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paiska/135/ta159/content>.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjos Ramutės Ruškytės 2011 m. spalio 3 d. atskiroji nuomonė „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl

Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstitucinės justicijos byloje Nr. 21/2008.“ Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2015/02/2011-09-28_n_atisk_nuomone.pdf.

Suomijos teismų praktika

1. „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 1996 m. gegužės 21 d. nutartis byloje 21.5.1996/1513 KHO:1996-B-526.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/1996/199601513?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=avopuolisoiden>.

2. „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 3 d. nutartis byloje 3.2.2009/219 KHO:2009:15.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2009/200900219?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=aviopuoliso>.

3. „Suomijos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis byloje 24.8.2015/2230 KHO:2015:121.“ Prieiga per internetą: <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/vuosikirjat/2015/201502230?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=aviopuoliso>.

Europos žmogaus teisių teismo praktika

1. Case 29381/09 and 32684/09, *Vallianatos and others v. Greece*, ECtHR, judgment of 7 November 2013.

2. Case 37359/09, *Hämäläinen v. Finland*, ECtHR, judgment of 16 July 2014.

3. Case 53124/09, *Genovese v. Malta*, ECtHR, judgment of 11 October 2011 (final 11/01/2012).

4. Case 65192/11, *Menesson v. France*, ECtHR, judgment of 26 June 2014 (final 26/09/2014).

5. Case 65941/11, *Labassee v. France*, ECtHR, judgment of 26 June 2014 (final 26/09/2014).

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Reikšminiai žodžiai: *šeima, santuoka, partnerystė, teisinis reglamentavimas.*

Šeimos kategorijos svarba, vargu, ar kas nors abejoja. Kita vertus, nėra vieno unifikuoto šeimos sąvokos apibrėžimo, todėl darbo tikslas buvo iširti, kokiomis formuluotėmis teisinė šeimos kategorija ir skirtingų šeimos formų sąvokos yra įtvirtinamos nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose, žodynuose, terminų bankuose, teismų praktikoje. Darbe nagrinėta teisinė šeimos forma ir jos raidos tendencijos Lietuvos ir Suomijos valstybėse.

Atlikus lyginamąjį minėtų valstybių tyrimą, darytinos išvados, kad Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje, teisės aktuose ir teismų praktikoje šeimos sąvoka aiškinama siauriau negu Suomijos Respublikoje, kurioje be įprastinės šeimos formos, sudarytos vyro ir moters santuokos pagrindu, yra įtvirtinta ir tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė. Dėl šios priežasties Suomijos teisės aktuose, kuriais reglamentuojami šeimos sukūrimo būdai, yra eliminuota lyties kategorija (šeimą kuria du asmenys (neįvardijant jų lyties), auginantys vaikus arba jų neauginantys). Lietuvos teisės aktuose lyties kategorija yra išlaikoma, ir bent kol kas siūlymai įteisinti tos pačios lyties asmenų partnerystę sulaukia daugiau visuomenės pasipriešinimo nei pritarimo. Lietuvai pasirinkus pripažinti skirtingas šeimos formas (kaip kad šiuo metu yra Suomijoje), tektų, visų pirma, keisti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir minėtas šeimos formas įtvirtinti skirtingais teisės aktais.

Key words: *family, marriage, partnership, legal regulation.*

The importance of the family as a category is doubtless. On the other hand, there is no single definition of the family. The aim of this study was to investigate various legal definitions of the family as a category as well as various definitions of family types used in national and international legislations, dictionaries, terminology banks, court practices. In this study, legitimate types of the family and its development in Lithuania and Finland were investigated.

After the comparative study it can be concluded that the way Lithuanian legal doctrine, legislation and case-law defines the family concept is more restricted than in Finland, where in addition to the usual form of family (which is based on marriage) there also exists a registered same-sex partnership. For this reason, the Finnish legislation regulating family formation eliminates the gender category (family of two persons (without naming their gender) who have children or do not have is possible). Gender category in Lithuanian legislation is obliged. If Lithuania decided to recognize different family forms (as in Finland), the Constitution of the Republic of Lithuania would have to be amended along with the various legislations defining the family forms.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Teisinė šeimos forma ir jos raidos tendencijos

Šeima – tai tokia teisinė, socialinė kategorija, kurios svarbą, vargu, ar kas nors pavyktų paneigti. Kita vertus, nėra vieno unifikuoto šeimos sąvokos apibrėžimo, todėl darbo tikslas – išanalizuoti teisinę šeimos formą ir apžvelgti jos raidos tendencijas, o kad šeimos formų ir jų apibrėžčių tyrimas neapsiribotų tik nacionalinės teisės lygmeniu, pasirinkta atlikti lyginamąjį tyrimą. Tai yra kiek galima išsamiau panagrinėti teisinę šeimos formą ir jos raidos tendencijas Lietuvos ir Suomijos valstybėse, išanalizuoti abiejų valstybių teisės aktus ir teismų praktiką, atsakyti, kuo panašios ir kuo skiriasi minėtų valstybių teisės aktuose pateiktos šeimos formų definicijos, kokia linkme tektų keisti Lietuvos Respublikos teisinę bazę (taip pat ir Lietuvos Respublikos Konstituciją), jeigu mūsų šalyje būtų pasirinkta „suomiškoji“ šeimos sąvokos koncepcija.

Siekiant įgyvendinti šiame darbe iškeltą tikslą, išskelti tokie uždaviniai: 1. Aptarti šeimos sampratos problematiką, remiantis Lietuvos ir Suomijos teisės doktrina; 2. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos, Suomijos Respublikos ir tarptautinius teisės aktus, kuriuose pateikiamos šeimos ar šeimos narių sąvokos, taip pat tuos šių valstybių teisės aktus, reglamentuojančius skirtingas šeimos sudarymo formas, kurių pagrindas – santuoka, partnerystė, tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė; 3. Remiantis Lietuvos ir Suomijos teismų praktika, susijusia su šeimos bylų nagrinėjimu, apibendrinti šeimos formos raidos tendencijas. Darbe naudojami mokslinės literatūros, dokumentų ir teisės aktų aprašomasis ir tiriamasis metodai. Analizuojami tarptautinės, Lietuvos Respublikos ir Suomijos Respublikos teisės šaltiniai, reguliuojantys ir įtvirtinantys šeimos, jos narių statusą. Taikytas lyginamasis metodas Lietuvos ir Suomijos situacijoms palyginti. Darbą sudaro dvi dėstomosios dalys apie Lietuvos ir Suomijos teisinės šeimos formą ir jos raidos tendencijas. Kiekviena iš šių dalių yra suskirstyta į skyrius, kuriuose aptariama šeimos formos samprata, teisinis reglamentavimas ir šeimos formos sampratos probleminiai aspektai teismų praktikoje. Kiekviena darbo dalis baigiama išvadomis. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Atlikus lyginamąjį minėtų valstybių tyrimą, darytinos išvados, kad Lietuvos Respublikos teisės doktrinoje, teisės aktuose ir teismų praktikoje šeimos sąvoka aiškinama siauriau negu Suomijos Respublikoje, kurioje be įprastinės šeimos formos, sudarytos vyro ir moters santuokos pagrindu, yra įtvirtinta ir tos pačios lyties asmenų registruota partnerystė. Dėl šios priežasties Suomijos teisės aktuose, kuriais reglamentuojami šeimos sukūrimo būdai, yra eliminuota lyties kategorija (šeimą kuria du asmenys (neįvardijant jų lyties), auginantys vaikus arba jų neauginantys). Lietuvos teisės aktuose lyties kategorija yra išlaikoma, ir bent kol kas siūlymai įteisinti tos pačios lyties asmenų partnerystę sulaukia daugiau visuomenės pasipriešinimo nei pritarimo. Lietuvai pasirinkus pripažinti skirtingas šeimos formas (kaip kad šiuo metu yra Suomijoje), tektų, visų pirma, keisti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir minėtas šeimos formas įtvirtinti skirtingais teisės aktais.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA (SUMMARY)

The Legal Form Of Family And The Trends Of Its Development

Family is a legal, social class, the importance of which is undeniable. On the other hand, there is no single unified definition of the family. Therefore, the aim of the study was to analyze the legal form of the family and to overview its development. To obtain a broader field of family related terms and definitions than of a national level, it was chosen to conduct a comparative study between Lithuania and Finland. The legal family forms and trends in Lithuanian and Finnish states were analyzed along with the legislation and judicial practice of both countries in order to find the similarities and the differences. And also, what changes would be required in its legal acts where the family forms are defined including the Constitution of the Republic of Lithuania if it was decided to follow the Finnish family concept.

In order to achieve the stated goal of this work the following tasks were: 1. Discuss the concept of family problems, according to Lithuanian and Finnish legal doctrine; 2. Analyze the Lithuanian, Finnish and international legislation, which contains the definitions of the family or the family members, as well as those two countries' legal acts regulating different family forms, based on a marriage, a partnership or same-sex registered partnership; 3. Based on the Lithuanian and Finnish case-law relating to the family litigation, to summarize the family form development trends. The analysis is based on the descriptive research method of the scientific literature and the legislations. International, national and Finnish law acts regulating and establishing the status of the family and the family members were studied. The applied comparative method was used to compare the practices between the two countries. The study consists of two parts investigating Lithuania's and Finland's legal forms of the family and its development trends. Each of these parts is divided into chapters that discuss the concept of family forms, regulation, and the problematic aspects of the family form concept in case-law practice. Each part of the study is ended by the conclusions, suggestions, and references.

Upon the completion of the study it could be concluded that the Lithuanian legal doctrine, legislation and case-law of the family concept is interpreted in a more restricted way than of Finland's. In addition to the usual forms of the family consisting of a marriage between the man and the woman there is also established a registered partnership of the same sex. For this reason, the Finnish legislation regulating family formation eliminates the gender category (family of two persons (without naming their gender) who have children or do not have is possible). In Lithuanian legislation the gender category is obligatory, and at least at the moment the proposals to legalize same-sex partnerships are receiving more public opposition than support. If Lithuania decided to recognize different family forms (as in Finland), the Constitution of the Republic of Lithuania would have to be amended along with the various legislations defining the family forms.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016-04-07

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto administracinės teisės studentė Aušra Kupinaitė-Griškevičienė,

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Teisinė šeimos forma ir jos raidos tendencijos“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ar gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą – studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Aušra Kupinaitė-Griškevičienė